
3 2044 103 247 060

VE RI
TAS

VE
RI
TAS

A FELVIDÉK.

POLITIKAI TANULMÁNY.

IRTA

GRÜNWALD BÉLA.

BUDAPEST.
KIADJA RÁTH MÓR.
1878.

VE
RI
TAS

A FELVIDÉK.

POLITIKAI TANULMÁNY.

IRTA

GRÜNWALD BÉLA.

BUDAPEST.
KIADJA RÁTH MÓR.
1878.

A FELVIDÉK.

A FELVIDÉK.

POLITIKAI TANULMÁNY.

IRTA

GRÜNWALD BÉLA.

BUDAPEST, 1878.

KIADJA RÁTH MÓR.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

«A legkoldúsabb igazság többet ér
a legkirályibb hazugságnál».

CARLYLE

I.

De ha az isten az hazámkoz való szeretet reám tette, imé kiáltok, imé üvöltök: hallj engem élő magyar, ihon a veszedelem, ihon az emésztő táz.

Zerinvári gróf ZRÍNYI MIKLÓS. *A török áfium ellen való orvosság.*

«Mit nekém te, zordon Kárpátoknak
Fenyvesekkel vadregényes tája!
Tán csodállak, ámde nem szeretlek
S képzetem hegy völgyedet nem járja.»

Igy szól a mi nagy költőnk a felvidékről. Mi pedig, akik gyönyörködünk a vadregényes tájban, a kies nyugodt völgy csendjében, a rengeteg fenyves erdők titokszerű susogásában, a kristálytiszta patak zúgásában, az égbenyúló bérczben, melyben a felhők megakadnak, az élénkségben s változatosságban, mely e vidéket jellemzi, s borzadással gondolunk a végtelen róna egyhangúságára, mi megbocsátunk neki s értjük hangulatát:

«Lenn az alföld tengersík vidékén,
Ott vagyok hon, ott az én világom».
«Itt ringatták bölcsőm, itt születtem»

mondja tovább, s ez megértet mindent. Lelkét pedig megbűvölte az

«Arany kalászszal ékes rónaság,
Melynek fölötte lenge délibáb
Enyelegve űz tündérjátékokat».

Ő a magyar alföld költője. — Nemcsak mert ott született, hanem mert mint igazi költő, az ő világát, az alföldet, költői módon felfogni s költői módon idealizálni volt képes.

S neki szabad volt azt mondani, hogy «képzete» a felföld hegyvölgyét nem járja s szabad volt megis tenni. Mert hisz ő költő volt, aki szabadon választhatja tárgyát, s azzal foglalkozhatik a mi erősebben ragadja meg lelkét.

De szabad-e ugyanezt tenni az államférfiunak, a kinek egy adott ország van gondviselésre bízva? Szabad-e neki azt mondani, hogy szelleme a felföld hegyvölgyét nem járja, hogy gondolatai nem foglalkoznak vele?

Aligha. — Mert hisz oly országot, melynek minden részét és viszonyait nem ösmeri, jól kormányoznia merő lehetetlenség.

A költő, akinek phantásiája nem foglalkozik hazája egy részével, lehet azért nemzetének nagy költője. Az államférfiu, akinek szelleme nem foglalkozott hazájának egyik jelentékeny vidékével, nem lehet nemzetének nagy államférfia.

A mi politikusaink s államférfiaink nem foglalkoztak a tót felvidékkel s azért nem is ösmerik. Keresztül-kasul járták s átkutatták a botanikusok, geologusok és historikusok, csak a politikusok nem.

Átalában úgy látszik, hogy a magyar államférfiunak nem ambitiója részletesen és alaposan ösmerni hazája viszonyait. A jól nevelt magyar államférfiunak ösmernie kell Német-, Franczia-, Angol-, Olaszország politikai viszonyait, összes intézményeit, a pártokat s irányadó embereiket és törekvéseiket, úgyszinte a veszélyt, mely egyik vagy másik törekvéséből az illető államra nézve következhetnék. Magyarországra nézve azonban a magyar államférfi felmentve érzi magát ez ismeretek megszerzésének kötelezettsége alól s bizonyára nagy zavarba jönne, ha valaki az ország különböző vidékeinek állapotáról s viszonyairól kérne tőle részletes felvilágosítást. Legfelebb a parliamentet

és saját megyéjét ösmeri, de az országot nem. — S ebből magyarázható meg az a sajátszerű jelenség, hogy államférfiaink azért, mert más országokban bizonyos viszonyok fennállnak, ugyanazokat itt is látják, habár nincsenek is meg; s azért mert más országokban bizonyos viszonyok nincsenek meg, itthon sem látják őket, habár tényleg fennállanak.

Ily körülmények között hogy is jutott volna az irányadó körök részéről érdeklődés és figyelem a szegény tótságnak, melyet csak szánakozva említ a termékeny magyar vidék lakója?

Kétségtelen, hogy a magyar ember kicsinyli a felvidéket, s nem képzelheti, mikép játszhatnék nagy szerepet a magyar nemzet sorsában e terméketlen szegény vidék s tót lakossága. — Kicsinyli pedig annál nagyobb mértékben, minél távolabb lakik tőle, minél kevésbé van alkalma közvetlenül belepillantani a tótság mostani viszonyaiba. — Tudja, hogy van arató és cséplő tót, üveges tót, drótos tót, dunavizet áruló tót, stb. S ez az egész. — Államférfiaink pedig, akik a tótságon utaztak s hétszámra töltötték az időt a felvidéki fürdőkben, ha egészség dolgában nyertek is, a felvidékre vonatkozó ismeretekben nem gazdagodtak annyira sem, hogy e népszerű álláspont fölé emelkedhettek volna.

S valóban oly jelentéktelen, figyelmet és érdeklődést nem érdemlő része-é az országnak a tót felvidék? S vajjon menthető-e a közöny azok részéről, kikre a magyarság életérdekeinek megóvása van bízva s fel vannnak ruházva a megfelelő hatalommal, hogy ezt tehessék?

Tekintsünk a statistikába, s megkapjuk a feleletet.

A tótok számát 1.820,000-re teszik. Vannak ugyan tót rajongók, akik e számmal nem elégesznek meg s erő-

nek erejével el akarják hitetni a tótokkal, hogy számuk három millió kerekszámban. — Ez az állítás azonban azokra van számítva, akik teljességgel nincsenek abban a helyzetben, hogy helyességét ellenőrizhessék, mert nincs könnyebb feladat, mint bebizonyítani, hogy ez az állítás alaptalan.

Ha Pozsony-, Nyitra-, Trencsén-, Hont-, Bars-, Nógrád-, Zólyom-, Túrócz-, Liptó-, Árva-, Szepes-, Gömör-, Sáros-, Zemplén-, Ung- és Abaujmegye összes lakosságát összeszámítjuk, 2.633,000 lakos jön ki. Ha tehát hajlandók volnánk megengedni, hogy a nevezett megyékben egyetlen egy magyar vagy német sem lakik, még akkor is négyszázezer hiányzik a három millióból. — De tudjuk, hogy e megyék egyikében sincs tiszta tót lakosság. Árvában a lakosság 97% tót, Zólyomban, Liptóban, Trencsénben 96% s így a legtótabb megyében is találkozik nehány ezer magyar vagy német. Nyitrában 28%, Sárosban 38%, Barsban 41%, Szepesben 45%, Gömörben 51%, Hontban 56%, Zemplénben 68%, Pozsonyban 58%, Ungban 79% stb. nem tót * s hogy a nevezett megyékben csakugyan laknak nagy számban magyarok és németek, azt már eltagadni mégsem lehet. — E megyékben tehát a magyarok és németek levonásával az egy tömegben együtt élő tótok számát legfelebb 1.600,000-re lehet tenni; 200 ezer az országban kisebb-nagyobb csoportokban elszórtan lakó tótokra esik.

E szám, azt hiszem, oly jelentékeny, hogy komoly gondolkodásra hangolhatja a legkönnyebbvérű magyar politikust is. — A tótság tehát a magyar állam lakosságának majdnem egy hetedrészét képezi, s már ennél az aránynál fogva is a legkomolyabb figyelmet érdemli.

* Keleti. Magyarország és népe.

A tót elem a magyar állam területéből körülbelől 750 négyszögmértföldet foglal el. Tehát háromszor annyit mint a szász királyság, kétszer annyit mint Würtemberg királyság területe; annyit mint Baden nagyherczegség, Elsass-Lothringia, Oldenburg, Braunschweig és Meklenburg-Strelitz együttvéve.

Ily nagy területet s ily nagyszámú lakosságot komoly figyelem tárgyává tennének a legnagyobb és legerősebb államok legnagyobb államférfiai is, s nem kicsinylenék, mert tudják, hogy ily tényezőnek szükségkép hatást kell gyakorolnia a legerősebb államra is. — Ha vele van: erő, ha ellene van: veszély.

Bismarck herczeg kétségkivül nagy államférfiu s egy nagy erős állam élén áll. — De nem tartja méltósága alatt álló dolognak behatóan foglalkozni a kis Elsass és Lothringia ügyeivel, melynek területe nem nagyobb Nyitra-, Zemplén- és Hontmegye területénél, ő ösmeri e tartomány állapotának minden részletét, másfél millió lakossága hangulatát, s maga állapította meg a tervet, mely szerint e Németországba bekebelezett nagyobbrészt német, de Francziaországgal rokonszenvező lakosságot beolvaszsza a német nemzetbe is.

S mi volnánk feljogosítva kicsinyleni, semmibe venni egy 750 mértföldnyi területen lakó nagyszámú, más fajhoz tartozó népességet a mi viszonyaink között?

Nem tudjuk-e, hogy a magyar államban 6 millió magyar áll szemközt 7 millió nem-magyarral? Nem tudjuk-e, hogy e csekély magyar elem csak magára támaszkodhatik, míg a többi népfaj támaszt talál rokonfajokban, melyek a velünk egy államban lakók mögött állnak s ezeknek bennünket fenyegető hátterét képezik?

Nem tudjuk-e, hogy ránk nézve, — akik erősek lehet-

nénk, de gyengék vagyunk, mert mi magunk folyvást elkeseredve küzdünk az állam ellen s botorul meggyengítettük hatalmát és tekintélyét s vele a magunkét, — a kis ellenség is nagy veszély, mert tehetetlenek s a védelemre se vagyunk képesek?

Nem tudjuk-e, hogy közel két millió szláv, akik közvetlenül érintkeznek a szlávsággal, akik az ország határait tartják megszállva, nagy segítségünkre lehetnek, ha egyek velünk, de nagy veszélylyel fenyegetnek, ha ellenségeink? S nem tudjuk-e, hogy minden ellenségünk számított s ma is számít rájok s combinatióba veszi ellenünk? S midőn minden ellenségünk érdeklődik a felvidék iránt, csak mi maradjunk közönyösek? S midőn a csehek, de még inkább az orosz kormány teljesen tájékozva vannak a felvidék viszonyai iránt s befolyásukat is éreztetik, csak a mi kormányunk ne is legyen kiváncsi s ne tudjon semmit róla s ne gyakoroljon semmi befolyást az ország egyik legfontosabb vidékére?

Eddig így volt, de ezentúl nem maradhat így. Nehéz idők járnak s minden jel nagy, romboló viharokat jósol a jövőben.

A nagy szlávság forrong, s a siker merész terveket érlel vezetőiben; a terveket pedig nyomban fogja követni a megvalósításukra irányzott actió.

Csak mi nem tervezünk s nem lépünk actióba érdekeink megvédésére s egy évtizedet vesztegettünk el a nemzet életéből s nem használtuk fel állami és nemzeti létünk megszilárdítására.

Nem érdemli meg a komoly államférfiu nevét, aki most is közönyös és tétlen tudna maradni. Ha tiz évet elvesztegettünk, nem következés, hogy elvesztegessük a következőket is. A magyar nemzetnek valahára meg kell

kezdeni az önvédelmi harczot, mely nélkül szégyenletes bukása bizonyos.

Hogy ez megtörténhessék, mindenekelőtt ösmernie kell az ország nem-magyarok által lakott vidékeinek viszonyait.

Ezek között legfontosabb az ország tót felvidéke. — Nekünk tudnunk kell, hogy a zordon Kárpátoknak fenyvesekkel vadregényes táján lakó nép, mint a magyar állam tagja, hogy érez és gondolkodik? Tudnunk kell valahára, hogy a tótság mi reánk nézve az erő vagy veszély kútforrása-e? Tudnunk kell, mennyiben számíthatunk reá, vagy mennyiben kell tartanunk tőle. Tudnunk kell, mennyiben volt rá befolyással a szláv mozgalom s mennyiben áll e mozgalommal solidaritásban, kik e mozgalom tényezői s mily erővel rendelkeznek? Tudnunk kell, mi ártott s mi használt eddig nekünk, ösmernünk kell a tényezőket, melyekre számíthatunk, szóval ösmernünk kell a felvidék állapotát alaposan és részletesen.

Ez az igénytelen munka kisérlet, ez ismeret előmozdítására, mert kivánatosnak találom, hogy a felvidék viszonyait illetőleg való tényeken alapuló nézetek alakuljanak nemcsak a kormány s a parliament, hanem a közönség körében is.

S te nyájas olvasó, ha figyelemmel fogod e könyvet elolvasni, meglepetve fogod látni, hogy a felvidék Magyarországnak nemcsak legfontosabb, de legérdekesebb vidéke is. Bámulni fogsz, mikor megtudod, mily rendkivüli dolgok történnek itt, annyi mulatságos és szomorító, annyi lélekemelő és lealázó, annyi kicsiny és annyi nagy, annyi képtelennek látszó s mégis való dolog egymás mellett! Bámulni fogsz a gazdag kincseken, melyek itt úton-útfélen hevernek, anélkül hogy felhasználtuk volna, s a nagy veszteségeken, melyeket szenvedtünk, a küzdelmeken,

melyek ott éretted folynak, a diadalokon és vereségeken, melyekről a magyarnak sejtelme sincs.

S ha mindezeket megtudod, pirulni fogsz nyájas magyar olvasó, a szégyentől és indignatiótól. — De nekem ne vedd rosz néven a kiméletlenséget, melylyel mindezeket feltártam előtted. — Tudni azt, a mi e könyvben foglaltatik s hallgatni, bűn lett volna a magyar nemzet ellen.

II.

»Elfussunk? nincs hová, sehun másutt Magyarországot meg nem találjuk, senki a maga országábúl barátságunkért ki nem megyen, hogy minket helyheztessen belé: az mi nemes szabadságunk az ég alatt sehun sincs hanem Pannoniában. Hic vobis vel vincendum vel moriendum est.«

Zerinvári gróf ZRÍNYI MIKLÓS. U. o.

Szép idő lehetett az, mikor a magyar, ifju s erőteljes nemzet létére, ezer évvel ezelőtt elfoglalta ezt az országot s legyőzte s alávetette magának akkori lakosait. — Úr, igazi úr volt ebben az országban; még csak fel se mert támadni ellene senki. Bent úr volt, kifelé pedig rettegett. Merész, harczias faj volt, mely mikor hazájában nem talált ellenállásra, kereste a harczot Európa legnagyobb nemzeteivel, s rendesen diadalmasan, zsákmánynyal megrakva tért vissza hadjárataiból.

Az is szép idő volt, mikor a magyar nemzet lemondva harczias száguldozásairól a béke munkájába kezdett, felvette a kereszténységet s okosan s elfogulatlanul szervezni kezdte az államot. — Nagyszerű belső átalakulás volt ez, mely nélkül a magyar állam tartós életre nem számíthatott volna. Voltak ugyan akkor is, akik az akkori idők módja szerint ez átalakulással szemben, a nemzeti géniusra s bizonyos ősi intézményekre hivatkoztak s meg akarták akadályozni az állam európaisodását. — De akkor volt komoly akarat, erő és bátorság, mely nem hagyta magát meg-

félemlíteni a nagy phrásisok hangoztatói által; akkor még egyenesen és férfiasan mentek neki az akadálynak, de nem transigáltak s a megkerülés taktikáját még nem ismerték; még akkor képesek voltak az emberek küzdeni s véröket ontani a nagy czélokért. S az ellenállást csakugyan megtörte a komoly akarat, az erő és bátorság, és sikerült alapjait megvetni a magyar államnak, szervezni s megszilárdítani, ami nélkül bizonyára rég elpusztult volna. Azután következtek az ország nagy administrátorai, akik az országot a virágzás és hatalom magas fokára emelték, férfiasan megküzdve az akadályokkal amint ezt magas czélokkal biró s e czélok megvalósítására komolyan törekvő emberek szokták tenni, s felemelik az aránylag csekély számú magyar faj által alapított államot az akkori államokkal egyenlő rangú hatalommá.

Szomorú idők is következtek ezután. Akkor is akadtak hatalmas emberek és pártok, kik önérdekből ellenezték az állam hatalmának növekedését, az egyesek szétszórt erejének egyesítését az állam hatalma érdekében. — Amint ezek kerekedtek felül, azonnal beállt a hanyatlás, a pusztulás. De ezután ismét egy szebb dicső kor következett. — Az Anjouk és Hunyadiak kora büszkeséggel tölti el a magyar ember szivét ma is. A nemzet ismét tekintélyes és hatalmas lett hatalmas egyéniségei által, kik elég erősek voltak arra, hogy az állam szétdarabolásában s gyengeségében saját érdekök kielégítését kereső tényezőket leverjék s az államban meglevő erők összpontosítása által erejét fokozzák. — Amint a hatalmas egyéniségek letüntek a történelem színpadáról s az abban a korban az állam egységét képviselő királyság gyenge kezekbe jutott s a particularismus győzött, ismét sülyedés, majdnem végpusztulás lett a magyar állam sorsa.

Háromszáz évig tartó nyomorúság következett ezután. A magyar nemzetet halottnak hitték már legjobb fiai is s nem is merték többé reményleni feltámadását. — De az évszázados küzdelemben vért vesztett s kimerült test éledezni, melegedni kezdett. Megzendült a nagy költők lantja s dalokat énekeltek, a fájdalomtól és kétségbeeséstől kínzott szívvel, mások keserű gúnynyal ostorozva az élő nemzedék nyomorult voltát, ismét mások a mult nagyságán lelkesülve, majd ismét mások erős bizalommal a nemzet jövőjében, lelkesítve nagy tettekre a nemzet fiait. S a nemzet testében gyorsabban kezdett lüktetni a vér. — Nagy szellemek keltek a nemzetben. — Valamennyinek lelke előtt egy nagy ideál lebegett. Azt akarták, hogy a magyar éljen, emelkedjék fel a dicstelen tengésből, s éljen, mint erős, önálló nemzet erős önálló államban, legyen önmagának czélja s minden ereje szolgáljon saját czéljainak megvalósítására, legyen külön nemzeti egyéniség, de vegyen részt s játszék méltó szerepet az emberiség életében is.

S ez ismét szép és dicső korszak volt a nemzet életében. A nemzetnek ragyogó ideálja volt. S a nemzet nagy férfiai komolyan gondolkoztak ez ideál megvalósítására szolgáló eszközök felett. A nagy gondolatok és nagy elhatározások kora ez. Ez emelkedett hangulat áthatja az ország lakosságának legalsóbb rétegeit. — Az egész nemzet arcza idealis fényben ragyog, mely egy szebb jövő hirdetője. — A remény és önbizalom visszatér a szivekbe; a tespedést mozgás és komoly munka váltja fel, a nemzet megizmosodik, s az élet kialvó félben levő szikrája hatalmas lánggá lesz, melyet nem lehet többé elfojtani. — A nemzet élni akar; s midőn életét fenyegetik, fegyvert fog, hősiesen védi életét s nem kiméli vérét, mert érzi, hogy életre való s az életre érdemes. Két nagyhatalom kell hozzá, hogy leverje a hős

nemzetet. Legyőzik, de e harczban a győzőé a gyalázat, a legyőzötté a dicsőség.

S a magyar nemzet nem esett kétségbe. Elnyomták, üldözték, de a nemzet tűrt, várt és remélt, s önálló nemzeti létének ideálja egy pillanatra se tünt el lelke elől. — S reményében nem csalódott. — Tizennyolcz évi megpróbáltatás után a gondviselés visszaadta neki az ősei által alapított államot, hogy úr legyen benne s összes erőit saját fennállásának s jövőjének biztosítására fordíthassa. S a most élő nemzedéken volt a sor, hogy a nemzet nagy czéljait szem előtt tartva, arra használja fel az 1867. évi kiegyezés által nyujtott kedvező helyzetet, hogy okos, tervszerű, a nemzet tényleges viszonyaihoz alkalmazott tevékenységgel megszilárdítsa a magyar államot, s hogy ezen belől a magyar nemzet nagy missióját fényesen betölthesse.

S mi a magyar nemzet missiója?

Voltak és vannak nemzetek, s ezek a legnemesebbek s a világtörténelemben legnevezetesebbek, melyek nem fértek meg az általok alapított államok határai között. Mint a tűzre tett edényből kifut a forrongó víz, úgy ez államok sem képesek magokban megtartani a nemzet pezsgő erejét, hanem szétfoly a világban az állam határain túl is s nem egyszer e fölösleges erő oly alkotásoknak volt szülője, melyek az anyanemzet államát messze felülmulták fényben és hatalomban.

Ilyen volt Hellas népe, mely kis államaiból rajokat bocsátott a világba, s benépesítette a tengerek partjait, hellenizálja a Fekete- és Középtengert a partokat ellepő virágzó és hatalmas gyarmataival. Nagy Sándor hatalma hellenismus egyesített erejének nagyszerű expansiója. — S midőn a rómaiak a görögöket legyőzik, tudósaik, költőik, művészeik, szónokaik, kézműveseik hellenizálják a római

jó társaságot, anélkül, hogy a legcsekélyebb hatalommal rendelkeznének. — A római birodalom két részre oszlása után a keleti birodalom görög. S miután Hellas népe rég elpusztult dicső alkotásaival s az európai nemzetek a XVI. században feltalálni s megösmerni kezdik a görög tudósok, költők és művészek feledésbe ment műveinek romjait, ez oly szellemi forradalmat idézett elő, hogy e kort ma is az emberi szellem ujjászületése korának nevezik.

A rómaiak nem érve be Rómával, de még Itáliával sem, annyira terjeszkednek, oly birodalmat alapítanak s tartanak fenn évszázadokon keresztül, melyhez hasonlót se előtte, se utána nem látott a világ. — A hova e nemzet elhatott, ott hagyta nemzeti egyénisége nyomait, nemcsak területeket hódított, de meghódította az embereket is. — Franczia-, Olasz- és Spanyolország sohasem fogja elveszíteni a nyomokat, melyet a rómaiak uralma hagyott rajta s midőn a rómaiak rég elpusztultak, nyelvök élt azoknál a nemzeteknél, melyek a római birodalmat megdöntötték, de sőt uralkodóvá vált a nyugati Európa nemzeteinél, valamint nálunk is, a vallás, a tudomány s a közélet terén s ma is azok közé a nyelvek közé tartozik, melyek sok tekintetben nélkülözhetetlenek.

Újabb időben nevezetes expansiv erőt mutat az angol nemzet. Északamerika egyesült államainak alapját angol gyarmatosok vetették meg, mely tömérdek idegen elem bevándorlása daczára is megtartotta az angol jelleget és nyelvet. A föld tengerein az angol uralkodik s a keletindiai óriási birtokokon kívül annyi birtoka van szétszórva a földgömb különböző pontjain, hogy az angol államférfiak, midőn az angol érdekeket meg akarják óvni, szükségkép az egész földgömböt körűlfogó combinatióikat kell csinálniok. Hogy a franczia nemzet mikép uralkodott Európában esz-

méivel, irodalmával s nyelvével, s hogy a franczia forradalom után hogy alakította át a nyugati államok állapotát, azt tudjuk; a németből nemcsak Németországnak, hanem minden világrésznek jutott, a nélkül, hogy a németség azért gyengült volna. Különösen hazánkat nagy mérvben árasztotta el a németség, s hogy mennyire germanizálnak bennünket, de a mi több, hogy germanizáljuk mi magunkat az ő kedvükért, azt nagyon érezzük.

Itt van Olaszország is, melynek culturai hatásával, melyet évszázadokon keresztűl az emberiségre gyakorolt, a most élő nemzetek között egy sem vetekedhetik. Az olasz állam ma sem meríti ki az olaszságot s hogy e körülmény mily irányt ad Olaszország politikájának kifelé, arról is van tudomásunk. Egy szóval Európa nagy nemzetei közűl egy sem fér bele saját államába.

Mi nem tartozunk e nemzetek közé. — Nemcsak hogy a magyar elem ki nem csordúl ebből az államból, hanem mondjuk ki nyiltan és őszintén, a magyar államot se tölti be. A mint a dolgok ma állanak, a magyar állam nagy nekünk s úgy lityeg-fityeg rajtunk, mint a megcsappant emberen a ruha, melyet kövér korában viselt. A nemzet teste s az ország határai között nagy hézagok tátongnak, melyeket nem képes kitölteni; az állam a miénk, de a magyar nemzet hatalma és befolyása nem terjed az állam határáig.

A mi missiónk nem az, hogy hódítsunk, terjeszkedjünk az országon kívül, a mi missiónk nem utal bennünket az ország határain túl. A mi missiónk az ország határain belűl van s abban áll, hogy töltsük be ezt az államot legvégső határáig, foglaljuk el benne azt az állást, melyet elfoglalni számunk, vagyoni, erkölcsi és szellemi túlsúlyunk, történelmi jelentőségünknél fogva elfoglalni jogosítva vagyunk; hassuk át az egész országot a magyar nemzeti

szellemmel; a magunk s az emberiség érdekében, emeljük magunkhoz s nemesítsük meg az országban lakó idegen s elmaradt népfajokat; szilárdítsuk meg a magyar államot, biztosítsuk jövő fennállását, törjünk meg mindent, a mi a magyar államra nézve veszélyes lehetne s tartsuk fenn az állammal együtt e nemes magyar fajt, s ne engedjük elpusztúlni, megsemmisűlni mélyen alatta álló népfajok által, ne engedjük, hogy szolgaságba jusson ott, hol egy évezreden át uralkodott s uralkodhatott volna mindörökké. — A magyar nemzet missiója s legmagasabb czélja: fenntartani magát uralkodó elemként az önálló magyar államban.

Ez a mi missiónk, mely nem oly fényes ugyan mint Európa nagy nemzeteié, de ránk nézve a legnagyobb, mert a magyar állam bukása a mi bukásunk, melyből nem emelkedhetünk fel soha többé. A magyar állam fennállása ránk nézve az élet, bukása a halál, melyből nincs feltámadás.

S mióta az állam egész hatalma rendelkezésünkre áll, módunkban van e nagy feladatok megvalósítása is. Annyi bizonyos, hogy államférfiaink sokkal könnyebb feladatokkal állnak szemközt, mint például az angol államférfiak. Magyarország kis ország s könnyen áttekinthető, s nem szükséges, hogy a földgömböt körűlfogó complicált combinatiókat csináljanak; elég itt egy kis komoly akarat, egy kis egészséges ész s e kis ország viszonyainak ismerete, hogy nagy eredményeket legyenek képesek felmutatni.

Hogy ez irányban mit tettünk s mily eredménynyel, érdekes és tanulságos lesz megtudni különösen a tót felvidék példáján, hol a viszonyok sokkal egyszerűbbek és kedvezőbbek, mint az ország bármely vidékén.

III.

«De miért kelljen elvesznünk, avagy kétségbe esnünk, míg csontjainkban velö, ereinkben vér, míg isten menyországban az mi bizodalmunk lehet, míg karunkban kópját, markunkban szablyát szoríthatunk? Avagy különb compositióból vagyon-e az mi ellenségünk felépítve? vagy nem azoktúl a vitéz magyaroktúl származunk-e mi, kik kevés néppel sok ezer pogányokat kergettek?»

Zerinvári gróf ZRÍNYI MIKLÓS. U. o.

Magyarországban közel két milliónyi tót van s legnagyobb része az ország északi határait lepi el. Kétségtelen tehát, hogy e szláv lakosság hangulata és magatartása jelentékeny befolyást gyakorolhat a magyar állam sorsára. A magyar nemzet érdeke azt kivánja, hogy a felvidék tót lakossága a magyar hazához ragaszkodjék, az ország határainak megbízható hű őre legyen; feladatunk pedig az, hogy minden rendelkezésünkre álló erővel oda hassunk, hogy a felvidék tót lakosságát megtartsuk a magyar államnak s megóvjuk minden befolyástól, mely a magyar államtól elidegeníthetné.

Elszasz és Lotharingia példája legfényesebben bizonyítja, hogy egy öntudatos politika következetes tevékenysége mily nagyszerű eredményeket képes elérni. A franczíák példátlan vandalismussal pusztítottak e tartományokban, nem kimélték a lakosság életét és vagyonát s kétségkívül a legnagyobb elkeseredést és gyűlöletet találhatták a lakos-

ságban, mikor e két tartomány birtokába jutottak. Azóta pedig, nem épen kiméletes eszközökkel kiszorították a lakosság nyelvét s leplezetlenül francziásították, s mégis mily erős kapcsokkal fűzték a franczia államhoz és nemzethez Elszasz és Lotharingia német lakosságát, mily ragaszkodás nyilvánult e lakosság részéről a franczia nemzet iránt, s mily elkeseredést és gyűlöletet tanusított a vele fajrokon, a cultura és hatalom által nagy német nemzet iránt s mily nagy nehézségekkel kell a nagy eszközök felett rendelkező kormánynak küzdenie s mily akadályokat gördít elébe a német lakosság ellenszenve! Elszasz és Lotharingia német lakosságának példája azt mutatja, hogy oly elem, mely nem uralkodó az államban, mely az uralkodó népfaj által meghódíttatott s elnyomatott, mely földrajzi helyzeténél fogva folytonos érintkezésben áll magas culturával bíró fajrokon elemekkel, a hosszabb együttélés folytán egy államban, a közgazdászati érdekek solidaritása, az iskola tervszerű szervezése és működése által oda juthat, hogy ragaszkodása az idegen uralkodó elem iránt erősebbé lesz a fajrokon elemhez való ragaszkodásnál, hogy ez utóbbitól, habár nyelvét megtartja, teljesen elidegenül, de sőt halálos ellenségévé válhatik.

Francziaországtól elvették Elszaszt és Lotharingiát, de azért nagyhatalom maradt; s az lett volna, ha e két tartományban lakó németek iránta ellenséges indulattal viseltettek volna is. Ez esetben is 35 millió francziát állíthatott szembe másfél millió némettel. De 6 millió magyarral szemben már nagyobb jelentőséggel bír a majdnem két millió tót oly államban, melyben a magyar kisebbségben van. A nem magyar ajkú honpolgárok ellenséges indulata végzetes következményeket vonna maga után a magyar fajra nézve. A nemzetiségi izgatás akadálytalan folytatása,

melynek czélja a rokon fajok közötti érdekközösség tudatának felébresztése s a magyar faj elleni gyűlölet szítása, szükségkép a magyar faj majorizálását, hegemoniájának megdöntését s teljes megsemmisítését vonná maga után. Ha élni akarunk, szaporodnunk kell, és erősbödnünk idegen elemek assimilatiója által; nekünk nem szabad engednünk, hogy a magyar államban lakó nem-magyar népfajokban a különállás, a rokon fajokkal való solidaritás érzete fejlesztessék; nekünk különösen a magyar állam területén lakó tótokat ki kell szakítanunk a szlávság testéből s magunkhoz forrasztanunk oly erősen, hogy azzá legyenek nekünk, a mi volt az elszaszi és lotharingiai német a francziának. S ha a tótot csakugyan magunkhoz forrasztjuk, ha ez sikerűl, elszakítjuk a szlávságtól örök időkre, s ha hozzáveszszük a német elemet, mely számra nézve anynyi mint a tót s ragaszkodik a magyar elemhez s lassan-lassan assimilálható a magyar által, megnyugvással tekinthetünk a jövőbe. Nem hat, hanem tíz millió magyar lesz akkor az országban, mely a többi három millió nem-magyart könnyű szerrel ellensúlyozhatja.

S elérhető-e ez az eredmény?

E kérdésre a tények megnyugtató feleletet adnak.

Mikor a magyarok ezt az országot elfoglalták, úgy látszik, sokkal szelídebben bántak a legyőzöttekkel, mint a mai czivilizált nemzetek ősei, ámbár ez nem akadályozta meg, hogy a legnagyobb kegyetlenség és vadság hírébe ne jussanak. Annyi tény, hogy se a történelem, se a legyőzöttek hagyománya nem tartotta fenn az itt talált szlávok kipusztítása emlékét s a mai felvidéki tótság létezése, a régi időkben rendkívüli szaporodása bizonyítja, hogy a magyarok nemcsak meghagyták az itt talált szlávokat lakhelyeiken, hanem őket egyenjogú társakúl fogadták.

A szlávok, kiket a magyarok a felvidéken találtak, nagyon csekély számmal lehettek s a foglalók valóban alig találtak ellentállásra a szlávok részéről. A magyar királyok bizonyára azért telepítették ide a németeket, mert az ország e részében nagy területeken nem volt lakosság. Kétségtelen, hogy a felvidéken tót város nem létezett s minden jelentékenyebb városi község németek alapítása s ma is német jelleggel bír. — A pozsonymegyei sz. kir. városok, Trencsén, Zsolna, Turóczmegye nagyrészben, Zólyom egészen, Liptó, Bars és Nyitra nagy része, Szepes egészen, Sáros, Abauj és Gömör egy része német lakosoktól volt elfoglalva. A szláv népesség csekély s a fejlettség legalsó fokán álló volt. Azt lehet mondani, hogy a felvidék a XIV. században egész a németek elszlávosodásáig, mely a két utolsó században ment végbe, német volt inkább és nem szláv. E német lakosság azonban nagyrészben eltótosodott, nehány jelentékenyebb város kivételével s tótosodik ma is, s a felvidéki tót lakosság nagy részét a szlavizált németség szolgáltatta. Ehhez járúlt a szlávságnak a husszíták és azután a cseh portyázók által szaporodása, úgy hogy a mai tótság, mint egy jeles tudósunk mondja, újabb nép s jövevény s nagy tömegében későbbi lakosa a honnak a magyarnál. *

S bizonyára e körülményeknek tulajdonítható az a sajátszerű jelenség, hogy a tótok között még emléke se maradt fenn Szvatopluk birodalmának, de még hagyományuk sincs arról, hogy valaha önálló nemzeti létök lett volna, sőt arról sem, hogy valaha a magyarok által meghódíttattak volna. A mi történelmi emlék és hagyomány van, az mind a magyar történelem kiválóbb alakjaihoz fűződik, nagy ki-

* HUNFALVY Pál. Magyarország Ethnographiája.

rályaink és hőseink játszanak szerepet a tótság phantásiájában s annyira harmoniában vannak az ország köztudatával, hogy a legkisebb jel se árulja el azt, hogy valaha az érdekek ellentétesek voltak, s az ellentétes érdekek összeütközésre vezettek volna.

De kétségtelen, hogy e feltünő jelenség egyik főoka a magyar nemzetnek abban a sajátságában is rejlett, hogy mindig türelmes volt az országban letelepedett népfajok iránt, egyen se tett erőszakot azért, hogy nemzeti jellegéből kivetkőztesse, egyet se pusztított ki azért, mert nem lett magyarrá, s mindnyájokat egyenlő jogban részesítette az általa alapított államban. E nemzeti sajátságot s a belőle fejlődött állapotot senki se jellemezte oly szépen mint Ipolyi * s egyszerüen idézem gyönyörű szavait:

«De történetünk legnagyobb s legdicsőbb korszakai nem ismerték soha a nemzetiségi meghasonlást, nem a hazafiatlan vagy nemzetellenes pártot.

«Míg a mai hatalmas, szabad és dicső Albion szigetén a legvéresebb faj- és nemzetiségi küzdelmek dúlták föl az államot, s az angolszász újgyarmatos irtotta ki a britt és ír, a celta és gael ős népet; — míg később a berohanó dán kalóz irtotta ki ismét az angolszászt, és a hódító normann a vele egy nemzetiségű mindkét népséget magának alávetette; e közt pedig századokon át folyt, mint a vad irokézeknél és mohikánoknál a törzs- és fajháború; míg az egyeredetű német, sváb és szász, a dán és friess vérengzve versengtek egykor a nemzeti hegemoniáért; — addig nálunk a magyar történetnek nincs egy adata, nincs egy sora, mely ama nagy művelt-

* Ipolyi Arnold, a magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása. 1876.

ségű népek fajháborúi mellé idézhető volna és csak egy nemzetiségi villongást is jelezhetne.

«Ha villongott politikai pártokban és vallási kérdésekben, abban az egyben még egy volt, hogy mindenki azon egy ország és nemzet hívének, magyarnak és Magyarország hű s igaz fiának vallotta magát. Ezeréves történetünk százezernyi okmányai közűl, melyeknek legnagyobb részét már átkutattuk és kiadtuk, soha senki sem mutatott föl, soha senki sem látott egyet is, mely ellenkező adatot szolgáltatna.

«Itt-ott lehetett és volt is egy és más és akárhány az ellenséghez átfutott hitvány pribék és áruló. Itt-ott a városokban a nyárspolgárok közt voltak összeütközések olykor a nemzetiségek közt kenyérirígységből, bírvágy- és féltékenységből. Hasonlón, mint például az egyes iparosok és czéhek egymással s ezek ismét együtt a deákokkal utczai zenebonákban összetűztek. De sehol soha senkinek sem jutott volna eszébe azért másnak tartania magát, mint magyarnak, Magyarország hű alattvalójának. Senkinek sem jutott volna eszébe e hazán kívül máshol, idegen nemzetiségében keresni a súlypontot; senkinek másfelé keresni segélyt, vagy épen nemzetisége létgyökerét; senkinek kifelé gravitálni, vagy ezzel csak fenyegetőzni is. Történetünk soha a haza egyetlen nemzetiségét, egyetlen népét sem vádolta, egyikét sem bélyegezte meg a hazaárulás e rút vétkével. Tanusága szerint is csak egy hazát, csak egy nemzetet ismert mindannyi.

«Hazánk, összes lakóit és nemzetiségeit mindig egy s azonjogú népeinek ismerte. A magyarok meghódítván az országot, nem állítottak föl különbséget, mint más nemzetek tevék, a hódító és hódított nép között. Nem

követeltek az uralkodó nemzetiség számára sem hegemoniát, sem kivált-ágot és külön jogokat. Nem emeltek válaszfalat a nemzetiségek közt, nem alkottak kasztokat. Nem voltak race-mauditejaik mint a francziáknak; nem elnyomottjaik, mint az angoloknak; nem helotáik mint Hellas szabad s művelt népének, vagy rabszolganépeik, mint a szabad amerikai köztársaság négerei s a törvényen kívül álló indiánjai.

«A percztől kezdve, hogy Árpád meghódítá e hon népségeit, hogy Géza és István s utódaik országukba fogadták és megtelepíték az idegeneket és jövevényeket, mindannyi azonnal a magyar állam s alkotmány jogával és szabadságával bírt; még ha előbb rabszolga volt is, ez által egyedül idővel fölszabadúlt. A hódító és hódított egy czímen, a megszállás és adomány czímén nyerte egyaránt birtokát. Mindenki a mint a magyar közjog szerint a magyar korona tagjává lett, volt légyen bármily nyelvű és nemzetiségű, annak egyformán minden szabadságában részesült s a nemzet uralkodó tagjává lőn. S mindez talán valami amerikai vagy mai új cosmopolitismus, a nemzeti politika hiánya s gondatlansága volt!? Nem!

«Tudjuk, hogy talán Rómát kivéve, alig volt a világnak nemzete, mely annyira ráütötte volna institutióira nemzeti jellegét. Kezdve a hét vezér ős vérszerződésétől, egész a keresztény egyházi magyar apostoli királyságig, a magyar sz. korona és állam eszméjeig és Verbőczy tripartituma szokásjogáig, a «jus consvetudinariumig», minden, bár hogy is volt az máshonnét áthozva és kikölcsönözve, annyira magán viselte a magyar korona s állam, az alkotmány és szabadság specificus bélyegét, hogy köz- és magánjoga magyarázatára külön eltérő

theoriákat, új kategóriákat kellett fölállítani, midőn újabban tudományos elméletüket tárgyalni és magyarázni kezdék a jogászok.

«És mégis alig volt nemzet egyszersmind, mely az idegen fajú és nemzetiségű elemeket annyi liberalitással és vendégszeretettel látta volna el. A mint ezek elfogadták a magyar állam s alkotmány eszméjét, készséggel és loyalitással megosztá velök alkotmánya minden jogát és szabadságát. — Sőt még azon felül is, többet is adott nekik; városi vendégeinek oly helyhatósági jogot, minővel saját népe sem bírt mindenütt. Mert a középkori birtokjog fejlődésével csak úgy lett hazánkban a hódító nemzetiség, a magyar nemzet zöme, úrbéri kötelékű alattvalóvá és paraszt jobbágygyá, mint hasonló úri viszonyok között, bármily más nemzetiségű népe az országnak. S ellenkezőleg épen úgy juthatott minden idegen nemzetiségű egyéniség minden jog teljéhez, a birtokláshoz és a legfőbb hivatalok viseléséhez. Soha senkitől sem kérdezték: vajjon Árpád atyánkkal jött-e be, vagy Svatopluk marahán alattvalói nemzetiségének utóda-e, vagy Gelu oláh fejedelem pásztornépe sarjadéka-e? vagy a Tacitus által nevezett Tuisco német félisten szülte ivadék-e? És hogy ez így volt s így van, és hogy ezek a nemzet leghívebb és leglelkesebb tagjaivá váltak; hogy annak magas nemzeti föladatait nemcsak átérzették s átértették, de lelkesedéssel fölkarolták és védték: arra, úgy hiszem, nem szükség itt a történet tanúságára hivatkoznom. Az élet maga az, mely ezt hangosan beszéli. Elég, ha bárhol, kezdve legmagyarabb vidékeinktől, találomra legjelesebb hazafiaink csoportjának vezetékneveit fölolvassuk. Ezek nagyrésze világosan megmondja, hogy másfelől jöttek be mint a hét vezér

népe. De hazafiúi érzésük és tetteik, állásuk vagy birtokuk világosan beszélik egyaránt, hogy nemzeti érzetben a legtisztább magyar törzsek egyik ivadéka által nem engedik magukat legyőzetni. Míg ellenben a magyar nép legtörzsökösebb alakjait is, és legeredetibb neveit ott találhatjuk szintén az alsóbb osztály földmíves népsége rétegeiben; mely hasonlóan hazánk többi alattvalói viszonyban levő népségeivel, a legújabb időkig nem bírt semmi kiváltságos joggal.

«De ennél semmi sem tanusít jobban az ország népségei egyenjogú és közös nemzeti intézménye és polgári helyzete mellett.

«Nem csoda azért, ha országunk minden népe és nemzetisége, minden jövevénye és polgára lelkesedéssel csüggött a neki édes és nem mostoha anya, a haza sorsán. Lakói nem kivánkoztak ki belőle. A bevándorlóknak pedig valódi Khánánja és Eldorádója lőn. Itt mindenki egyaránt használhatta nyelvét, megtarthatta nemzetiségét, szokását és vallását. Mindannyinak, a ki bejutott a nélkül hogy nemzetiségét levetkőznie kellett volna, ez ország valódi hazájává lett. Szeretettel is és hűséggel viseltetett iránta mindegyik és csüggött rajta, mint fiú édes anyja emlőin. Gyermekei mint valóságos testvérek összeforrva szellemben és érzetben, egygyé lőnek a magyar hazában és nemzetben.»

Ez valóban így volt. De vajjon jó volt-e ez ránk nézve, s nem volt volna-e jobb egy nyelvű, egy nemzeti jellegű országot hagyni az utódokra, ha ez eredményt erőszakkal és vérontással kellett volna is elérni? Nem maradt volna-e el számtalan baj, ha az assimilatio munkája századok előtt történt volna meg s habár szegényebbek azzal a tudattal,

hogy nem nyomtunk el senkit, nem volnánk-e ma nagyobbak és erősebbek?

Kétségkívül. De mi jelenleg nem változtathatunk a dolgon s adott viszonyokkal állunk szemközt, melyekkel számolnunk kell.

Itt van előttünk a majdnem két milliónyi tót, egy nem ignorálható tényező, egy el nem tagadható existentia, melylyel ezentúl minden komoly politikusnak komolyan kell foglalkoznia.

A tót nép jóindulatú, békés és szorgalmas, engedelmes, könnyen fegyelmezhető. Szellemi tehetségeit tekintve inkább receptiv, de nem productiv. A tót a legszorgalmasabb magoló, de gyors felfogás, önálló, teremtő szellemi tevékenység nem kerül ki belőle; de nagyon használható mindenütt, a hol türelmet, kitartást igénylő gépszerű munkára van szükség. Önérzete nincs s rendkivűl alázatos. Ebből az általános szláv tulajdonságból bőven jutott ki a mi jó tótjainknak s nincs köztök egy sem, a ki büszkén fölemelt fővel tudna járni, még ha akarna is. Már a teste alkotása sem engedné, mert a tótnak a nyaka sajátságosan előrehajló, s még legönérzetesebb pillanatában is alázatosabbnak látszik a legalázatosabb magyarnál is. A magyar mikor kér, se tud oly alázatos lenni mint a tót, mikor parancsol. A tót egész alakja és magatartása az alázatosság megtestesülése, s hogy a magyar paraszt milyen úr, csak akkor tudja meg az ember igazán, mikor tót urat lát. Tulajdonkép kaputos embert kellett volna mondanom, és nem urat, mert a tót és az úr oly két fogalom, mely egymást kizárja még a tót nép tudatában is. A ki a felvidéken úr, az már magyar, de nem tót. Az a melancholikus vonás, melyet a szláv faj ösmerői a szlávokon észrevettek, megvan a mi tótjaink physiognomiájában is, s valószínüleg onnan

ered, hogy homályos sejtelmök van arról, hogy még se valami nagyon dicső dolog szlávnak lenni.

A mi tótjaink azonban, ámbár a szláv faj általános tulajdonságai bennök föltalálhatók, mégis jelentékenyen különböznek a többi szlávoktól, nevezetesen a morváktól, csehektől, lengyelektül s oroszoktól. A mi tótunk távolról sem oly szolgai mint ezek; ezekkel összehasonlítva a magyar tót valóságos úr. Meglátszik rajta, hogy nem élt szláv uralom alatt, hanem alkotmányos szabadságban a magyar nemzettel együtt. Ha szláv uralom alá kerülnek, rabszolgákká lettek volna, mint a többi szláv, kik ma is képtelenek egy valóban szabad államot alkotni. Az összes szláv törzsek közűl csak azok ízlelték meg a politikai szabadságot, a kiket a sors a magyar állam területére vetett. S ha a mi tótunk ma önérzetesebb, ethikaibb a többi szlávnál, ezt egyedűl a magyarnak köszönheti. Itt részesűlt a legnagyobb kiváltságokban, melyeket az állam adhatott, s melyek akkor a szabadságot jelentették, a nemesi és polgári kiváltságokban, s valóban részesült is bennök bőven, mert némely felvidéki megyében a lakosság egy tizedrésze nemes. A tótokat a magyar emelte a többi szláv fölébe, ő biztosított nekik a magyar államban emberibb létet, milyenben a többi szláv ma is alig részesűl. S hogy a tót faji jellegét oly nehezen veszíti el s hogy mindennek daczára se egyenesedett ki egészen, az valóban nem a mi hibánk.

De a tót nem is volt hálátlan hazája iránt. Nincs példa rá, hogy feltámadt volna ellene; de számtalan eset bizonyítja a hazához való hű ragaszkodását. A tót nem támasztott soha nemzetiségi igényeket, más szláv elemekkel sohasem állott solidaritásban. A morvát és csehet megveti, a horvát és szerb közönyös neki, az orosztól a forradalomig meg volt győződve, hogy kutya-feje van. S habár a véle-

mény téves voltáról a forradalomban meggyőződött, az ellenszenv az orosz iránt ma is él a tótok között. — A forradalom története bizonyítja, hogy a szabadságharcz legjobb katonái közé a felvidéki tót zászlóaljak tartoztak. — A Hurban csapatai nagyobbrészt morva és cseh csőcselékből állottak s az a nehány tót, a ki csatlakozott az úgynevezett Hurbanistákhoz, kik a felvidéki tótokból toborzott honvédekből álló ellenséget nem is merték bevárni, hanem a hol a honvédektől nem volt mit tartani, loptak és fosztogattak, ma is gúny és megvetés tárgya a tótok között, mig az, a ki honvéd volt, büszkén emlegeti mai napig is.

De nemcsak a magyar házához ragaszkodik a tót nép, hanem a magyar nemzetiséghez is. A tótnak ösztönszerűleg imponál és rokonszenves a magyar ember önérzetes, férfias és lovagias fellépése, a mi a tótban teljességgel hiányzik. Imponál neki a magyar faj ezredéves uralma, nagyobb gazdagsága, műveltsége s a tótnak nem ő maga, hanem a magyar az ideálja. A tót a magyarságra törekszik; ha teheti magyarúl taníttatja gyermekét, dicsekszik vele, ha magyarúl megtanult s nem kesereg, ha fia nem akar tót lenni s magyarnak vallja magát, hanem tökéletesebb embert lát benne, ha magyarrá lett. — S a tót annyira nem becsüli saját nyelvét, hogy idegen vidéken inkább más nyelvet beszél, s ha csak lehet, eltagadja tót voltát; csak a ki más nyelven nem beszél s ez oknál fogva a műveltség legalsóbb fokán áll, beszél tótul.

A magyar politikus szemében, a ki hozzá van szokva nem hazája viszonyaiból, hanem könyvekből meríteni tudományát, s a ki ennélfogva hozzá van szokva a tótságban a magyar iránt ellenséges indulattal viseltető nemzetiséget látni, mindez talán képtelenségnek fog látszani. — Pedig

a mit előadtam, nemcsak való, hanem könnyen megmagyarázható is.

A tótnak nincs külön történelme, nincs nemzeti hagyománya. Neki nincsenek nemzeti hősei, nemzeti nagy férfiai. Az ő hősei a magyar hősök, az ő nagy emberei a magyar nemzet kiváló egyéniségei. A tótságnak nincs nemzeti irodalma, mely az egyes szellemi fejlődését lehetségessé tenné; nincs központja, melyben erői, ha volnának, egyesülhetnének, s melyből az erők hatása kisugárzanék; nincs önálló gazdászati élete, hanem völgyek és folyók iránya a magyar piaczokra, a kenyérkereset a gazdag magyar vidékekre vezeti; s így minden arra utalja a tótot, hogy a magyarra támaszkodjék, minden érdeke a magyar elemmel való érdekközösség érzetét erősíti meg benne, mert ösztönszerűleg érzi, hogy önmagában nincsenek meg az önállóság történelmi, szellemi és anyagi feltételei.

De még érthetőbbé válik a jelenség, ha a felvidék társadalmi viszonyait veszszük szemügyre. A felvidéki nagy számú nemesség, mely a felvidéki társadalom legmagasabb osztályát képezi, annak tudatában, hogy más nemes nincs az országban, mint magyar nemes, büszke e magyar nemességre, s annyira el van telve a magyar nemzeti öntudattal, hogy teljesen elveszett a tótságra nézve. — Ehhez járúl, hogy a szellemi munkával foglalkozó osztályok, u. m. ügyvédek, mérnökök, orvosok, tanárok, hivatalnokok sat. a magyar középiskola befolyása által magyarosíttatnak s kevés kivétellel magyar szellemüek. — A társadalom legmagasabb osztályai tehát nem tótok, s minthogy ezek adják az irányt s az alsóbb osztályok nem látnak maguk előtt nagyobb vagyonu s müveltségü embert a ki tót volna vagy annak vallaná magát, nincs a honnan a nemzeti tudat lökést, a nemzeti törekvés erőt nyerhetne, s ez

osztályok példája adja meg az irányt a magyarosodásra az alsóbbaknak. — A kereskedő és iparos szintén nem tót, hanem leginkább német. A paraszt az egész világon egyforma, s a tót paraszt sem különbözik a többitől. Reális érdekekkel, nehéz physikai munkával van elfoglalva s nincs érzéke oly ideális érdekek iránt, melyek magasabb műveltséget feltételeznek. E mellett rendkívül conservativ s bizalma csak ahhoz van, a kiről tudja, hogy egy darab föld tulajdonosa s vele közös érdekei vannak. Azért a volt földesúr s birtokos nemes most is természetszerű vezetője a köznépnek, s a hol a birtoktalan ügyvéd, tanító vagy épen semmi állással nem biró izgató tért nyert, ott a nemesség hiánya vagy indolentiája volt az oka, de az izgatók ez esetben sem a nemzetiségi eszmével idéztek elő valami nagy hatást, hanem a nagy adó miatti panaszszal, vagy valami közvetlen érdekű helyi kérdéssel, melyet ügyesen használnak fel arra, hogy a nép bizalmát megnyerjék s kedélyét felizgassák.

Röviden, a felvidéki társadalom állapota azt mutatja, hogy a tótnak magasabb fejlődése a magyarság eszközeivel történik, hogy a tót ily esetben nem marad meg a tótság szűk körén belül, hanem szükségkép kinő belőle, s hogy a tótság magasabb fejlődési stádiuma nem ő benne magában, hanem a magyarságban van.

A nemzetiségi izgatás nemcsak hogy nem nyert nagy tért a társadalom magasabb osztályaiban s a köznép nagy tömegében, hanem a szláv nemzetiségi törekvések képviselői a tótság határozott ellenszenvével találkoznak. — E hangulat oly tényekben nyilvánúl, melyek első pillanatra megfoghatatlanoknak látszanak, s melyek egyenes ellentétben állanak a nálunk divatos nemzetiségi elméletekkel.

A tót nép nagy tömege ellenszenvet, bizalmatlanságot,

megvetést és gyűlöletet tanusít azok iránt, a kik az ő nemzetiségi érdekei nevében lépnek fel. A ki a felvidéken a tót nemzetiségi igényekkel lép föl, nem választatik meg országgyűlési képviselővé, megyei tisztviselővé sat. Ha valaki e nemzetiségi igényeknek engedményeket tett, elveszti politikai hitelét, tekintélyét, népszerűségét. Ellenben a ki határozott magyar s határozott ellene a nemzetiségi törekvéseknek, rokonszenvben és tiszteletben részesűl. S a mi a legnevezetesebb, a magyar nemzetiség érdekeit e vidéken nem magyar származású emberek védik, nem törzsökös magyarok küzdenek a magyar nemzetiségért, hanem a tótok.

A küzdelemről, a mely a felvidéken a magyar nemzetiség érdekében foly, a magyar nemzetiségnek s irányadó államférfiainak tudomása sincs, s minden szemrehányás, melylyel a külföldi sajtó a magyarságot a szlávság elnyomása miatt illette, teljesen alaptalan. A magyar elem nem gondol saját érdekeivel s nem igen hajlandó tevékenységet kifejteni nemzetiségi érdekei megóvására. Miatta és kormányai miatt most is taníthatnának a három pánszláv gymnasiumban, most is állhatna a tót «Matica», s a nemzetiségi izgatók rég kitéphették volna a ragaszkodást a haza iránt a tót lakosság kebeléből. A magyar nemzetiség érdekeiért a felvidéki szlávok és németek s ezek között számtalan oly ember, a ki magyarúl sem tud, küzdenek, áldozatokat hoznak, s lelkesűltebb bajnokai a magyarságnak magánál a magyarnál. Míg az alföldi magyar ember, nem is sejtve, hogy nemzetiségét komoly veszélyek fenyegetik, nyugalomban és indolentiában tölti napjait, addig a felvidéken a legérdekesebb küzdelem foly, a magyarság minden részvéte és támogatása nélkül. Itt, a hol nincsenek igazi törzsökös magyarok, itt él és küzd a magyarság, itt a fölvidéken van a «Hungaria militans».

A felvidék tót lakosságának e hangulatában a magyar nemzet oly kincset bír, melyet meg nem óvni s egy csoport izgatónak zsákmányúl engedni, megbocsáthatatlan bűn volna. Azt lehet mondani, hogy a magyar elem nem találhat alkalmasabb és előkészítettebb anyagot az assimilatióra a tót elemnél. A nemzetiségi izgatás ez oknál fogva rendkívüli nehézségekbe ütközik a felvidéken. A legfőbb akadályok, a tótok hagyományos ragaszkodása a magyar államhoz, az ellenszenv a nemzetiségi izgatók iránt s a nemzetiségi öntudat teljes hiánya.

Ha nemzetiség alatt oly nagyobb számú népfajt értünk, mely nemzeti külön állásának tudatával bír, mely e külön állást érvényesíteni akarja, mely önmagának czélja és ideálja s eszközökkel is rendelkezik fejlődése előmozdítására s ideáljának megvalósítására, akkor bízvást állíthatjuk, hogy tót nemzetiség nincsen, mert a tótságban mindezek fel nem találhatók.

A ki a felvidéki viszonyokat alaposan ismeri, arra a meggyőződésre kell jutnia, hogy *Magyarországnak vannak tót nyelven beszélő lakosai, de tót nemzetiség nincsen.*

A felvidéki tótok legerősebb szövetségeseink a nevökben támasztott nemzeti igények ellen s a magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítése mellett.

S ily körülmények között mily nagyszerű feladat megoldására nyílt alkalom államférfiainknak! Lehet-e szebb feladat, mint megtartani közel két millió idegen nyelvű lakosságot az országnak, úgy intézni a dolgot, hogy az iskola által értelmisége magyarrá váljék, alsóbb osztályai pedig megtartassanak a hazához való ragaszkodásban; hogy míveltségét a magyar irodalomnak köszönje, magyar költők művein lelkesűljön, a magyar nemzet hősei lebegjenek ideálként ifjúsága lelke előtt, s így, habár a köznép nagy

tömege, mely az értelmiség vezetése alatt áll, meg is marad tótnak, megmagyarosított értelmisége által a magyar elembe olvadjon, szaporítsa számát, növelje hatalmát, s a magyar elem uralkodjék necsak külsőleg és névleg, hanem valóban bensőleg és szellemileg az ország legvégső határáig s megbízható hű és lelkesült bajnokai legyenek veszély idején a fenyegetett határszéleken.

Ily nagy czél elérése méltó tárgya lehet a legnagyobb államférfiú ambitiójának is. A ki oly nagy területet mint a felvidék, majdnem két millió lakossal, megtudna hódítani hazájának, neve örökké élne nemzete történetében. De mi már nem hódíthatunk, a mi feladatunk csak az lehet, hogy megtartsuk azt, a mink van, s ha ez sikerűl valakinek okossággal és számítással ép oly nagy dicsőség, mintha fényes győzelmekkel hódításokat tett volna.

IV.

»Szántson, vessen, baranáljon, arasson és sok dolgot vigyen véghez a gazda ember ha élni akar cselédestül. Nam Dii laboribus omnia vendunt. Hát mennyivel inkább minékünk, kik veszedelemben vagyunk, az egész lelkünknek applicátióját, minden testünknek fáradságát fordítanunk kell az mi utolsó veszélyünk eltávoztatására; mert egyéb iránt kinek szántsunk, kinek vessünk, kinek arassunk, kinek neveljük édes magzatinkat, ha securításunkra most gondot nem viselünk; majd a pogányé leszen az a mi most miénk, és csak öt esztendöt avagy kettöt sem igérhetek magunknak, ha nem provideálunk.»

Zerinvári gróf Zrínyi Miklós. U. o.

Ez volt a felvidék állapotának fényes oldala; tekintsük meg már most a sötét részét is.

A felvidéki tótság ragaszkodásában a hazához nagy kincset bírunk, de vannak, kik e kincstől meg akarnak bennünket fosztani. A tót nép ragaszkodik a magyarhoz, de bizonyos, hogy meg van a törekvés, hogy ez érzelem helyét a gyűlölet foglalja el. Kétségtelen, hogy van a felvidéken egy szervezett párt, mely feladatáúl tűzte ki, hogy a tótokat elidegenítse a magyar államtól s a magyar nemzettől, s a nagy szlávságba olvaszsza, s hogy mint a nagy szláv faj egyik tagja gyűlölje a magyart s vesztére törjön a helyett, hogy szövetségese legyen.

E párt keletkezése ideális forrásokból ered, s mint minden politikai törekvés kezdete tiszta volt, mint tiszta szokott lenni a nagy folyamok vize míg szűk hegyi völ-

gyekben eredő csermelyek ágyában folydogál. A kik a szláv fajok egységét először érezték, ideális irányú, szellemes, derék emberek voltak, s vajjon ki veheti nekik rosz néven, hogy ez egységért rajongtak? Semmi se természetesebb ennél, valamint természetes az is, hogy a szláv nagyság eszméje itt-ott fogékony talajra talált hazánkban is.

A negyvenes években néhány protestáns tanár terjesztette az új eszméket tanítványai között Pozsonyban, Lőcsén és Eperjesen, tót társaságokat alakítottak s a tót tanulókat itt igyekeztek egyesíteni s bennök a szláv egység eszméjét felébreszteni. Ezek kilépvén az életbe, mint papok és tanítók szintén igyekeztek proselytákat szerezni. Csakhamar megkezdődött az irodalmi tevékenység is, néhány költő az új szellemben írt költeményeket, mívelni kezdték a tót nyelvet, nemsokára a sajtó útján is terjeszteni kezdték ez eszméket, s a tótok közt valóban egész csendben s majdnem észrevétlenűl alakult egy kis kör, mely még tiszta ideális czélokat tartott szem előtt, s még politikai tényezőként nem szerepelt.

1848-ban lobbant fel először az új irány tótjaink között, a mikor is az osztrák kormány minden legkisebb tényezőt felhasznált ellenünk. Igéretekkel rábírta a szláv irány képviselőinek kalandokra vállalkozni hajlandó részét, hogy a magyarok ellen fegyvert fogjanak. Ez tényleg meg is történt, de semmi sem bizonyítja oly fényesen a magyar állam-eszme hatalmát, s a hazaellenes törekvések képviselőinek gyengeségét, mint a kisérlet. Nagyobbrészt morva és cseh csőcselék, e tótságból pedig csupán problematikus existentiák csatlakoztak a mozgalomhoz. S működésök valóban méltó volt hozzájok. A honvédséget sehol sem merték bevárni, s ha hírét vették, hogy több mértföldnyi távolságra honvédek vannak, azonnal biztos helyekre futottak,

itt azután e gyáva csőcselék fosztogatott és lopott s oly embereket sanyargatott, a kik nem védhették magukat.

A forradalom megszűnte után sokat közűlök jutalomban részesíttettek, s a kiket használhattak, hivatalba tettek. S különös, hogy azok a szláv érzületű emberek, kiket a Bach-kormány hivatalokba helyezett, soha sem támasztottak nemzetiségi igényeket, sohasem panaszkodtak az általános germanisatio ellen, hanem maguk is germanizáltak a tót vidéken, a mennyire csak erejöktől telt. — A szláv nemzetiségi rajongókból prózai német bureaukraták lettek,

Igy tartott ez 1860-ig, s már ekkor kitűnt, mennyi piszok vegyűlt ez eleinte ideális jellegű mozgalomba. Első stádiumában a tiszta meggyőződés dolga volt és senki sem várt érte jutalmat. A mint jutalomban részesűlt, igaz hogy terjedett, de oly elemek is csatlakoztak hozzá, melyek compromittálják s bepiszkolják a legtisztább s a legszentebb törekvéseket is.

1860-ban a magyar nemzet sietett kiküszöbölni a gyűlölt Bach-kormány hivatalnokait, kiket a nemzet elnyomásának eszközeiűl tekintett. Ez által természetesen szaporodott az elégűletlenek s a magyar alkotmányosság elleneinek száma. A kik hivatalos tekintélyben és jó fizetésben részesűltek s ez állapothoz egy évtized alatt hozzászoktak, állásaikból elűzettek s családjukkal együtt nyomorba jutottak. — Igen természetes, hogy semmit sem óhajtottak annyira, mint ennek az állapotnak a megszűnését s a magyar állam s alkotmány megdöntését. Mindazok tehát, a kik a magyar nemzet sorsának jobbra fordúlása által veszteséget szenvedtek, szükségkép azokhoz az elemekhez csatlakoztak, melyekről tudták, hogy a magyar államiságnak ellenei, s ekkor a szláv mozgalom erősebben

indúlt meg mint valaha s 1861-ben, midőn a magyar országgyűlés még együtt volt, Turócz-Szt-Mártonban több száz tagból álló gyűlekezetet tartottak, melyben a szláv érzűletű tótok a felvidéken először formulázták a tót nemzetiségi igényeket az összes tótság nevében, s ez elemek ekkor alakúltak politikai párttá a megállapított nemzetiségi programm alapján.

A ki az e gyűlekezetben résztvett tagokat ismerte, e gyűlekezet nem kelthetett lelkében nagy aggodalmakat. — Sok hivatalból kiesett Bach-hivatalnok néhány ügyvéd, katholikus és protestáns lelkészek és tanítók, községi jegyzők, nehány kereskedő, kézműves, hentes és korcsmáros, ezekből állottak a túrócz-szt-mártoni gyülekezet elemei. Semmiféle hatalom nem volt itt képviselve, se a vagyoné, se a műveltségé, se az öröklött tekintélyé, se a népszerűségé, csak a szellemi és anyagi szegénység s a tehetetlen düh a fennálló állapot ellen.

Ezek a derék urak egy programmban állapodtak meg, mely a túrócz-szent-mártoni memorandum nevezete alatt ismeretes a felvidéken. E programm nemzetiségi egyenjogúságot követelt; de egyidejüleg követeléseinek legfőbbjeként állította oda, hogy az eddigi vármegyék szerinti politikai felosztás szüntettessék meg, s helyébe a felvidék tótok által lakott részeiből egy tót kerület alakíttassék. E kerületben a tót nyelv kizárólagos uralmát követelte a közéletben s az iskolában, s így ugyan akkor, midőn a maguk részére a nemzetiségi egyenjogúságot követelték, proclamálták a nemzetiségi elnyomást a felvidék nagyszámú nem tót lakosai ellen. De rendkívül jellemző volt az, hogy a hivatalokra kizárólag magukat kivánták alkalmaztatni. Már ebből is világosan kitűnik, hogy a vezetők szemei előtt folyvást a hivatal lebegett, melyet elveszítettek, s melyet vissza-

nyerni egyedűli czéljok volt. A szereplés a nemzetiségi pártban csak eszköz volt e czél elérésére.

Midőn a nemzetiségi párt ezt az úgynevezett túrócz-szent-mártoni memorandumot közzétette s a magyar országgyűlésnek előterjesztette, a felvidéken a tót lakosságnak tömege a legnagyobb ellenszenvet és indignatiót tanusította e programm iránt. A felvidék minden vidékéről a leghatározottabb tiltakozások tétettek közzé, melyeknek értelme az volt, hogy a Túrócz-Szt-Mártonban összegyült csőcselék nem kapott megbízást arra, hogy a tótok nevében nemzetiségi igényeket formuláźzon, hogy az a mi a nemzetiségi párt programmjában foglaltatik, nem a tótok óhajtása, hogy ők nem akarnak külön kerületet egy elkülönítet tót nemzetiség számára, s nem is akarnak tót nemzetiség lenni, hanem békében és egyetértésben akarnak együtt élni e hazában a magyar nemzettel mint e hazának hű fiai.

Míg a tót nép a társadalom legmagasabb osztályainak vezetése alatt ily határozottan nyilatkozott a nemzetiségi igények ellen, addig a magyar államférfiak az országgyűlésen annyira tájékozatlanok voltak, hogy a nemzetiségi programmot, melyet nehány ember elég merész volt az egész tótság nevében közzétenni, s melyet a tótság nagy tömege magáénak nem akart elismerni, valami rendkívül fontos okmánynak tekintették s hajlandók voltak a benne foglalt követeléseket komoly megfontolás tárgyává tenni.

Azonban az országgyűlés feloszlatása folytán nem volt abban a helyzetben, hogy a nemzetiségi követelésekre nézve határozzon, s bekövetkezett a Schmerling-féle provisorium. A Schmerling politikája a magyarok elszigetelésére törekedett s meg akarta törni ellentállásukat, s nagyon természe-

tes, hogy nem kerülte el figyelmét a magyarellenes tót nemzetiségi párt sem. Ezt is fel akarta használni a magyarok ellen. S ez a nemzetiségi párt fejlődésében a legjelentékenyebb stadium, mert terjedésének és befolyásának semmisem nyitott oly nagy tért, és semmisem szolgáltatott annyi eszközt, mint az a négy évi uralom, melyet Schmerling idejében korlátlanúl élvezett a felvidéken.

Ez volt a nemzetiségi párt fénykora. A magyarellenes érzületre jutalom volt kitűzve, s e jutalmat sokan akarták megérdemelni. Az 1860-ban hivatalaiktól megfosztott emberek újra behelyeztettek az alkotmányos tisztviselők által elhagyott hivatalokba. E hivatalnokok utasítást kaptak, hogy hivatalos befolyásukat arra használják fel, hogy a köznépet a magyar nemzet ellen felizgassák, a magyar állam eszméjétől elidegenítsék. A hatósági pressió minden nemét felhasználták e czélra, s most először történt meg az, hogy a szláv nemzetiségi törekvéseknek a hatóság hatalma s a kormány erős támogatása állott rendelkezésére.

A hatóságok mellett actióba lépett az egyház is. A katholikus papok, kik ez ideig nem voltak nagy számmal képviselve a nemzetiségi pártban, három püspökség területén a püspökök kiméletlen és erőszakos nyomása által szintén beletereltettek a nemzetiségi pártba. Mojzses beszterczebányai püspök, ki e püspökséget is hazaárulás jutalmául nyerte, állott e mozgalom élén, s egyházmegyéjében a szegény s a püspöktől függő tót papok között igen kevesen birtak annyi lélekerővel s szilárd jellemmel, hogy képesek legyenek az uralkodó áramlatnak ellentállni. A papságot követte a tanítók nagy része, kik ismét a papoktól függnek. A szepesi egyházmegyében ugyanez történt, hol szintén Zabojszky püspök egy különben jelentéktelen em-

ber, de az absolutismus teremtménye, állott a mozgalom élére. Nyitrában pedig Roskoványi püspök gondatlansága folytán, kinek nincs érzéke hazája politikai érdekei iránt, s kit az ájtatosság s a theologia teljesen absorbeál, az egyházi ügyek vezetése a kormány által támogatott szláv érzelmű papok kezébe kerülvén, az alsó papság s a tőlük függő állású emberek nagy része szintén a nemzetiségi párt számát szaporították. Mind a három püspökség székhelyén fennálló papnevelő intézetekben kizárólag a nemzetiségi párthoz tartozó s fanatismusok által kiváló tanárok alkalmaztattak, a kiknek hivatásuk volt a vezetésükre bizott ifjuságot a nemzetiségi párt szellemében képezni. — Ugyanez történt a tanító-képző intézetekben is oly czélból, hogy az innen kikerülő fiatal tanítók utján az elemi iskolából is terjeszthessék a hazaellenes szellemet.

A protestánsok között a papok és tanítók már ugyis nagy számmal tartozván a nemzetiségi párthoz, nagyobb nyomás nem is volt szükséges az új irány terjesztésére; az a kézzel fogható tény, hogy a kormány támogatja s jutalmazza a nemzetiségi törekvéseket, s hogy most ez az uralkodó áramlat, teljesen elégséges volt arra, hogy itt is erősebb lendületet adjon a magyarellenes actiónak.

A nemzetiségi párt azonban belátta, hogy e tényezőkön kívül szüksége van még a középtanodára is, hogy értelmiséget neveljen magának, mely a nemzetiségi eszmékkel legyen eltelve s használható eszköze legyen a párt törekvéseinek. Ez időbe esik a nagyrőczei gymnasium alapítása, később következett a túrócz-szt-mártoni és znyiói gymnasiumok felállítása. Ez intézeteknek czélja az volt, hogy a tót ifjuságot elvonják a hazafias szellemű tanintézetek látogatásától, hogy alkalmat ne adjanak neki a magyar nyelv megtanulására s lehetetlenné tegyék azt,

a mit ők a nemzettől való elszakadásnak neveznek. S hogy az akkori kormány mennyire előmozdította e törekvésüket, legfényesebben bizonyítja az, hogy a beszterczebányai gymnasiumból, mely a tanulmányi alapból tartatott fenn, a magyar tanárokat eltávolították s a gymnasiumot teljesen szlavizálták. Az elemi iskolákat elárasztották az e czélra gyártott iskolai könyvekkel, melyekben a magyar történelem meg volt hamisítva s minden alkalom és eszköz felhasználva, hogy már a gyermekekbe csöpögtessék a gyűlöletet és megvetést a magyar nemzet iránt.

A nemzetiségi párt, mely a mint mind ezekből látható, tisztán felismerte az egyház és az iskola fontosságát politikai czélok elérésére nézve, s így helyes érzéket tanusított a szellemi eszközök nagy jelentősége iránt, nem hagyta figyelmen kivűl az időszaki sajtó, s az irodalom hatását sem. Mindenféle kis zuglapokat alapítottak, melyek izgató czikkeikkel nap-nap mellett prédikálták a gyülöletet a magyar nemzet ellen, s hogy ez a folytonos izgatás hatás nélkül nem maradhatott, az nagyon természetes, mert e lapok rendkivül olcsó ára, de sőt ingyen szétosztása a köznép között lehetővé tette, hogy a szegény ember is hozzájok juthasson, s mert tót nyelven nem jelent meg hazafias szellemű lap, mely a szláv irányú sajtó hatását ellensúlyozta volna.

Hogy a nemzetiségi párt képes legyen az irodalmi szükségleteket kielégíteni s a tótokat nevezetesen a magyar irodalom befolyása alól emancipálni, szükséges volt nagyobb mérvű irodalmi tevékenység kifejtése, az erre hivatott erők egyesítése által. Szükséges volt ez még azért is, hogy a szellemi erők tevékenysége egy irányeszmétől áthatott, egy irányban vezetett s teljesen a nemzetiségi törekvések szolgálatában álló legyen. E czél elérésére ala-

píttatott a tót «Maticza», mely tudományos és irodalmi intézet neve alatt szerepelt, de tulajdonképen nem volt egyéb a szláv törekvések egyik eszközénél, a nemzetiségi párt szervezetének központi organumánál, mely a jelszókat adta ki s megállapította a párt által követendő taktikát.

Nem kerülte el figyelmét a nemzetiségi pártnak az sem, mily nagy szerepet játszanak az anyagi érdekek a politikai küzdelmekben. Sok ember, a ki vagy azért, mert nézetei eltérők, vagy azért, mert nem foglalkozik politikával, nem nyerhető meg egy politikai pártnak, hozzá csatlakozik, ha azt látja, hogy egy párt anyagi érdekeit kielégíti vagy anyagi tekintetben a párttól függésbe jut. Mindenféle kölcsönös segélyegyleteket, takarékpénztárakat, hitelegyleteket stb. alapítottak tehát, s a szegényebb sorsú kölcsönvevőket a hitelező nem épen szelid nyomása által magukhoz kötötték s e viszonyt ügyesen kizsákmányolták. Alapítottak ezeken kívül különösen a kisebb városokban mindenféle más egyleteket is, hová az alsóbb polgárságot édesgették s ez egyletek összejöveteleit ügyesen arra használták fel, hogy pártjoknak népszerűséget s híveket szerezzenek.

S e minden irányba kiható tevékenységben a párt minden egyes tagjának jutott szerep állása szerint, s minden egyes a legszigorúbb párt-fegyelemnek rendelte magát alá. Mindenik buzgó ügynöke a pártnak. A pap a szószéken, a tanító az iskolában, a hivatalnok a hatóságok körében, az ügyvéd cliensei között stb. tartozott a párt érdekében működni, befolyását érvényesíteni, a sajtó termékeit, lapokat, könyveket, röpiratokat terjeszteni, a párt céljaira pénzt gyüjteni. A párt minden tagja a legszorosabb solidaritásba lépett egymással, s kölcsönösen előmozdították érdekeiket. A párt tagjai csak a pártjukhoz tartozó szabónál

csináltatnak ruhát, ennek meg viszont kötelessége a párthoz tartozó ügyvédet ajánlani, s mindnyájan csak a pártjukhoz tartozó kocsmárosnál enyhitik szomjukat. A párt zuglapjai arra is szolgáltak, hogy dicsőítsék a párthoz tartozó embereket. Sokan közűlök így lettek a tót közönség szemében nagy emberekké s a sajtó csakhamar annyi tót tudós, hős és államférfiu nevével árasztotta el a felvidéket, a kikről ez ideig senki se tudott semmit, s a kik valóban se az előtt se azután legkisebb jelét se adták kiváló képességeiknek. E sajtó különös hivatása volt még oltalmába venni a párt tagjait, a kik összeütközésbe jöttek a hatóságokkal. A kit közűlök csalás vagy lopás miatt elitéltek, nemzetiségi martyrt csináltak belőle, s igyekeztek őt rehabilitálni a mennyire lehetett. Természetes, hogy az ily fajta embereknek jól esett oly párthoz tartozni, melyben oly könnyű volt dicsőséget szerezni s ünnepelt emberré lenni, s mely az elkövetett bűnökért oly könnyen adta meg az absolutiót. A párt ellenségeit azonban kíméletlenűl gyalázta a szláv sajtó s terrorizálni igyekezett őket. S valóban a zuglapok rágalmai s piszkos támadásai sokakat megfélemlítettek, a kiknek idegrendszere oly gyenge, hogy egy ujságczikk álmatlan éjeket okoz nekik. E nagy solidaritás a párt tagjai között, a szigorú pártfegyelem, az egységes irány és tervszerűség, mely működésében uralkodott, mind oly tényezők, melyek nem maradhattak hatás nélkül.

Azonban tévedés volna azt hinni, hogy e párt az általa követett ügyes és czélra vezető taktikát, az eszközök gyakorlati megválasztását maga gondolta ki. Erre, tekintve a szellemi erőket, melyek felett a párt Magyarországon rendelkezik, maguk sohasem jutottak volna. Csak mióta a tótságon levő panszlávok összeköttetésbe léptek a szláv bi-

zottságokkal s ezek megtanították őket az általok már eddig követett s gyakorlatinak bizonyúlt eljárásra, tudták a panszlávokat szervezett párttá alakítani. Egyébiránt folytonos érintkezésben vannak most is a szláv bizottságokkal, tőlük utasításokat kapnak s nem jelentéktelen pénzsegélyben részesülnek, a mi annál szükségesebb, mert a felvidéki panszlávok sokkal szegényebbek, semhogy idegen segély nélkül fedezhetnék a szláv actió költségeit. Nevezetesen a felvidéki tengődő tót lapok e segély nélkül nem is állhatnának fenn.

Hogy a rubel, mely Túrócz-Szt-Mártonba Oroszországból kerül, nem a képzelem szüleménye, a mint azt a panszlávok elhitetni s a magyar államférfiak elhinni szerették volna, bizonyítják a póstakezelési könyvek s hivatalos tudomása volt e pénzküldeményekről Szlávy urnak miniszterelnök korában, természetesen a nélkül, hogy ily kicsiségeket további figyelmére méltatott volna.

Ezek az eszközök, melyekkel a nemzetiségi párt rendelkezett s részben rendelkezik ma is, s e röviden s csupán főbb vonásaiban elötüntetett tevékenységből világosan kitűnik, hogy itt egy öntudatos s tervszerűen működő párttal állunk szemközt, mely tisztán látja czélját s a czél elérésére szolgáló eszközöket, s ezeket következetesen és kíméletlenűl alkalmazza czélja elérésére.

V.

«Olyan messze estünk mi mostani magyarok a régiektől, hogy ha elöjőnének mostan más világról, azok a mi vitéz eleink, sem mi őket, sem ők minket meg nem ismerhetnének. Mert nyelvünkön, szólásunkon kivül mivel hasonlítjuk mi magunkat? Csúfsága lettünk nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek pedig, valahonnan jő, prédájává.»

Zerinvári gróf ZRÍNYI MIKLÓS. U. o.

Most, mikor már ösmerjük a szláv nemzetiségi párt fejlődését és eszközeit, érdekes lesz megtudni, mily állást foglal el jelenleg, mily elemekből áll, mely eszközökkel rendelkezik most s tevékenységének mi volt az eredménye?

Mindenekelőtt nagy tévedés volna azt hinni, hogy a szláv nemzetiségi párt tót. Igaz, hogy eleinte a párt jelszava külsőleg a tótok nemzetiségi igényeinek érvényesítése volt. De csak külsőleg. Azt látták, hogy nyiltan nem volna jó hirdetni a panszlavismust, mert a tótok erre igen kevés fogékonysággal bírtak s e tannal a hazafias tótokat elidegenítették volna maguktól. Ellenben a tót nemzetiségi érdekek hangoztatásával, melyek elérésére csupán törvényszerű s alkotmányos eszközökkel kellett törekedni, sok tótot megnyert, a ki irtózott a panszlavizmustól. — De óvatosságra volt szükség s nem volt szabad nyiltan bevallani a panszlavizmust azért sem, mert ez gyanussá tette volna őket a kormány előtt, mely őket támogatta.

De hisz már az is nyereség volt, ha valaki mint tót ellentétbe helyezte magát a magyarral; innét csak egy kis lépés volt még a panszlavizmusig. S valóban nemcsak az egyesek, hanem a vezetőket kivéve, kik már előbb is panszlávok voltak, az egész párt is ezen a fejlődési processuson ment keresztül. Eleinte tót, azután szláv. — S ez természetes is. Annak van értelme, hogy valaki orosz akar lenni, annak is van értelme, ha valaki magyar akar lenni; de annak nincs, hogy valaki tót akarjon lenni. Hiányzik hozzá minden lélektani indok, a dicső történelmi mult s a jelenben a fény és hatalom, mely az önérzetet s az önállóság jogosultságának tudatát felébreszti. — Ahhoz, hogy valaki komolyan tót akarjon lenni, megmérhetetlen korlátoltság volna szükséges. — S valóban, ma úgy áll a dolog, hogy a tótság túlnyomó többsége magyar akar lenni, egy kis töredék orosz vagy cseh akar lenni, de tót nem akar lenni senki. S a dolgot erről az oldalról tekintve is áll az, hogy tót nemzetiség nincs, mert még azok is, a kik látszólag a tótság érdekeiért küzdenek, nem önálló lételét akarják biztosítani, hanem csak előkészíteni s fogékonynyá tenni arra, hogy minél könnyebben beolvadhasson a szlávság tömegébe.

S utóbbi időben valóban le is vetették az álarczot. Több éve már, hogy nyiltan hirdetik a solidaritást a tótok s a többi szláv fajok között. Természetes, hogy nagy a rokonszenv az orosz iránt. Minden sikere az ő sikerök, minden csapás, mely bennünket ér, az ő diadaluk; fenyegetnek is bennünket, természetesen az oroszszal. S mindennek eleje és vége az, hogy Oroszország fogja nekik megadni a szabadságot, melyhez Magyarországban nem tudnak jutni. Plevna eleste óta ezt már nagyan közel állónak hiszik, s ha mernének, kétségkívül tüntetéseket is rendez-

nének. S valóban nem a magyar állam rendőrségétől félnek, mert e miatt ugyan tehetnének akármit, hanem a tótok hangulatától, mely határozottan oroszellenes. S a tót nép helyes érzéke elnevezte őket panszlávoknak első fellépésük alkalmával, s azóta is e név alatt ismeretesek a felvidéken.

E párt határozottan ellenséges állást foglal el irányunkban ép ugy, mint a panszlavizmus maga. Halálosan gyülöli a magyart s nyiltan kitüzött czélja a magyarság megsemmisítése s a felvidéki panszláv párt nem egyéb egy tagnál a panszláv propaganda organismusában s czéljai is ugyanazok.

S e pártnak sajátszerü physiognomiája van, melybe nem érdektelen beletekinteni.

Mindenekelőtt figyelmet érdemel itt a párt székhelye, hol nemcsak a párt főbb emberei laknak, hanem a Matica, a tót részvény-nyomda is el volt helyezve s a hol a párt közlönyei megjelennek. — Nem valami nagy város, de még egy kis provinciális városka se szolgál a panszláv párt főhelyeűl, hanem egy tót falu, Turócz-Szent-Márton, melynek a népszámlálás adatai szerint 1844 lakosa van. S nem szabadon választotta e helyet a panszláv párt. — Mikor a Matica alapítását elhatározták, Beszterczebányára akarták tenni, de e város hazafias lakossága indignatióval utasította el magától e kitüntetést. — Kerestek tehát más tisztességes várost, melyben letelepedhessenek, de nem találtak a felvidéken egyet sem, mely a Maticát kebelébe fogadni akarta volna. Kénytelenek voltak tehát egy faluban meghuzódni. Igy lett Turócz-Szent-Márton a panszláv párt székhelyévé, a panszláv izgatás központjává a felvidéken.

Csak húsz évvel ezelőtt senki se sejtette, hogy Turócz-

Szent-Márton ily nagy szerepre lesz kivatva. Alacsony, két ablakos viskói közűl impozánsan emelkedik ki a megye háza s a község kocsmája. A viskókban nyugalmas parasztok s kézművesek laknak, s ezek a sárral vagy porral telt utczák rendes közönsége. Csak mikor a megyei urak közgyülésre jöttek, élénkültek meg az utczák s teltek meg tisztességesebb publicummal.

Egyszerre csak ide szorul a panszláv párt s mily változás áll be! — Pártvezérek, szerkesztők, munkatársak, nyomdászok, később tanárok stb. telepednek le s elhelyezkednek a kis két ablakos házakban. Csakhamar felépül a Matica egy emeletes háza s harmadik óriásként emelkedik az ég felé, mellette pedig a részvény-nyomda szerény, de nem kevésbé fontos épülete, melyben a sajtó a keletkezendő tót tehetségek szellemi termékeit volt hivatva sokszorosítani. A turócz-szent-mártoni posta fontos leveleket és pénzküldeményeket, a távirda nem kevésbé fontos sürgönyöket hoz a pártvezéreknek s a szerkesztőségeknek. Ide járnak azután gyülésekre, értekezletekre a párt kiválóbb tagjai s a Matica házában nagy határozatokat hoznak, melyekről azok, a kik hozták, meg voltak győződve, hogy világtörténelmi jelentőséggel bírnak. Nem sokára Thaliának is emeltek oltárt, a Matica nagy termének egyik végében; a függönyön pedig bocskoros és széles kalapos geniusok csoportjai voltak láthatók. Mikor a függönyt felhúzták, a színpadon benszülött tót ifjak és leánykák, egyelőre csak mint műkedvelők, játszottak mindenféle színdarabokat, s ez előadásokat rendkívüli műélvezetnek tartotta az eddig csupán marionette-előadásokhoz szokott közönség. Alakult azután egy dalárda is, mely kizárólag tót dalokat énekelt, s ezek között lelkesítőket is, melyeknek tartalma rendszerint oda megy ki, hogy még oly hős népe nem volt

a világnak, mint a tót, s hogy készüljön a harczra, a mikor is a magyart, a szabadság gyilkosát kell leverni. Alakult azután egy takarékpénztár. A Matica a szellemi, ez a pénzbeli szükségletek kielégítésére volt hivatva. Ott röpiratokkal, hirlapokkal, itt a váltók prolongatiójának megtagadásával igyekeztek capacitálni a kétkedőt, hogy minden tót mindennemü nyomoruságának csak a magyar az oka. Ily nagy dolgok színhelye lett e kis helység s lakosai lassanlassan elteltek önérzettel s meg voltak győződve, hogy Turócz-Szent-Márton ha nem is nagyság, de fontosság tekintetében vetekedhetik Európa bármely nagy városával.

De különösen érdekes és ünnepi szinezetet nyert Turócz-Szent-Márton, mikor a Matica nagygyüléseire a tótság legjelesebb egyénei gyültek össze s ugyanekkor legkönnyebben lehetett áttekinteni az egész pártot s beletekinteni physiognomiájába is.

A párt nevezetességei közűl többen laktak ugyan Turócz-Szent-Mártonban s itt volt a párt centruma, de kétségtelen, hogy a pártnak sok nagy embere lakott a világtól távol fekvő hegyi falukban, a ki onnan csak egyszer egy esztendőben bújt ki, s csak egyszer egy esztendőben volt Turócz-Szent-Mártonban látható. De e nevezetességeken kívül kijöttek a lakhelyökül szolgáló falukból s városkákból másod-harmadrangú egyéniségek is, s mindezek az ügy iránti buzgalmon kívül már azért is szerettek ilyenkor ide járni, mert nagy ovatiókban részesültek, a miben különben sehol a világon nem lehetett volna részök.

S a székhely, nemkülönben a párt tagjainak lakhelyei nem maradhattak hatás nélkül a párt jellegére nézve. — Az ember büntetlenűl nem lakik állandóan falun. S azért

az egész pártot külső megjelenésében, eszejárásában s működésében bizonyos rusticitás jellemzi.

A ki valaha jelen volt a Matica nagygyülésén, s ott maga előtt látta a nagy számmal egybegyült tót notabilitásokat, valóban sajátszerű látványnak volt tanúja.

A szlávok általában nem hiresek arczuk szépségéről s szellemes kifejezéséről. — E gyülekezet tagjai sem tettek kivételt a szabály alól. Egyetlen arcz nincs a sok között, mely azt a kifejezést hordaná magán, mely a magasabb szellemi élet, az ember lelkének nemes egyensúlya vagy az ősöktől öröklött jelentékeny társadalmi állások, de mindenesetre az élet magasabb regióiba való emelkedés következménye szokott lenni, s a mit distinctiónak nevezünk. Csupa paraszt arcz a szó szoros értelmében, mert majdnem kivétel nélkül a legalacsonyobb származású emberek ezek, s arczukon majd a szenvedély, majd az elhatározottság, majd rajongás, majd a gonoszság és aljasság, majd a ravaszság, de valamennyién a nyerseség kifejezése ül. S ez valóban nem is csuda. A parasztfiu ha ügyvéddé vagy pappá is lesz, azért még mindig paraszt s csak a későbbi nemzedékek nemesednek meg külsőleg és belsőleg, ha kedvező viszonyok közé jutnak. — Azok, a kiket magunk előtt látunk, még az első nemzedékhez tartoznak. Szegény parasztok s kézművesek fiai, kik sohasem ismerték se a szellemi, se az anyagi fényüzést s életök nagyobb részét szellemet és jellemet ölő nyomoruságban töltötték. Nem szerezhettek magasabb műveltséget, finomabb modort, mert hisz sohasem éltek oly körökben, hol e tulajdonokat elsajátítani lehet.

Hogy közönséges emberek között vagyunk, mutatja már a párt toilette-je is. Egy politikai pártot látunk magunk előtt, mely még nem ösmeri az uralkodó divatot, a

tiszta fehérruha fényüzését s a kéz tisztán tartásának terhes kötelességét; mely egy évben nem fogyaszt három pár keztyüt s öt font szappant, s melynek ez egyszerű életmód daczára is több az adóssága, mint a mennyit meg bír fizetni. Nincs e pártban egyetlen ember, a ki a párton kívül jelentőséggel bírhatna. Nincs köztük egyetlen distinguált ember sem, s nem is képzelhető, hogy a distinguált ember ily társaságban megmaradhatna.

A párt tagjainak általános jellege az, hogy nincsenek rendezett viszonyok között, s hogy ezeknek az embereknek legnagyobb része nem tiszta indokból indította meg a háborut a magyar állam ellen. Annyi bizonyos, hogy a felvidék tót lakosságának csupán alja csatlakozott a magyarellenes mozgalomhoz, mert a rendezett viszonyok között élő elemeknek nincs okuk a magyar államnak megdöntését kivánni.

Legnagyobb szerepet játszanak e pártban a hivatalukból kiesett Bach-korszakheli hivatalnokok. A párt vezetője is egy cs. kir. első megyei biztos volt egész haláláig. Azután következnek az ügyvédek, szegény falusi papok, káplánok, tanítók, egyházfiak, kántorok, községi jegyzők, molnárok, hentesek, kocsmárosok, keresetnélküli elégedetlen kis városi iparosok és kézművesek.

Ezek, igen kevés kivétellel, mindnyájan saját sorsuk jobbra fordulását várják e politikai mozgalomtól, de nem a tótokét. Egyik rész visszavágyik a hivatalba, melyből nemcsak megélt, hanem melyben tekintélyt is élvezett, s melyben most a nemesség ül; másik része a nagyravágyókból áll, kik meg vannak győződve, hogy e mozgalomban nagy szerepre vannak hivatva, ha törekvéseiket siker fogja követni; s nem egy közülök tót vajdának képzeli magát abban a tót tartományban, melyet az orosz fog

az ország e részéből alakítani; másokat ismét feltünési viszketeg vezetett a pártba, mert másutt e szenvedélyöket ki nem elégíthették, mig itt e jelentéktelen emberek között vajmi könnyű volt jelentőségre vergődni; mások ismét közönséges szédelgők, a kik a tót nemzetiségi izgatásból kenyérkeresetet üztek oly módon, hogy mindenféle czímek alatt pénzt gyüjtöttek nemzetiségi czélokra; megjelenendő, de soha meg nem jelent műveikre, költeményeikre stb. előfizetést hirdettek, s a befolyt pénzzel elszöktek.

Annyi piszkos elem özönlött a pártba, hogy ezektől nyerte jellegét, melyet nem képes többé elveszíteni. Pedig kétségtelen, hogy a párt tagjai között ma is vannak emberek, a kik szellemileg korlátoltak ugyan, de becsület, tiszta lelkesedés és nemes áldozatkészség tekintetében tiszteletet érdemelnek. — De ez ritka kivétel s ezek az emberek oly jelentéktelen kisebbséget képeznek, hogy nem képesek magukat érvényesíteni, s a pártra rá van sütve az aljasság bélyege; aljasság jellemzi egész tevékenységét s a hazugság, melyben szláv testvéreik módjára a legnagyobb virtuositást fejtik ki, az eszköz, melynek sikerök legnagyobb részét köszönhetik. Már a párt létele is egy nagy hazugságon alapszik s egész működése kizárólag hazudásból áll.

Hazudniok kellett, mikor azt állították, hogy a tót el volt s el van nyomva s meg kellett hamisítaniok a történelmet. Hazugság, hogy a tót nemzetiségi igények a tótság viszonyaiból nőttek ki, mert azok, a kik ez igényeket hangoztatják, s a gyülöletet hirdetik a magyar ellen, a tótok legszentebb traditióival s hajlamaival jönnek összeütközésbe. De a legnagyobb hazugság az, hogy azt, amit ők a tótok nevében követelnek, a tótok kivánják, hogy ezek az emberek a tótok érzelmeinek adnak kifejezést s hogy fel vannak jogosítva a tótok nevében beszélni, mert nap-

nap mellett tapasztalhatják a tótok ellenszenvét s megvetését. — S valamint nagyban úgy kicsiben is a községben egyes emberek ellen, kik tekintélyökkel és befolyásukkal útjokban állnak mindig a hazugság, gyanusítás és rágalom eszközeivel élnek.

Hogy a hazugság, amennyiben a magyar történelem meghamisítását czélozza, mily mérveket öltött, a Matica működésének jellemzésénél fogom elmondani. Itt egy eset elbeszélésére fogok szorítkozni, mely legjobban világítja meg a panszláv párt eljárását.

1873-ban a cholera iszonyuan pusztított Trencsénmegye legszegényebb vidékén. Száz számra maradt apátlan-anyátlan árva, kikről nem volt kinek gondoskodnia. — A megye derék főispánja Kubicza Pál kezébe vette a dolgot s arra a gondolatra jött, nem lehetne-e e szegény árvákat a gazdag magyar vidékeken vagyonos és gyermektelen embereknek elhelyezni s a kormányhoz fordult. — A kormány intézkedései sikerre vezettek s a Jászságban sok ember nyilatkozott hajlandónak a tót árvák elfogadására; nemsokára 400 árvát lehetett az Alföldre szállítani s Szapáry Gyula grófot, az akkori belügyminisztert annyira érdekelte a dolog, hogy nemes szíve sugallatát követve, maga is elment az indóházba, mikor az első szállítmány Pestre érkezett.

Azt tehette fel mindenki, hogy e nemes tettel szemközt el fog némulni még a panszláv párt is. Azonban e föltevés nem volt alapos. — Még soha oly dühhel nem támadták meg a magyar nemzetet mint ép ez alkalomból. Leirták, hogy a kis gyermekeket hogy ragadták el anyjok kebeléről, mint Herodes király idejében; hogy a tót gyermekeknek a magyar vidékekre való erőszakos szállítása azt jelenti, hogy a tótok számát ily módon akarják keves-

bíteni, a magukét pedig szaporítani; azt mondták, hogy a magyarok így akarnak segíteni a szaporaság hiányán s a meddőségen, melylyel isten a magyar nőket megverte; s hogy a magyarok poshadt véröket az egészséges szláv vérrel akarják felfrissítani. — Azt mondták továbbá, hogy a magyar azért mégis el fog pusztulni s száz év mulva egy vas ketreczben fogják végig hordozni s mutogatni az egész szlávságon az utolsó tatár-magyart a nagy Szlávia utczagyermekeinek nagy gyönyörűségére és mulatságára. — Egy szóval e nemes tett is alkalmat adott nekik arra, hogy minden ördögi gonoszságra képes szörnyetegekűl tüntessenek elő s Szapáry gróf is kikapta a magáét, mert rabszolgakereskedőnek nevezték el.

E tény azt hiszem mindenkit meggyőzhet arról, hogy e párt vak fanatikusokból s hidegen számító gonoszokból áll, kikkel kiegyezni, vagy kiket megnyerni lehetetlen s kik ellen az egyedüli czélravezető eljárás a megsemmisítés.

De csak az igazság lelkesíti s nemesíti meg az embert igazán. A hazugság, még ha nagy czélok érdekében történik is, demoralizálja azt, aki sokat él ezzel az eszközzel. S ez az örökös hazudozás rányomta bélyegét a párt tagjainak physiognomiájára is. Valamennyinek valami sajátszerű «rendőrellenes» kifejezés van az arczában, már távolról feltünnek s a nép maga, ha azt akarja kifejezni, hogy valaki gyanus kinézésű, azt mondja, hogy panszláv areza van.

S mindez annyira megvetetté és utálttá tette e pártot a felvidéken, hogy tagjai különösen a patentalis mozgalom, s a túrócz-szent-mártoni memorandum megjelenése után nem mertek kimenni az utczára, bujkálniok kellett s csak éjjel látogatták egymást, nehogy a felbőszült tótok által bántalmaztassanak.

S ez volt ezeknek az embereknek legnagyobb keserű-

sége. Azt a szégyent kellett s kell most is megélniök, hogy a tót nép, melynek nevében beszéltek s melynek érdekében látszottak föllépni, megvetette s üldözte őket. Gyűlölik a magyart, de talán jobban gyűlölik a hazafias tótokat, s nem tudják megérteni, hogy aki rendezett viszonyok között él, mint az emberek nagy többsége, s azért az elégedetlenség főoka rájok nézve nem létezik, mért nem osztozik hangulatukban, mért nem elégedetlen s mért nem gyűlöli a fennálló viszonyokat s mért nem vállalkozik felforgatásukra. *S valóban rendkivül érdekes tény az, hogy a tót nemzetiségi pártot s tagjait még sohasem üldözte a magyar elem, hanem csupán a tót, s küzdött ellene, mikor a magyar ember nem is tudott semmit a panszláv párt létezéséről* s küzd ellene ma is, mikor a közoktatási miniszteriumban most sem akarnák hinni e párt létezésében *s valóban majdnem hihetetlen s mégis igaz, hogy mindazokat a sérelmeket, melyek miatt a panszláv párt panaszkodik a magyar nemzet ellen, a tótok maguk követték el rajta, a magyar kormány hozzájárulása nélkül, de sőt a magyar kormány akadályozása ellenére.*

E párt azonban a legnemesebb jelszavakkal lépett az actio terére. — A tót «nemzetet» fölemelni a szolgaság ès tespedés állapotából, művelni nyelvét, ápolni irodalmát, a magasabb culturában részesíteni, de csupán a tótság eszközeivel, mindent elkövetni, hogy a tót «nemzet» önálló fejlődése minden feltételének birtokába jusson, ez volt a kimondott czél.

Hogy ily elemek mily mértékben voltak képesek e programmnak megfelelni, azt mindenki elképzelheti. Azok akarták a culturát s műveltséget terjeszteni, akik maguk sem birtak culturával s műveltséggel. S valóban ahová csak befolyásuk terjedt, a tudatlanság, nyerseség és demoralisatio uralma kezdődött. — A tótosításnak ez volt szük-

ségképi következménye, mert tót irodalom nincs, s nehány tót költő versein s a zuglapok lázító czikkein kívül nem voltak képesek más szellemi táplálékot nyujtani. — Nincs egyetlen tót könyv sem, mely szakismereteket tárgyalna. Még a középtanodákban szükséges könyveket se tudták megirni s cseh könyveket használtak.

De nem is a cultura volt itt a czél, hanem a politikai propaganda. Három papnevelő-intézet jütott hatalmukba, a nyitrai, szepesi s beszterczebányai s ez intézetek növendékei kitüntek teljes tudatlanságuk s nyerseségük által s az orosz pópák színvonalára sülyedtek alá. Ép így volt a tanítóképezdékkel is, melyekben szintén nem a tanulás s a tanítás, hanem az volt a főczél, hogy fanatikus izgatókká képezzék őket. — A protestans papság, mely kitünt német műveltsége által, melynek elérését magyar nagy urak alapítványai tették a szegényebb sorsuakra nézve lehetővé, szintén jelentékenyen hanyatlott műveltség tekintetében, s ma nyers és tudatlan mint a többi. A panszláv nem műveltséget s a jellem nemes voltát keresi a lelki pásztorban, hanem a fanatikust, akit politikai ügynökül lehet használni. A panszlávok három középtanodája az ifjuság szellemi kiképzésének teljes elhanyagolását mutatta, ellenben tanították őket szláv dalokra, a magyar gyűlöletére s felébresztettek bennök minden aljas szenvedélyt s már maga az a körülmény, hogy távol tartottak tőle minden idegen, nevezetesen magyar irodalmi terméket, megérthetővé teszi, hogy ily eljárás csak a szellemi hanyatlást, de nem a fejlődést mozdíthatta elő.

A Matica, melyet tudományos és irodalmi intézetnek neveztek, legfényesebben bizonyítja a panszláv párt szellemi tehetetlenségét. A párt tagjai között egy sem volt, aki egy tudományos könyvet irni vagy solid irodalmi műkö-

dést kifejteni képes lett volna. Nagyon természetes tehát, hogy az intézet maga sem mutathatott fel tudományos és irodalmi termékeket.

A Maticát 1862-ben alapították s alapszabályainak első szakaszában a tótok szellemi emelése, a tudomány és szépművészetek ápolása volt czéljául kitűzve, a második szakasz pedig kizárja a vallási és politikai ügyek tárgyalását.

A Matica tulajdonképi jelentősége azonban abban állott, hogy a panszláv irány külső megtestesülése és főorganuma volt s köztudomású dolog volt, hogy a Matica politikai tevékenységet fejtett ki s majdnem kizárólag politikával s nem a tudományos és irodalmi érdekekkel foglalkozott.

A magyar kormány azonban mindezekről nem tudott semmit s különben sem volt disponálva az erélyes intézkedésekre. — Nagyon feltünő tényeknek kellett volna előfordulni, hogy a kormány a Matica ellen, melyet ő is művelődési intézetnek tartott, döntő actiót kezdjen meg.

Azonban a Matica vezetőinek elbizakodottsága s az a feltevés, hogy nálunk politikai téren büntetlenül lehet elkövetni mindent, mert a kormány se figyelemmel nem kiséri, se nem bünteti a hazaellenes tetteket, a kellő óvatosság hiánya részökről gondoskodott arról, hogy a kedvező alkalomra ne kelljen sokáig várni.

A zágrábi egyetem megnyitásánál ugyanis a tót Matica is képviseltette magát három kiküldött által.

A zágrábi ünnepélyen egyik közülök tót nyelven a következő beszédet mondotta el:

«A magas Tátra aljáról jövök, mint a Matica megbizottja s testvéri üdvözletet hozok nektek a tót Matica által képviselt három milliónyi tót nemzettől. Az bizonyos,

hogy a horvát nemzetnek a szláv népek között nincs odaadóbb, őszintébb barátja a tót nemzetnél; ha csapás ért benneteket, érezte a tót nemzet is, ha kedvezőtlen sors nyomott benneteket, ez megsebezte a mi szíveinket is. Szerencsétlenségtek nagy bánatot okoztak nekünk; jólétetek boldogokká tesz bennünket is. Nem tagadhatjuk el tehát örömünket oly fontos pillanatban sem mint egyetemetek megnyitása. Ez az egyetem nemcsak a tiétek, hanem a miénk is s az egész szlávságé. — Igaz, hogy sok egyetem van, de ezek nekünk idegenek; a szláv ifjuság szerezhet ott tudományt, de gyakran megtörténik, hogy elidegenedik nemzetiségétől. A zágrábi egyetem nem lesz ilyen; az édes anyanyelven fogja tanítani növendékeit, s a tudomány mellett tanítani fogja őket nemzetök szeretetére, megemlékezve a dicső Strossmayer elveiről. — A ti egyetemetek az első szláv egyetem délnyugaton, mely hivatva van a felvilágosodást terjeszteni kelet felé, melynek nyers ereje ellen megvédte a horvát ifjuság a keresztény Európát.

— — — — — — — — — — — — — — — —

A mai nap azonban záloga a szebb jövőnek ránk tótokra nézve is; mert ha ti, kedves testvérek, legyőztetek annyi akadályt, mely lehetetlenné tette törekvéseink valósítását: ez ránk nézve a remény csillaga, hogy ránk virrad még az a nap, midőn mi is anyanyelvünkön fogjuk tanítani ifjuságunkat a tót nemzetnek».

E beszéd, mely a Matica közlönyében közöltetett, kellően megvilágítja a Matica politikai működését. E beszéd már nem is titkolja azt, hogy a Matica a «tót nemzetet» képviseli s hogy annak nevében politikai enunciátiókat tehet. — S ha már ez magábanvéve oly tény, melyet következmények nélkül hagyni nem lehetett, még inkább büntetésre méltó az a szellem, mely e beszédet átlengi s

fennen hirdeti a szláv törzsek solidaritását, melyet a tót nép eddig nem ismert, s hogy ismerje és érezze valóban nem állhat érdekünkben.

A magyar sajtó méltán megütközött a Matica küldötteinek föllépésén s e megütközésnek kifejezést is adott. Feltünhetett az is, hogy míg a magyar intézetek küldöttei botrányosan udvariatlan, de sőt ellenséges indulattal fogadtattak, a tót Matica küldöttei a legszivélyesebb fogadtatásban s kitüntetésben részesültek. Erre a Matica közlönye a következő czikket közölte, mely még világosabban fejezi ki a Matica magatartását. —.A czikk így hangzik: «A tót Matica küldöttségnek jelentése a zágrábi ünnepélyen nagy zajt idézett elő a magyar sajtóban. S hogy is ne? Hiszen a magyarok már majdnem hozzá szoktak ahhoz, hogy ők képviselik egész Magyarországot, mintha itt más emberek, mint magyarok, nem is volnának. S azért Zágrábban is úgy akartak előtünni, mint egész Magyarország képviselői. S íme egyszerre csak felszólalnak a három milliónyi tót nemzet képviselői! Ezt nehezen viselik és sokat adnának érette, ha otthon maradtunk volna.

De hát mi ott voltunk s felszólaltunk képviselőink által. Kifejeztük őszinte örömünket a horvát testvérek haladása felett; határtalan odaadásunkat fejeztük ki a *közös* tudományos tűzhely iránt, s kimondottuk azt is, hogy nem vagyunk oly szerencsések, hogy saját haladásunkkal dicsekedhessünk, mert élveznünk kell a magyar szabadság keserű gyümölcseit.

S mindaz, a mit ott küldötteink szájával mondottunk, a részvét és kölcsönös ragaszkodás hangos kifejezéseit idézte elő testvéreinknél.

S ez nem tetszik a sógornak (már t. i. a magyarnak).

. . . .

Most szemökre vetik egyrészt küldötteinknek, hogy provocative viselték magukat, másrészt a horvátoknak, hogy magunktartását helyeselték.

De hát miben állott küldötteink provocativ fellépése?

A szónok kifejezést adott annak a tèrmészetes érzelemnek, hogy a zágrábi egyetemet a magunkénak is jelentette ki, s egyszersmind kifejezést adott annak a reménynek is, hogy ránk is jobb idők fognak virradni. — Igen a zágrábi egyetem a miénk is, a mi kincsünk és talizmánunk s a «szláv» igazság győzelmében úgy hiszünk, mint az isten igazságában. Hogy az nektek nem tetszik, arról nem tehetünk, de nem is gondolunk vele.

. . . .

Örvendünk tehát szívünk mélyéből, hogy a tót nemzet is képviselve volt a zágrábi ünnepélyen. Küldötteink méltóan s meggyőződésünknek megfelelőleg képviseltek bennünket. Mi teljesen meg vagyunk velök elégedve s meg vannak elégedve azok is, a kiknek megelégedésére súlyt fektetünk.

Végre biztosíthatunk mindenkit, hogy jövőre is azt fogjuk tenni a mi nekünk tetszik, akár tetszik az valakinek akár nem.»

Ily vezérczikkel kisérte a Matica közlönye a Matica által képviselt három milliónyi tót nemzet küldötteinek föllépését Zágrábban, s e hang, e nézetek jellemzésére nem szükséges bővebb magyarázat. Az eddigi büntetlenség folytán nagyra nőtt elbízakodás, hetvenkedés, s a magyar elem elleni gyűlölet és megvetés nyer minden szavában kifejezést.

Mindezekre talán azt lehetne mondani, hogy még nem képeznek oly tényt, melynek alapján bebizonyítottnak lehetne tekinteni azt, hogy a Matica nevében küldöt-

tei által s a Matica közlönyében kifejezett nézetek a Matica nézetei. Mert hisz nem lehet tudni, vajjon a küldöttek a Matica helyeslésével s jóváhagyásával tették-e az ismeretes nyilatkozatokat, s így nem is lehetne e nyilatkozatokért a Maticát felelőssé tenni.

Azonban ezt a kétséget is eloszlatja maga a Matica, a mennyiben legközelebbi gyűlésében tárgyalván a Zágrábba kiküldött képviselői által előterjesztett jelentést, ez alkalommal hozott határozatában kijelenti, hogy a küldötteknek, a tót Maticának a zágrábi ünnepélyen *méltó képviseléseért* köszönetét fejezi ki. E határozata által a Matica helyeselte küldötteinek föllépését Zágrábban, azt magáévá tette, s így nyilván átlépte a határokat, melyek között alapszabályai értelmében mozognia kellett, mint irodalmi egylet egy nyilvános ünnepélynél egy nemzet képviselőjeként szerepelt s politikai enunciatiókat tett; s ez oly tény, melyet egy rendezett országban sem tűrnek meg.

Igy a Matica maga szolgáltatta a fegyvert saját megsemmisítésére. Annyi bizonyos, hogy ily kedvező alkalom még nem nyílt a panszláv izgatás fészkének feloszlatására.

Én figyelmeztettem a kormányt e körülményre s Szapáry gróf csakugyan elrendelte a vizsgálatot.

A vizsgálatból nagyon érdekes dolgok tudomására jutottunk.

A mi az irodalmi tevékenységet illeti, kiderűl, hogy a Matica kiadott 16 évkönyvet, 2 kötet tót olvasókönyvet, mely azonban még 1868-ban báró Eötvös József által eltiltatott lázító tartalma miatt; továbbá a kertészet, a számvitel, a gyümölcstenyésztés és méhészet kézikönyvét; két népdalgyűjteményt, régi cseh-tót okiratok gyűjteményét két fűzetben, egy asztaloslegény utazását Törökországból a szent földre, egy szomorú játékot, s végre Zrínszky Szu-

bich Mikulás (ez alatt Zrínyit a szigetvári hőst értik) emlékezetét.

Ennyit volt képes felmutatni egy tudományos és irodalmi intézet 11 évi fennállása után, s ez a legmeggyőzőbb adat, melyet a panszláv párt culturai működése jellemzésére felhozzi lehet. E meddőség a szellemi productio terén oly nagy, hogy még az iskolai könyvtárak se szerelhetők fel a megfelelő tót könyvekkel, hanem cseh könyvekkel igyekeztek elárasztani a felvidék tót iskoláit, s a cseh nemzetiségi párt ezer számra küldte a könyveket a felvidékre a tót nemzetiségi párt ágenseinek. E cseh könyvek használatát azonban Tisza Kálmán miniszterelnök azonnal eltiltotta.

Azonban ha a Matica irodalmi tevékenysége a párt szellemi szegénységének s tehetetlenségének bizonyítéka, a Matica vagyonának kezelése legundorítóbb színben tünteti elő a panszlávok erkölcstelenségét.

Általános feltűnést okozott már az a hír, hogy a Matica kis éremgyűjteménye, mely néhány ezer forintnyi értékű arany- és ezüstpénzekből állott, elveszett. A vizsgálat megejtetett s az derült ki, hogy csak a házban lakó lophatta el e pénzeket, a ki a kulcsokkal is rendelkezett. S a mi tótjainknak ma se veri ki a fejéből senki, hogy az arany- és ezüstpénzeket maguk a panszlávok lopták el.

De még feltűnőbb adatok jutottak a közönség tudomására. A számadásokból kiderült, hogy írói díjak fejében kiadtak 6512 frtot, nyomtatási költségek fejében 15,289 frtot s az évkönyvek szerkesztéseért az alelnöknek és titkárnak 11,678 forintot. Ez az irodalmi semmi kiadásának összes költsége tett tehát 32,879 frtot; került tehát egy-egy átlag hetven lapra terjedő kiadvány 1095 frtba, a mi megfoghatatlan volna, ha a közönség nem ismerte volna a

mély demoralisátiót, mely az intézet vezetői körében uralkodott, s a kik visszaélve a bennök helyezett bizalommal, a vezetésökre bizott intézet vagyonát saját czéljaikra zsákmányolták ki. Az intézet tőkéit a párt főembereinek adták kölcsön s ezek a mily buzgók voltak a kölcsön felvételében, ép oly késedelmesek voltak a kölcsönök és kamatok visszafizetésében.

E gazdálkodás, valamint az a terv is, hogy a Matica pénzeit a párt képviselő jelöltjeinek megválasztására fordítsák, ellenzésre talált a párt tisztességesebb elemeinél, azonban hallgattak, mert a párt érdekében nem akartak botrányt előidézni, mely a pártot súlyosan compromittálta volna.

A mi a Matica irodalmi működésének irányát, szellemét és tárgyát illeti, arra nézve bő felvilágosítást adtak a Matica alelnökétől átvett évkönyvek.

A Matica évkönyveiben összesen 108 czikk jelent meg 11 év alatt. E közül 70 a magyar történelemmel foglalkozik. — A többi jelentéktelen, minden tudományos jelleget nélkülöző primitív közlemények. A fősúly a hazai történelemre van fektetve, és pedig egyedül és kizárólag a hazaellenes agitatio érdekében. E czikkek a magyar történet tendentiosus meghamisítására irattak, belőlök a határtalan gyűlölet szól a magyar nemzet ellen, minden sor kiszámított fogás a történelemben járatlanok félrevezetésére, szenvedélyek felébresztésére. Lapokat lehetne idézni e czikkekből, vagyis inkább valamennyit le kellene fordítani, hogy fogalmat nyerjen valaki a vakmerőségről, melylyel néhány még a történelmi kutatás elemeiben sem jártas egyén, a Matica évkönyveiben a magyar történelmet meghamisította, hogy a jelenben folytatott nemzetiségi izgatás jogosultságát igazolja.

A Matica irodalmi tevékenysége eredményének kétharmadát e történelmi közlemények képezik, s czéljok szerint következőleg osztályozhatók:

a) azok, melyek a magyarok bejövetele előtti időkre vonatkoznak s a magyarok akkori állapotát rajzolják, a magyarokat vérszopó embertelen vadakként állítják elő oly czélból, hogy irántok megvetést és gyülöletet ébreszszenek föl; a tótokat azonban nemes jellemű, magas culturával bíró embereknek festik, kiknek legnagyobb szerencsétlensége az volt, hogy a barbár és félvad magyarok által leigáztattak;

b) azok, melyek a magyart a culturára alkalmatlan fajként tűntetik elő, mely Európába jövetele után csakis a tótoktól nyerte a művelődés elemeit;

c) a harmadik osztályba azok tartoznak, melyek leplezetlenűl hirdetik a szláv fajok solidarítását, mely ha megérik, szükségkép a magyarok megsemmisítését fogja maga után vonni;

d) a negyedik osztályba azok tartoznak, melyekkel azt igyekeznek bizonyítani, hogy a mai tótság nem hódíttatott meg a magyarok által Árpád bejövetelekor, hanem önálló herczegség volt Szt.-Istvánig és pedig 1025-ig; hogy azután is külön herczegek alatt állott; hogy Imre herczeg, Aba Sámuel s több királyfi tót herczegek voltak, de sőt hogy Trencséni Csák Máté tót nemzeti hős, a ki a tót szabadságért harczolt a magyar király ellen, s hogy a tót szabadság Rozgony mellett bukott el. Mind e czikkek czélja az, hogy felébreszsze a tótokban a nemzet különállás érzetét, mely tényleg nem létezik; hogy a magyar állam egységes történetét, mely külön tót történetet nem ismer, szétbontsa; hogy meggyengítse az ezeréves közös történelemből eredő solidaritást a magyar állam polgáraiban,

mely a magyar állam fő erejét képezi, s hogy hamis adatokkal igazolja a panszlávoknak a túrócz-szt-mártoni memorandumban kifejezett azon igényét, hogy egy külön tót kerület alakíttassék.

e) Végre az ötödik osztályba sorozhatók azok, melyekkel azt igyekeznek bizonyítani, hogy a tótok és magyarok között sohasem volt béke, hanem folytonosan meg volt a nemzetiségi viszály s a tótokat mint rabszolgákat állítják elő, kik tűrtek ugyan, de folytonosan panaszkodtak a magyar elnyomás és zsarnokság ellen.

Röviden jellemezve e körülményeket, inkább izgató vezérczikkek, mint történelmi értekezések.

A Matica tevékenysége tehát határozottan politikai jellegű s minden kiadványa kétségtelen bizonyítéka annak, hogy czélja a tót lakosság elidegenítése volt a magyar nemzettől és államtól. Ha e kiadványok hatása általános volna, ha sikerűlne a bennök uralkodó hangulatot általánossá tenni, Magyarország majdnem két millió tót lakossága el volna veszve a magyar államra nézve, s a tót volna legelkeseredettebb s legdühösebb ellensége.

S a párt e hangulatot csakugyan általánossá akarta tenni. Az évkönyveiben megjelent czikkek, melyek politikai czélokra oly szemtelenűl hamisították meg a magyar történelmet, kiszivárogtak a párt tagjai közé s most az agitátor ezekből agitált, a pap ezekből predikált, a tanító ezekből adta elő a magyar történelmet az iskolában.

Ez volt a Matica működésének szelleme és iránya s azért szenteltem ez intézet jellemzésének több tért, mert a panszláv párt működésének szellemét és irányát, erkölcsi és szellemi mivoltát semmi se jellemzi úgy, mint a fennállott Matica, mert a párt minden eleme itt volt összepontosítva.

A Maticát mindezek alapján Tisza Kálmán miniszterelnök oszlatta fel, s ez intézkedés a legjobb benyomást tette a felvidék tót lakosságára, mely undorral nézte a Matica embereinek garázdálkodásait.

Néhány hónappal előbb feloszlatta a kormány a három pánszláv gymnasiumot s így a párt 1875 óta három nagy tényezőtől lett megfosztva: a kormány egyenes támogatásától, a politikai izgatás központjától s a középtanodától.

De befolyást gyakorol a bécsi Pazmaneumban a párthoz tartozó aligazgató által; kezében van Magyarország prímásának nagyszombati tanítóképző intézete, a papság nagy része, a felekezeti népiskola, a közigazgatásban a községek jegyzőinek jelentékeny része, sok kis város és nagyobb községek elöljárósága; a sajtó, mely minden ellenőrködés nélkül lázít a magyarság ellen, s a mi a fődolog, rendelkezésére áll a mi könnyelműségünk és indolentiánk, mely megengedi, hogy akadálytalanúl működjék s rontson és pusztítson büntetlenűl.

S mi volt a párt eddigi tevékenységének eredménye? Az, hogy elhitette a világgal, hogy ő képviseli a tótok nemzetiségi igényeit, s hogy a tótok ellenséges indulattal viseltetnek a magyar nemzet iránt; hogy sajtójával sok ember fejét megzavarta; hogy a népiskolákat elárasztotta fanatikus tanítókkal s hazaellenes iskolai könyvekkel; hogy az egyházban jelentékeny állást vívott ki s nevezetesen a protestáns egyházban a dunáninneni és bányai kerületben túlsúlyban van, a tiszaiban pedig nagy szerepet játszik; hogy sok kisebb városban és sok nagy községben korlátlanúl uralkodik, s a párthoz tartozó választott tisztviselők által befúrakodott a közigazgatási organismusba is; hogy mindenütt vannak ügynökei, kik a párt érdekeit képviselik

és megvalósítják; hogy sok eszköz áll rendelkezésére híveinek megjutalmazására, s hogy sok ezer magyar állampolgárt idegenített el a magyar államtól s tette a magyar nemzet elkeseredett ellenségévé.

Ez kétségkivül igen szép eredmény s később számokban fogom kimutatni a részletes adatokat*.

S most az a kérdés, komoly veszély-e reánk nézve ez a párt?

Ha e pártot s egész szellemi és anyagi szegénységét szembeállítjuk a magyar állam hatalmával, fényes és hatalmas társadalmával s a nagy eszközökkel, melyek a magyar nemzet államférfiainak rendelkezésére állnak s az erős szövetségest, melyet e párttal szemben a tótság nagy tömegében s művelt és vagyonos osztályaiban bír, a legtöbben szánakozó mosolylyal fognak tekinteni a kérdezőre.

S valóban mélyen kellett sülyednünk, hogy e kérdés lehetséges legyen közéletünkben. S mégis felelnünk kell rá. — A felelet pedig az, hogy veszély is nem is, a mint mi akarjuk. Veszély, ha megmaradunk a tétlenség és indolentia eddigi politikája mellett. Megszünt veszély lenni, a mint elhatározzuk magunkat a megsemmisítésére szolgáló eszközök alkalmazására.

Mert a párt nem azért veszély ránk nézve, mivel erős, hanem azért, mert mi vagyunk gyengék. — A legkisebb

* A panszláv párt mostani állásának jellemzésére szolgáljanak a következő adatok a felvidék tíz megyéjéből: E megyékben a panszláv pártban van 268 rk. és 99 ev. lelkész; 730 rk. és 263 ev. tanitó; 1 mérnök, 5 orvos, 68 ügyvéd; 4 megyei tisztviselő; 98 községi jegyző; 30 egyén a biróságoknál birói s más minőségben; 2 kir. közjegyző; 1 kir. adófelügyelő; 8 gymnasiumi tanár; 4 képezdei tanár; 10 távirász; 11 póstamester stb. Összesen a lakosságnak legfelebb 4 százaléka.

tényező is erősebb a magyar államnál, melyet államférfiainak bölcsesége úgy szervezett, hogy teljesen tehetetlen. — Ez az állam nem rendelkezik semmi eszközzel, hogy érdekeit hathatósan megóvja, hogy magát a támadások ellen sikeresen megvédje.

S hogy a magyar állam ennyire sülyedt, hogy a magyar nemzet, mely oly hatalmas volt az elnyomatás idejében, oly gyenge most uralma korszakában, midőn egy egész állam eszközei állnak rendelkezésére, s hogy tekintélye annyira csökkent, hogy nincs a ki tartana tőle s a legkisebb nyomorúlt ellenség is oly bátran meri megtámadni s a támadás ott, hol az állam önkéntes védőinek ereje és buzgalma nem elégséges, mindig a magyar állam vereségével végződik, mindezt megmagyarázza államférfiaink eddig követett politikája.

VI.

„Ó isten! mért hoztál ki minket Scitiából, holott ottan avagy nem bomlottunk volna meg annyira az Campaniában, avagy ha bomlottunk volna is, nem látott volna ennyi világ minket magunk roszasága miatt veszni.“

Zerinvári gróf Zrínyi Miklós. U. o.

Az 1867-iki kiegyezés megkötését azért nézték oly rosz szemmel a monarchiában lakó szlávok, mert azt tartották felőle, hogy az a magyarság és németség szövetségét jelenti a szlávok ellen. — Különösen a magyarokról meg voltak győződve, hogy az új kedvező helyzetet s a rendelkezésökre álló állami eszközöket nemzetiségi érdekeik kíméletlen és okos megvalósítására fogják felhasználni. Ez volt az a jó idő, mikor a magyar államférfiakról még jó véleménynyel voltak az emberek s valóban azt hitték róluk, hogy nagy politikai czélokat tűztek ki maguknak s e czélok megvalósítására okosan és kiméletlenűl képesek törekedni.

A magyar közönség túlnyomó többségében emelkedett ünnepi hangulat uralkodott. A nemzet tisztelettel és ragaszkodással tekintett államférfiaira, kik a kiegyezést sok akadály legyőzésével létrehozták. — A nemzet föltette rólok, hogy ha megtudták szerezni állami létünk s nemzeti önállóságunk alapját, képesek lesznek az alapon tovább építeni s biztosítani e javakat a jövőben is, s képesek lesznek megvalósítani a nemzet ideálját s a magyar nemzetet

a hatalom és virágzás oly fokára emelni, mely a magyar nemzetnek súlyt és tekintélyt fog szerezni nemcsak a monarchiában, hanem Európában is.

A kiegyezésben súlyos terheket vállalt magára az ország, s nem kételkedett senki, hogy e nagy áldozatokat azért hozatták meg a nemzettel irányadó államférfiai, hogy megnyerjék a kiegyezés által a nagyszabású nemzeti politika lehetőségét, egy állam nagy eszközeit, melyek a magyarnak évszázadok óta nem állottak rendelkezésére oly nagy mértékben, mint a kiegyezés után.

E legfőbb szemponton kívül azonban szükséges volt a legnagyobb figyelmet fordítani az ország lakosságának egyéb érdekeire is, melyeket a német absolut kormányzat elhanyagolt. A magyar államférfiak nem győzték eléggé kárhoztatni a megbukott rendszer közigazgatását, mely nehézkes, absolutistikus irányú s a mi viszonyainkhoz nem illő volt; igazságszolgáltatását, melyet lassúnak s költségesnek mondottak; pénzügyi politikáját, mely már elviselhetetlen adóterhet rótt a lakosságra s csak a nagy adósságcsinálás által tűnt ki; közoktatási politikáját, melynek a germanizálás volt főczélja s egész iránya magyar-ellenes. Ezen a téren is be kellett bizonyítani államférfiainknak, hogy a nemzet jobban tudja kielégíteni saját érdekeit, mint az ország viszonyait nem ismerő idegenek, s hogy államférfiaink jobban értenek a dologhoz a Bach-korszak megvetett bureaucratáinál. Az ország lakossága reális érdekeinek kielégítése különösen a gazdászati élet terén, párosulva a jó közigazgatással s igazságszolgáltatással egyike lett volna a legerősebb tényezőknek a magyar állam megszilárdítására.

Államférfiaink átvették az országot s a parlamenttel együtt hatalmukban állott megvalósítani a nemzet missió-

ját a magyar államban s a nagy közönség a legnagyobb bizalommal várta a nagy actio megkezdését.

Eleinte azonban nehezen ment a dolog. Programm volt akármennyi, telve a legszebb elvekkel és igéretekkel. De megvalósítva nem lett egyelőre semmi. A jó közönség belátta, hogy a kormány és parlament a kezdett nehézségeivel küzd s minden nagy dolog létesítésére idő is kell. Azután a közjogi harcz is elkeseredelten folyt, mely nagy akadálya volt az ország egészséges fejlődésére és szervezésére irányzott tevékenységnek.

A Deák-párt, mely többségben volt az országgyűlésen, kiváló feladául tekintette a közjogi alap védelmét az ellenzék támadásai ellen. S a Deák-párt helyesen cselekedett, midőn a közjogi kiegyezést egész erejével védte, nemcsak azért, mert az ő műve, hanem mert valóban a nemzeti politika alapfeltétele s lehetősége volt. A nemzet higgadtan gondolkodó része tehát elnéző volt a kormány s pártja iránt s türelmesen várta az időt, mikor az ország felvirágzására s a magyar állam megszilárdítására s a magyar nemzet hegemoniájának biztositására irányzott tevékenység meg fog kezdődni.

S erre valóban nagy szükség volt. A közjogi kiegyezésbe, melynek az udvarnál sok ellensége volt, kétségkívül abban a feltevésben egyezett bele a dynastia, hogy Magyarország compact egész, melyre támaszkodni lehet s mely nincs úgy szétszakadozva s a particularimus által elkülönített részekre oszolva, mint a monarchia tulsó fele. Magyarország kétségkívül tömör egységével imponált, a magyar faj pedig az által nyert nagy súlyt, hogy az általa képviselt politikai irány és hangulat általános volt az egész országban, túlsúlya kétségbe vonhatatlan, mert a legkiméletlenebb elnyomásnak sem sikerült a magyar nemzetet elszigetelni

s a nem-magyar népfajok felizgatása által ellensúlyozni. A magyar faj, habár kisebbségben van is, vitte a szót Magyarország nevében, s nem volt számba vehető tényező, mely mellette szerepelhetett volna. A dynastia, midőn a kiegyezés megtörtént, a magyar nemzettel egyezett ki s midőn az új politika Magyarországra fektette a súlypontot, ez annyit jelentett, hogy a magyar nemzetre támaszkodik.

A magyar nemzetnek érdekében állott tehát bebizonyítani, hogy csakugyan meg van benne az erő uralmát fentartani a nem-magyar népfajok felett; hogy képes fentartani s megszilárdítani a magyar államot; hogy a kiegyezés alapján képes az államot rendezni s a mit az idegen uralom nem akart vagy nem tudott, ezt az országot a virágzás és jólét magas fokára emelni; a rendet, a biztosságot és szabadságot meghonosítani; a fejlődés általános feltételeit létesíteni; egy szóval szellemi és hatalmi túlsúlyunk s az ország összes lakossága reális érdekeinek kielégítése által imponálni az ország határain belül, ez által imponálni a dynastiának s ellenségeinknek, kik azt akarták a dynastiával elhitetni, hogy ily nagy feladatok megvalósítására képtelenek vagyunk s nem alkalmasak arra, hogy a dynastiának erős támaszul szolgáljunk.

E czél elérése kiváló fontossággal birt ránk nézve a szláv elemre való tekintettel is. A szlávság nagyon szereti emlegetni, hogy a monarchiában tizenhat millió szláv van, s hogy ennélfogva a monarchia szláv jelleggel bír. E számban természetesen fel vannak véve a magyar korona országainak területén lakó szlávok is s nagy szerepet játszanak a szlávság politikai combinatióiban. De sőt azt is tudjuk, hogy az udvari körökben van egy nagy párt, mely üdvösnek tartaná a dynastiára nézve, ha a németség és magyarság elejtésével, a szláv elemre támaszkodnék.

E politikai irány érveket nyer minden oly jelenségben, mely azt bizonyítja, hogy a magyarországi szlávok ellenséges viszonyban állnak a magyarokkal, s minden tény, mely azt bizonyítja, hogy Magyarországon szláv nemzeti törekvések vannak, s hogy nem vagyunk képesek uralkodni e mozgalom felett s megsemmisíteni tényezőit, gyengéknek tüntet fel bennünket. — Látja mindenki, hogy uralmunk nem áll szilárd alapokon, hogy összes állami eszközeinkkel nem vagyunk képesek uralkodni csekély számú gyenge, műveletlen népfajokon. S ez megingatja tekintélyünket s a dynastia bizalmát, s ellenségeinknek könnyű bebizonyítani, hogy ránk nem lehet támaszkodni s ez szükségkép előmozdítja a szláv áramlatot. — Azért úgy kellett szervezni az államot, hogy itt meg ne moczczanjon senki, itt ne hallassa magát más hang mint a mienk; meg kellett mutatnunk, hogy van erőnk és hatalmunk, mert csak az erőseké és hatalmasoké a tekintély, csak a hatalmasokkal kivánatos a szövetség.

Mindezek egyszerű logicai következményei voltak a közjogi kiegyezésnek s egész értéke épen abban állott, hogy mindezeknek lehetősége volt. E nélkül nem volt érdemes küzdeni fenntartásáért, nem volt értelme a súlyos áldozatoknak, melyeket a nemzet a kiegyezésben magára vállalt. Azoknak tehát, kik a kiegyezést létrehozták, szigorúan kellett a kiegyezés consequentiáit vonni, hogy igazolják a dynastia s a nemzet előtt.

S a kiegyezés létrejötte óta egy évtized múlt el. E hosszú idő alatt láttunk az országban nagy választásokat, melyek lázas izgalomban tartották az egész ország lakosságát, láttunk parlamenti küzdelmeket, vereségeket és diadalokat; láttunk szenvedélyes támadásokat és hideg számítással finoman szőtt intriguákat; láttuk államférfiak

bukását, másoknak fölemelkedését, láttunk nagy tehetségeket föltűnni s ünnepeltetni sajtó és közönség által, láttunk providentiális embereket, kikről azt hitte az ország, hogy a siker talizmánját hordják maguknál; végre láttuk a pártok ellenségeskedésének megszűnését, politikai ellenfelek ölelkezését s egyesülését, hogy a haza minden fia vállvetve munkálkodjék az ország felvirágoztatására.

S mindennek mi volt az eredménye az országra nézve?

Szakférfiak azt állitják, hogy pénzügyi politikánk adósságcsinálásból, adófelemelésből áll s hogy soha, mióta Magyarország áll, oly kiméletlen adóvégrehajtás nem volt, mint most; hogy közlekedési politikánk az ország érdekeinek meg nem felelő volt; hogy közgazdasági politikánk az ország anyagi fejlődését bénítja meg. E téren tehát azok, a kik hozzá értenek hanyatlásról és sülyedésről beszélnek.

De meglehet, hogy a nemzet államférfiai, minthogy hosszú ideig ki voltak zárva az ország ügyeinek vezetéséből, nem bírtak elegendő gyakorlati routine-nal, hogy az érintett szakokban nagy eredményeket mutathassanak fel. Azonban bizonyára nagyszabású tevékenységet fejtettek ki más irányban. A szakszerű állami ügyekben kissé hanyatlottunk, de lehet, hogy emelkedtünk mint nemzetiség, s lángoló fajszeretettel szívünkben és egy nagy politikai eszmével fejünkben a magyar faj hatalmát, tekintélyét és méltóságát emeltük az állam közigazgatása s a közoktatás oly szervezése által, hogy ellenállhatatlan eszköze legyen a magyar faj életérdekei megvalósításának.

Azonban a ki a magyar országgyűlés munkásságának tíz évi eredményeit áttanulmányozza, azt fogja találni, hogy egyetlen törvényben, egyetlen intézkedésben sincs

nyoma annak, hogy a magyarság saját érdekeinek megóvására, jövőjének biztosítására törekedett volna.

A közigazgatás szervezete, melyet megállapított, nem lehet hatalmas eszköze a magyar nemzet érdekei megvalósításának, e szervezet lehetetlenné teszi a nagyszabású tervszerű nemzeti politikát; e szervezettel nem lehet fenntartani a rendet, nem lehet kielégíteni a honpolgárok érdekeit; e szervezet megsemmisíti az egyéni szabadságot, anélkül, hogy az állam hatalmát növelné; e szervezet az állam kormányát megbénítja s tehetetlenségre kárhoztatja, s lehetségessé teszi azt, hogy ép a magyar állam legveszélyeztettebb pontjain a haza ellenségei választathatnak meg tisztviselőkké, hol ép a leghívebb emberekre volna szükség, hogy az állam érdekeit megvédjék.

A népoktatás szervezetében ép oly kevés nyoma van a nagy politikai alapeszmének és semmi sem árúlja el, hogy államférfiaink az elemi iskolát nemzeti czéljainkra akarják felhasználni vagy hogy lehetetlenné akarják tenni, hogy az iskola az államellenes tényezők eszközévé lehessen. A népiskolai törvény bármely országba illett inkább, csak a mienkbe nem, s az eredmény valóban az lett, hogy a népiskolák többsége az államellenes izgatás eszközévé lett, de sőt a magyarság eltótosítására is szolgál.

Csak egy törvény árulja el, hogy Magyarországon a magyaron kívül más népfajok is vannak, s hogy e körülményt államférfiaink figyelembe is vették s ez a nemzetiségi törvény. S e törvényben a magyarság abdicatiója foglaltatik, e törvényben a magyar nemzet lemond vezérszerepének, uralkodó állásának külső jelvényéről, lemond a magyar állam magyar jellegéről.

E törvény legsötétebb bizonyítéka államférfiaink tájékozatlanságának s gyengeségének. E szerencsétlen törvény

kifejezése volt már annak a szerencsétlen politikának, mely nem a küzdelemben, nem az ellenség megsemmisítésében kereste a dicsőséget, hanem az egyezkedésekben, az engedményekben a magyar nemzet érdekeinek rovására. Ez a politika azon a fictión alapúlt, hogy az országban vannak nemzetiségek, melyek ellenséges indulattal viseltetnek a magyar iránt s melyeket engedményekkel meg kell nyerni. A való pedig az volt, hogy voltak a különböző nem-magyar ajkú lakosok között egyesek, a kik elég szemtelenek voltak egy úgynevezett nemzetiség nevében minden megbízás nélkül nemzetiségi igényeket formulázni, melyről az illető nemzetiség többsége vagy nem tudott semmit, vagy ha tudott, tiltakozott a nevében formulázott nemzetiségi igények ellen s maga sújtotta ez igények szóvívőit, a mi a mint láttuk a tótok között valóban történt. A nemzetiségi törvényt például a tótok nagy tömege nem kívánta, sőt a vármegyék útján felírt ellene; a törpe kisebbséget pedig ki nem elégítette, mert ennek czéljai olyanok voltak, melyek csak Magyarország bukásával valósíthatók meg.

A nemzetiségi törvény tehát csak ártott minden irányban. A magyar állam híveit lehangolta, ellenségeit le nem fegyverezte, hanem gyengeségünk láttára, bátorította újabb támadásokra s kezökbe szolgáltatta a fegyvert, melylyel a támadást ellenünk intézik.

A magyar nemzet pedig mindent tűrt. Minden apró népcsoportban akadtak emberek, a kik fontosságra, hírnévre akartak szert tenni a nemzetiségi izgatás útján. A magyar nemzet mindent jogosúltnak ismert el. Sértették szóval és tettel, a mint csak nemzetet sérteni lehet, s ez a nemzet, melynek egyes egyénei oly büszkék, mint nemzet gyáván meghunyászkodott. Nem is ébredt fel benne a méltóság érzete s nem volt államférfiai között egy sem, a ki a

nemzet méltóságát és életérdekeit erős kézzel védte volna meg, ámbár az állam összes eszközei állottak rendelkezésére. Tekintélyünk folytonosan csökkent s végre annyira sülyedtünk, hogy természetesnek kezdtük találni ezt a szégyenletes állapotot, melyet egy önérzetes nemzet se tűrt volna. Ha elnyomott nemzet volnánk s rajtunk az állam eszközeivel egy hatalmas ellen uralkodnék, még menteni lehetne a megadást, mely a jelent nem tartja alkalmasnak az iga lerázására s jobb időkre vár, mikor több kilátás van a sikerre. De mint uralkodó nemzet az állam hatalma felett rendelkezve ily nyomorúlt szerepet játszani az országban s tétlenül tűrni nemzeti méltóságunk s érdekeink lábbal tapodását oly ellenségtől, kit kezünk egy mozdulatával megsemmisíthetünk, ez megfoghatatlan s oly aggasztó symptoma, mely a legszomorúbb diagnosist is indokolja.

Közéletünk e szomorú jelenségei két okra vezethetők vissza. Az egyik az állami tudat hiánya, a képtelenség azonosítani magát az állam eszméjével, mely államférfiainknál tapasztalható s melynél fogva nem lehetnek képesek az állam méltóságát és érdekeit képviselni. A másik a képtelenség az adott viszonyokhoz alkalmazkodni s eszméiket s törekvéseiket a viszonyok változása szerint módosítani. Olyanok ők, mint az a sakkjátékos, ki egy előre meghatározott formula szerint játszaná a parthiet, tekintet nélkül az ellenfele által tett húzásokra. S valóban államférfiaink oly eszmekörben élnek ma is, melynek a reális viszonyokban alapja már nincs s ma is egy rég megállapított formula szerint csinálnak politikát tekintet nélkül arra, hogy azóta új factorok és viszonyok keletkeztek, kiktől, a régi formula szerint játszva, sohasem fogjuk a parthiet megnyerhetni.

Ez a merevség, a mozgékonyság és hajlékonyság e hiánya ügyetlennek, gyámoltalannak tűnteti elő a magyart a nemzetek között, melyek nagy czélok elérésére törekszenek s mindent ügyesen felhasználnak e czélok megvalósítására. Mi magyarok nem vagyunk se idealisták, se realisták a politikában. Politikánknak nincs kimondott nagy czélja, nincs ragyogó politikai ideálja, melynek elérésére törekednék. Ép ép kevéssé tudjuk számba venni a reális viszonyokat s gyakorlatilag megválasztani az eszközöket hatalmunk és jövőnk biztosítására.

Csak Magyarország mutatja fel a történelemben azt a példát, hogy egy nemzet nem képes intézményeit legfőbb czéljainak s szükségleteinek megfelelőleg alkotni s hogy e nemzet ellenségeinek czéljait ép azok az intézmények mozdítják elő legjobban, melyekhez a magyar államférfiak legszívósabban ragaszkodnak. S hogy az állam, a közigazgatás, az egyház s az iskola szervezetének hiányait mily ügyesen tudják gyenge elleneink saját előnyükre s a mi kárunkra felhasználni, azt mindenki láthatja, a kinek szeme van, hogy lássa.

S mégis a magyar nemzet államférfiai a régi formulák szerint csinálnak politikát ősi intézményekkel s a nemzet oly benyomást tesz a figyelmes szemlélőre, mintha a múlt annyira lekötné, hogy nincs érzéke a jövő iránt. S valóban a nemzet physiognomiájában hiányzik az a sajátszerű vonás, mely a jövővel bíró népek tulajdona. A chauvinismus, a nagyság mániája kis nemzeteknél, melyek világtörténelmi szerepet akarnak játszani, talán nevetséges sokak előtt, de többet ér ennél a fásultságnál, a merészség és lelkesedés hiányánál, mely retteg a küzdelemtől s minden kis ellenségnek megadja magát, melyet a magyarnál tapasztalunk. S a kiméletlenség, melyet a jövővel bíró népek

czéljaik megvalósításában tanúsítanak, a nélkül, hogy sokat válogatnák az eszközöket, többet ér a scrupulositásnál, mely nálunk nem az okos számítás, higgadt megfontolás, hanem a tájékozatlanságból, a sötétben tapogatódzásból eredő félénkség következménye.

Azért kis államok, melyek Magyarország tizedrészét teszik, jelentőségre jutottak Európában s jövőjük van, terjeszkednek s erősödnek. Mi pedig nagy eszközeinkkel tehetetlenek vagyunk s tért veszítünk saját államunkban. Kifelé nincs tekintélyünk és hitelünk; itthon gyengék vagyunk. Annyira sülyedtünk a lefolyt tíz év alatt, s e sülyedés annyira átment a köztudatba, a lakosság legalsóbb rétegeibe, hogy itt oly nagy, mindenki szemébe ötlő ténynyel állunk szemközt, melynek lételét eltagadni nem lehet.

S e sülyedés oka nem rejlik talán kívülről eredő megrázkódásokban, szerencsétlen háborúkban. A lefolyt tíz év ránk nézve a béke korszaka volt és senki se akadályozott belpolitikánknak saját érdekeinknek megfelelő vezetésében. — Csak mi magunk vagyunk a hibásak s a kiegyezés megkötése óta lefolyt tíz év eseményei azt bizonyítják, hogy a magyar államférfiak nem valósították meg a nemzet politikai ideálját s nem vonták a kiegyezés consequentiáit.

A kiegyezés által nyujtott kedvező helyzet felhasználására alig volt valakinek oly tere, mint gróf Andrássy Gyulának, kit a kiegyezés emelt a ministerelnöki székbe.

Andrássy gróf birta a király bizalmát, a nemzet rokonszenvét, nagy többsége volt az országgyülésen s a kisebbség is respectálta s komoly államférfiak gondviselésszerű embernek tartották. Nagy része volt a kiegyezés létrehozásában s a buzgóság, melylyel e czél elérésére törekedett, azt sejtette, hogy a kiegyezés nagy jelentőségének teljes

tudatával bír s hogy senki sincs annyira hivatva a kiegyezés szigorú consequentiáit vonni, mint épen ő.

Andrássy gróf öt évig volt Magyarország ministerelnöke s ha a történetíró a kiegyezés létrejötte óta lefolyt tíz évben nem tud nyomára jutni egy politikai alapeszmének s a magyar állam fenntartására s a magyar nemzet jövőjének biztosítására irányzott tervszerű tevékenységnek, természetes, hogy ez az Andrássy grófra jutó öt évben sem lesz felfedezhető.

Magyarországnak aligha lesz valaha miniszterelnöke, a ki több szellemmel s jó ötlettel rendelkeznék a parlamenti életben; de az is bizonyos, hogy minden utódját el fogja homályosítani az ország részletes viszonyainak nem-ismerésével, mely tulajdonsággal aligha fog valaki ezután annyira tündökölni mint ő.

De államot nem lehet kormányozni csupán esprit-vel és ötletekkel, hanem csak megfeszített, következetes munkával, küzdelemmel, nagy politikai eszmékkel s az állam viszonyainak részletes ismeretével. S azért mindenki meg fogja érteni, hogy Andrássy gróf sikert aratott esprit-jével, jó ötleteivel a parlamentben, de nem mutathat fel sikert az országban. Hanyatlást, sülyedést látunk a nemzet életének minden ágában, melyben a haladás és emelkedés kizárólag a kormány tevékenységétől függött, — Andrássy gróf nem hagyott maga után az ország viszonyaiból merített tervet Magyarország regeneratiójára, nem egy életrevaló intézményt, mely a nemzet hatalmának, jövőjének biztosítására szolgálhatott volna.

Sokáig azt hitték az emberek, hogy Andrássy gróf nagy dolgokkal van elfoglalva s nincs ideje foglalkozni a részletekkel. S a mulasztásokat az ország kormányzatában megbocsátották neki, ámbár tudta mindenki, hogy

I. Napoleon nagy államférfiú volt s a mellett még nagy hadvezér is, s mégis foglalkozott a legkisebb részletekkel. De ép azért volt nagy férfiú, mert szelleme kiterjedt a legkisebb részletekre is s az az államférfiú, a kinek politikai eszméje van s komolyan meg akarja valósítani, ép a részletekre fekteti a súlyt, mert minden nagy eszme csak is a részletes keresztülvitelben nyer életet s e nélkül realis értéke sincs; e nélkül a legszebb politikai eszme csak anynyit ér, mint a szép álom s ép oly kevéssé valóság, mint ez.

De évek jöttek, évek mentek s a nagy dolgok nem jöttek. S most már kimondhatjuk, hogy ha Andrássy gróf, mint a helyzet korláttalan ura, nem alkotott semmit öt év alatt, nem alkotott volna akkor sem, ha a gondviselés még száz évig hagyta volna meg a ministerelnökségben.

S a nagyszabásu alkotás teljes hiányát, mely Andrássy gróf államférfiúi tevékenységében nyilvánul, megmagyarázza a nemes grófnak egy mondása, mely egész lényét megvilágítja s melyet egy életírója sem fog mellőzhetni, a ki őt híven akarja jellemezni.

Ministerelnöksége korában figyelmeztették őt a nemzetiségi izgatásra s a szigorú intézkedések szükséges voltára. — A mint mondják, felelete az volt: hogy hagyni kell őket, majd lejárják magukat. Máskor ismét az ország közigazgatása átalakításának szükséges voltára figyelmeztette valaki, s hangsúlyozta, hogy a megyékkel rendet kellene csinálni. — Azt mondják, hogy felelete az volt: hogy hagyni kell őket, majd lejárják magukat.

E politikai maxima, mely szerint a legbölcsebb eljárás bevárni, míg valamely kártékony vagy ellenséges tényező lejárja magát, a nélkül, hogy az ember átalakítaná vagy megsemmisítené, mindenesetre az eredetiség színében tünteti elő Andrássy grófot az államférfiak között, mert nagy

államférfiú ehhez hasonló maximát nem állított fel soha. — A világtörténelem nagy alakjai tehát közönséges járt útakra léptek, midőn egytől-egyig abba helyezték ambitiójukat, hogy nagy küzdelmekkel győzzék le az akadályokat s hazájok ellenségeit, s azt hitték, hogy csak nagy küzdelmekkel lehet nyerni nagy diadalokat és nagy dicsőséget. Ime egy új tan, mely fölöslegéssé teszi a küzdelmet s fáradság nélkül szerzi meg a sikert és a dicsőséget.

S Andrássy grófnak bizonyos tekintetben igaza volt. Minden lejárja magát és semmi se tart örökké a nap alatt. — Nézzük a. történelmet. Egyptom birodalma évezredeken át állott fenn s végre mégis lejárta magát. Róma mily hatalmas volt s mily hosszú időn át, mégis romba dőlt. — Nagy Károly birodalma is nagy volt és hatalmas s mégis lejárta magát. I. Napoleon is nagy ember volt s mégis az volt sorsa, hogy lejárta magát. — Ha ily erős hatalmak lejárták magukat, hogy ne járná le magát a kis nemzetiségek mozgalma, hogy ne járná le magát a vármegye?

Kétségtelen, hogy le fogja magát járni mind a kettő, mert minden lejárja magát és semmi se tart örökké a nap alatt.

S idáig nincs is hiba az okoskodásban. — De most jön a bökkenő. Az a kérdés támad ugyanis, hogy mi járja le magát a magát lejáróval együtt? A cholera lejárja magát, de kérdés, mennyi áldozatot ragadt el? Nincs oly tűz, mely örökké tartana, de az a kérdés, mit emésztett fel? Nincs az az árvíz, mely le ne folyna, de az a kérdés, mit temetett hullámai alá?

S ime kisül, hogy minden kártékony tényező nagy pusztítást okoz, mielőtt lejárná magát s az okosság a magán- és közéletben épen abban áll, hogy megóvjuk magunkat a kártól, melyet ellenséges befolyások okozhatnának.

— A ki azért nem biztosítaná házát a tűz ellen, mert a tűz nem tart örökké, a ki azért nem védné birtokát az árvíz ellen, mert valamikor csak le fog folyni, arra mindenki azt mondaná, hogy nem komoly ember, hogy könnyelmű individuum, a kinek előbb-utóbb, de biztosan tönkre kell mennie.

S Andrássy gróf akadálytalanul hagyta dúlni a magyar állam elleneit a házában, abban a reményben, hogy majd csak le fogják magukat járni. Azt azután nem kérdezte, hogy ez alatt a megyékben mennyi millió érdek van megsértve, mennyi kárt okoznak az államnak, mennyi árvavagyon fog elveszni a lelkiismeretlen kezelés által. Azt se kérdezte, hogy a nemzetiségi izgatás mennyi községet rontott meg, mennyi iskolát ragadott el tőlünk, mennyi ezer állampolgárt tett az állam ellenségévé. A főczél el volt érve; volt egy mot, melylyel el lehetett ütni a részletekkel való foglalkozást, az égető kérdések megoldására szükséges alapos tájékozottság megszerzését.

S valóban Andrássy gróf nem is oldott meg egy kérdést sem, nem hárított el egyetlen akadályt, nem tett ártalmatlanná egyetlen ellenséget sem az országban. Megkerült minden nehézséget, kerülte minden küzdelmet s mert megkerülte s nem akarta látni, azt hitette el magával s el akarta hitetni másokkal is, hogy nem is létezik.

Ennek a politikának azután az volt a következménye, hogy nyakunkra nőtt minden legkisebb tényező, a ki másutt nem is mert volna mozdulni s pusztította kedve szerint ősi birtokunkat, mert látta, hogy gazdája nem védi. Leghűbb szövetségeseinket a nem-magyar népfajok között támogatás nélkül hagytuk; de mindig hajlandók voltunk az egyezkedésekre ellenségeinkkel s feláldoztuk nekik szövetségeseinket, kiket csakhamar elnyelt az ár s elvesztek ránk nézve örökre. — E politika által több barátot veszítettünk,

mint a mennyi ellenségünk támadt. Barátainkat nem tudtuk magunkhoz csatolni, ellenségeinket nem tudtuk sujtani.

S midőn az ország valamelyik részében a nemzetiségi mozgalom gyengeségünk s gondatlanságunk folytán oly nagy sikert tudott felmutatni, hogy kénytelen volt bevallani Andrássy gróf is, hogy el van veszve a magyar államra nézve, ismét azt mondotta, hogy nem kell vele foglalkozni, mert már úgy is «elveszett positio».

S így kell következni e politikából egyik elveszett positiónak a másik után. — A szerbek után az oláhok, ezek után a ruténok, a tótok stb., mig azon veszszük magunkat észre, hogy az egész ország, nemzeti és állami létünkkel együtt egy elveszett positio. — A nemzetiségi izgatás lejárja magát, mert nem lesz ki ellen izgatni s minden bajunk megszűnik, mint megszűnik a betegsége annak az embernek, a ki meghalt.

Így sülyedtünk fokról fokra s Andrássy gróf nem vonta a kiegyezés consequentiáit, de sőt egész politikája olyan volt, hogy saját művét veszélyeztette, s midőn Bécsbe ment külügyministernek, államférfiaink tovább is az ő nyomdokain jártak. Ki hagyott volna fel a politikával, melylyel Andrássy népszerűséget szerzett? Ki kezdett volna küzdelmeket, melyekre Andrássynak nem volt bátorsága?

S ment minden a régi módon. Kormányok változtak, pártok szövetkeztek, de politikánk új irányt nem kapott s mi folyton csúsztunk a lejtőn lefelé, míg oda jutottunk, a hol most vagyunk.

A sors államférfiaink elébe tette azt a hatalmas kardot, az állam hatalmát, melylyel nagy hőstetteket lehet végbe vinni, melylyel örök dicsőséget lehet szerezni.

De még csak nemis nyult utánna egyik sem.

---

nyoma annak, hogy a magyarság saját érdekeinek megóvására, jövőjének biztosítására törekedett volna.

A közigazgatás szervezete, melyet megállapított, nem lehet hatalmas eszköze a magyar nemzet érdekei megvalósításának, e szervezet lehetetlenné teszi a nagyszabású tervszerű nemzeti politikát; e szervezettel nem lehet fenntartani a rendet, nem lehet kielégíteni a honpolgárok érdekeit; e szervezet megsemmisíti az egyéni szabadságot, anélkül, hogy az állam hatalmát növelné; e szervezet az állam kormányát megbénítja s tehetetlenségre kárhoztatja, s lehetségessé teszi azt, hogy ép a magyar állam legveszélyeztettebb pontjain a haza ellenségei választathatnak meg tisztviselőkké, hol ép a leghívebb emberekre volna szükség, hogy az állam érdekeit megvédjék.

A népoktatás szervezetében ép oly kevés nyoma van a nagy politikai alapeszmének és semmi sem árúlja el, hogy államférfiaink az elemi iskolát nemzeti czéljainkra akarják felhasználni vagy hogy lehetetlenné akarják tenni, hogy az iskola az államellenes tényezők eszközévé lehessen. A népiskolai törvény bármely országba illett inkább, csak a mienkbe nem, s az eredmény valóban az lett, hogy a népiskolák többsége az államellenes izgatás eszközévé lett, de sőt a magyarság eltótosítására is szolgál.

Csak egy törvény árulja el, hogy Magyarországon a magyaron kívül más népfajok is vannak, s hogy e körülményt államférfiaink figyelembe is vették s ez a nemzetiségi törvény. S e törvényben a magyarság abdicatiója foglaltatik, e törvényben a magyar nemzet lemond vezérszerepének, uralkodó állásának külső jelvényéről, lemond a magyar állam magyar jellegéről.

E törvény legsötétebb bizonyítéka államférfiaink tájékozatlanságának s gyengeségének. E szerencsétlen törvény

lyessé a szabadságra nézve. Még a hatalomnak azt a mértékét se követelték maguknak a törvényhozástól, mely nélkül a kormány nem felelhet meg feladatának, de sőt azzal a csekély hatalommal se éltek, melyet a magyar institutiók engedtek nekik.

Másutt a kormány adja meg az új irányt az ország viszonyainak s intézményeinek átalakítására. — Nálunk nem lehet megélni, hogy egy kormány szakítson az előítéletekkel s oly intézményekkel, melyek a kormányt tehetetlenné teszik s az egész ország közvéleménye sem tudja arra birni, hogy állami életünknek új irányt adjon s szerezze meg a hatalmi eszközöket, az új törekvések megvalósítására. — Másutt panaszkodnak, hogy a kormány mindenbe avatkozik s nagyon sokat is tesz. Nálunk arról panaszkodik mindenki, hogy kormányaink nem gondolnak semmivel s nem tesznek semmit. — Másutt az irányadó kormányférfiak lelépése s egy másik párt felülkerekedése megérezhető a kormányzat egész organismusában, az ország legkisebb falujában. — Nálunk a kormányváltozás, új pártalakulás stb. nem vonja maga után a legkisebb változást sem, s minden a régiben marad; nálunk a legellentétesebb irányú kormányférfiak ugyanazon az úton járnak, ugyanazokkal az intézményekkel kormányoznak mint elődjeik. — Másutt a kormány a többséget arra használja fel, hogy hatalmi eszközöket szerezzen, nálunk arra, hogy oly törvényeket szavaztasson meg, melyek gyengítik s megbénítják. — Másutt a kormányok ellenzéke küzd a hatalom terjeszkedése ellen; nálunk a kormány azokat tartja a legveszedelmesebb embereknek, a kik a kormány erejét és hatalmát akarnák növelni.

Valóban kormányférfiaink közül egy se ambitionálta azt a hatalmat, mely nélkülözhetlen nagy czélok elérésére,

mely nélkül az államot megszilárdítani, a magyar nemzet érdekeit és méltóságát megóvni lehetetlen s így természetes, hogy e nagy czélok megvalósítása egynek se sikerült, mert nincs az a hatalmas lángész, mely az ország mostani intézményeivel nagyobb szabású actiót megkezdeni és sikerrel befejezni képes volna.

És semmi se bizonyítja oly világosan az állami tudat hiányát még kormányférfiainknál is, mint e jelenség. Kormányunk és parlamentünk nem bír azzal a határozott állami jelleggel, melyet csak oly testületek bírnak, melyek minden ízükben államiak, melyeknek minden tagja át van hatva az erős állami tudattól. Kormányaink és parlamentünk, mi tagadás benne, még mindig inkább megyei mint állami jelleggel bírnak. Az ország tulajdonkép egy nagy vármegye. Ő felsége benne a főispán, a ministerium a tisztikar, az országgyülés a bizottság csupán azzal a különbséggel, hogy a választottak a virilistáktól elkülönítve tanácskoznak. A parlament még nem volt az igazi nagy állami törekvések színhelye, a kormány és a parlament még mindig nem par excellence az állam érdekeinek és méltóságának képviselője. Bizonyos megyei szellem uralkodik benne, mely annyira elütővé teszi közéletünket más államok közéletétől. Abban hazánk hasonlít más országokhoz, hogy a kormánynak itt is, ott is van oppositiója. De a miben lényegesen különbözik más országoktól az, hogy kormányaink és parlamentünk határozott oppositiót csinálnak az államnak.

S hogy az állami tudat hiánya s az oppositió az állam ellen mily naiv módon nyilvánul néha kormányférfiainknál, bizonyítja a következő kis igaz történet, mely valóságos gyöngye a naiv nyilatkozatoknak, melyek egy egész korszakot a legtalálóbban jellemeznek.

Egy kis városban a protestánsok nem voltak képesek egy gymnásiumot fentartani s átadták az államnak. — De mindenféle differentiák voltak még elintézendők s a protestánsok küldöttséget menesztettek Budapestre a miniszterekhez, hogy kedvező elintézést eszközöljön ki. Egyik miniszter, a ki protestáns volt, hallva a küldöttség előadását s az ügy mibenállását, haragosan mondá a küldöttségnek: «Hogyan, önök mint protestánsok átadtak egy protestáns gymnásiumot az államnak? Ugy kell önöknek, miért adták át az államnak!»

Ez már csak oppositió az állam ellen, s ha az ember tudja, hogy ezt minister teszi, a kire az állam érdekeinek képviselete van bízva, azonnal megérti, hogy ez a magyar állam mért oly gyönge.

S a hatalomban és tekintélyben, melyet kormányférfiaink nem ambitionáltak az országban, nem is volt részök, mert ez csak munkával, küzdelemmel érhető el. Voltak és vannak államférfiaink, kik hatalmasok a parlamentben, a pártclubban, de nem volt olyan, a ki hatalmas volt volna az országban. Erős akarattal, szigoru pártfegyelemmel uralkodtak pártjok felett, de nem az országban.

Alig képes az ember megérteni, mi gyakorolt tulajdonkép vonzerőt a magyar ministerségben? A magyar minister ki van téve minden támadásnak, keserüségnek s tán nagyobb mértékben, mint más országokban. De e keserüséget egy perczig se enyhíti a hatalom édes tudata, melylyel erős szellemek, áthatva a kezökre bízott állam minden rétegét, úgy, hogy minden legkisebb falu érzi erős akaratuk hatását, rányomják nemzetök történelmének valamely korszakára hatalmas egyéniségök bélyegét.

Különben kormányaink nagy többségei, valamint a szigoru pártfegyelem fenntartására fordított fáradság nem

állottak semmi arányban az eredményekkel. — A magyar államnak legalább nem volt haszna belőle. E nagy többségeket mindenre használták, csak nagy dolgok kivitelére nem. Egy hadsereg volt, melyet nem vezettek az ellenség ellen, hogy fényes diadalokat arasson, hogy részese legyen nagy eredményeknek s a nagy siker és dicsőség önérzettel töltse el, hanem kis, lealázó dolgokra használták fel, minden magasabb politikai czél nélkül, oly módon, hogy a legutolsó mameluknak is arczába kergette a vért.

S kormányférfiainkat annyira absorbeálta a parlament s a pártclubb, hogy teljesen megfeledkeztek az országról. Nagyobb sikert nem ismertek a parlamenti diadalnál. S ebben megerősítette őket a sajtó is, mely a kormányférfiak szép beszédeiben valóságos politikai tényt látott.

Jelentékeny államférfiak enunciatiói kétségkívül nagy fontosságuak s politikai tények jelentőségével bírhatnak, ha actiót jelentenek.

Az országgyülésen nagy beszédeket hallottunk, melyekkel több napig foglalkozott a közönség, de e beszédek nem változtattak semmit az ország állapotán, nem ártottak a légynek sem, nem mozdítottak el egy jegyzőt a községből, egy tanítót a falusi iskolából, a kinyilt ellensége az államnak; nem szünt meg egyetlen visszaélés sem, melyet nyiltan követtek el a közigazgatás terén, egy szóval államférfiaink nagy beszédei nem mozdítottak meg egy szalmaszálat sem az egész magyar állam területén.

Hogy államférfiaink nemcsak nem törekedtek a hatalom oly mértékének elérésére, mely az állam nagy czéljainak megvalósítására mellőzhetetlenűl szükséges, bizonyítja a közigazgatási organismus, melyet kormányférfiaink eddig csak a pártjokra gyakorolt erős nyomás s terrorizmus által birtak fentartani.

S ez egyike a legnevezetesebb jelenségeknek. *A ministerek állásukat kötötték az olyan közigazgatási szervezet fentartásához, mely az államot tehetetlenné tette, a kormányt pedig nullifikálta az országban.* Annyira mentek, hogy a fennálló rendszert dicsőítették s eltagadták a visszaéléseket, melyek uralma alatt az egész ország szemeláttára követtetnek el; eltagadták azt a tényt, hogy az ország jelentékeny részeiben az állam nyilt ellenségei kezében van az állam közigazgatása.

Az ország lakosságának nagy tömege sejti, a mit az öntudatos politikus tud, hogy közigazgatásunk szervezetének átalakítása az egyes állampolgárra nézve a rend és személyes szabadság, — a magyar államra nézve a megszilárdulás és fennállás, — a magyar nemzetre nézve a hatalom és uralom kérdése.

S itt ismét a tisztviselők kinevezésére alapított közigazgatási reform kérdése merül fel, melyet arra az alacsony színvonalra akartak leszorítani, hogy nem egyéb a hivatalok betöltése módjánál, melynek ép annyi árnyoldala lehet, mint a választásnak.

Akármelyik államban beszélhetnek így, csak a magyar államban nem. Itt a kinevezés nemcsak a hivatal betöltésének egy módja, hanem a magyar állam megszilárdításának, a magyar nemzet jövője biztosításának egyik nélkülözhetetlen föltétele. — S ha kormányférfiaink a legutóbbi tisztujítások után se látják ezt be s tovább is tétlenül nézik azt, hogy a közigazgatás a legveszélyeztettebb pontokon, megint az állam nyilt ellenségei kezébe jutott s a mai aggasztó viszonyok között is ragaszkodnak a municipális rendszerhez, melylyel lehetetlen megvédeni a magyar nemzet érdekeit, most, midőn e kérdés meg van érve s a nemzet minden belátással biró tagja kivánja a municipalismus elejtését, akkor nem lehet kifejezést találni, mely

maguktartását megfelelően jellemezze s a történet itélő székére kell bízni, hogy itéletet mondjon felettök.

De kormányférfiaink nem vették igénybe azt a hatalmat sem, melyet a fennálló rendszer adott rendelkezésökre, s nem vonták saját rendszerök consequentiáit sem. S ez a legnagyobb hiba, melyet elkövettek.

Ha államférfiaink őszintén lelkesültek a municipális rendszerért, kötelességük volt komolyan őrködni a felett, hogy a municipiumok működése olyan legyen, hogy az intézményt ne compromittálja.

A kormánynak ugyanis van annyi hatalma, hogy ha belenyul a municipális életbe, sok visszaélés elejét vegye, s némi rendet és pontosságot hozzon be a törvényhatósági közigazgatásba. A tisztviselőket ugyan a közönség választja, de ennek nem szükségképi következménye az, hogy a fizetett tisztviselő ne nézzen hivatala felé, hogy a felek ne találhassák a hivatalban, hogy a közmunkaváltság milliói elpocsékoltassanak, hogy sok megyében százezrek sikkasztassanak el az árvák vagyonából, kiknek sorsa az államra van bízva. Ha a kormányférfiak csakugyan annyira lelkesültek a municipális rendszerért s csakugyan oly kegyelettel csüggtek ez ősi intézményen, gondoskodniok kellett volna arról, hogy ez az intézmény lehetőleg megfeleljen az ország lakossága szükségleteinek s az állam érdekeinek, hogy fenntartása fényesen igazoltassék a nemzet előtt. Kétségtelen ugyanis, hogy a municipális közigazgatással is sokkal nagyobb eredményeket lehetett elérni, ha kormányaink komolyan érdeklődnek az állam s a közönség érdekei iránt.

De kormányaink nem gondoltak a municipiumokkal. A municipális élet a legnagyobb botrányok és visszaélések színhelye lett. A kormánynak kétségtelen joga van meg-

vizsgálni a megyei közigazgatást, meggyőződni arról, hogy mi történik a több millió értéket képviselő közmunkával, a megyékre bízott árvavagyonnal. De soha nem tette. Annyi bizonyos, hogy a municipális közigazgatás hitelének sülyedését nagy részben a kormányok gondatlansága okozta s a kárért, a mit a municipális közigazgatás az egyeseknek s az országnak okozott, nagyobbrészt a kormány felelős, mert nem élt azzal a joggal, melyet számára a törvény biztosított.

A kormány nem is árulta el a legkisebb kiváncsiságot sem a megyei közigazgatás eredményeit illetőleg. A történt botrányokról csupán a hirlapokból, de nem hivatalos uton, értesült, csak úgy, mint minden más ujságolvasó az országban. Nem ismerte a megyei tisztviselőket és sejtelme sem volt arról, vajjon az illetők magyarok-e vagy a haza nyilt ellenségei? A községi közegekkel foglalkozni meg már egyenesen a kormány méltósága alatt álló dolog lett volna. A községi jegyzők pedig fontosabb közegei az államnak a szolgabirónál. De soha se kérdezte a kormány, hogy hát ezek miféle emberek. S valóban csak e gondatlanság magyarázza meg azt a jelenséget, hogy a felvidéki megyék közűl csupán tízben 98 panszláv agitator visel községi jegyzői hivatalt, kik ezt az állást a magyar állam ellen való izgatásra használják fel.

S talán azt fogja mondani valaki, hogy a megyékben ott vannak a főispánok, s a kormány közvetlen rendelkezésére álló, általa kinevezett közegek, a kik által ellenőrzi a municipiumok tevékenységét a közigazgatás terén. S bizonyára ezek nem teljesítik kötelességöket.

De igazságtalanok volnánk a főispánok iránt, ha a municipiumokban tapasztaltakért őket tennők felelősekké, és semmi se bizonyítja oly fényesen, hogy kormányaink nem élnek a számukra biztosított törvényes jogokkal a kor-

mányzat terén, mint a viszony, melyben a főispánokhoz állnak.

A törvényhatóságban a kormánynak egyedüli közege, bizalmi férfia a főispán. Törvény szerint alá van rendelve a kormánynak s akkor bocsáthatja el, a mikor akarja s még indokolnia se kell az elbocsátást.

Azt hihetné tehát az ember, hogy a kormány csakugyan rendelkezik a főispánnal, utasításokat ad neki s hogy kijelöli neki a politikai irányt, mely szerint működnie kell s hogy a legszorosb solidaritás áll fenn a kormány s főispánja között.

De a ki ezt hiszi, nagyon csalódik. A kormány nem áll solidaritásban ez egyetlen közegével sem, nem ad neki utasítást a követendő politikai irányra vonatkozólag. — A kormány saját közegének legfeljebb nevét ismeri, de jelleméről, működéséről nem bír bővebb tudomással. — Magukra hagyja őket, tehetnek a mit akarnak, s nem is kér számot sáfárkodásukról.

S a kormány egyedüli közege a törvényhatóságokban valóban nem érzi magát solidaritásban saját kormányával s nem támaszkodik reá, hanem keres magának támaszt ép úgy, mint a megye más választott tisztviselője. Főispán, kinek nagy pártja, többsége nincs a megyében, alig képzelhető. S azért a főispánok közűl azok, a kik állomásukhoz ragaszkodnak, pártot keresnek, melyre támaszkodhassanak, mely megvédje őket a bizalmatlansági szavazat ellen, melyet oly sikerrel alkalmaztak már a kormány közegének megbuktatására ott, a hol a főispán nem tetszett.

S a népszerüség keresése, a pártra való tekintetek, oly áldozatokba kerülnek, melyeket a főispánok csupán az állam tekintélyének s a közügyeknek rovására hozhatnak

meg. A főispán egy párttal állván solidaritásban, a pártjából kikerült tisztviszlők irányában elnézőnek kell lennie és sok helyen elsimítója a legnagyobb visszaéléseknek. Állami tudattal nem bír, mint kormánya sem, de még kormányi tudattal sem, s nem igen echauffirozza magát kormányaiért. Mert ha kiméletlenűl járna el az állam vagy a kormány érdekében, sok embert idegenítene el magától s elveszítené pártját s népszerüségét. Azt pedig tudja, hogy ha népszerűségét elveszíti, akkor állása tarthatatlan, mert a kormány csak népszerű főispánokat kiván. Azt tudja, hogy ha egyszer néz egy évben megyéje felé, ha mulasztásokat követ el, ha elhanyagolja az állam érdekeit, azért a kormány nem fogja elbocsátani. Azonban azt is tudja, hogy egy zajos közgyülés, egy botrány, melyet ellenségei előidéznek s melyből kitünik, hogy nincs többsége vagy népszerüsége a megyében, alkalmat adhat elbocsáttatására.

Igy a főispáni állás, a magyar kormányok gondatlansága s fonák eljárása által, ki van vetkőztetve természetéből. Ez az állás, mely oly fényes, tekintélyes és fontos lehetne a mi viszonyaink között, ha a kormány a legszorosabb solidaritásban állna a főispánnal, ha megmutatná, hogy a megyei cliquek tüntetései s botrányai miatt el nem ejti, ha intentióinak tevékeny eszköze volna, ha a megyei pártok fölé emelné, ép ellenkezője lett annak, a mivé a kormány tehette volna, s a mivé a törvény tenni akarta. Most a főispán is megyei pártember, nem áll a pártok felett, a pártjától függ, közönséges kortesfogásokhoz kell nyulnia, hogy állását biztosítsa. Az állam egyedüli közegét, a ki kiválóan lett volna hivatva a törvényhatóságokban szigoruan őrködni a közigazgatás s a magyar állam érdekei felett, s a kivel a kormány egyedül gyakorolhatott befolyást a törvényhatóságokban, a kormány fel nem hasz-

nálta, hanem megrontotta, állami jellegéből kivetkőztette, kiejtette kezéből s most a megyei kicsinyes pártérdekek hullámai között magára hagyatva küzd a létért, csak úgy mint a többi.

S a kártékony következmények nem maradtak el különösen a felvidéken.

Mindenik főispán saját kezére csinált politikát, egyéni belátása s hajlamai szerint. Az egyik nagy ur volt s csak a rendes közgyüléseken jelent meg a megyében, a mikor is bőségesen megvendégelvén a tisztikart s a bizottsági tagokat, ismét eltávozott. Nem is volt sejtelme, hogy megyéjében a magyar államot nagy veszély fenyegeti s hogy rendszeresen lopják az árvák vagyonát, úgy hogy mai napig se tudják megállapitani, hogy voltakép mennyi maradt még meg az árváknak.

Egy másik békét és nyugalmat akar a megyében minden áron. Azért jó viszonyban igyekszik lenni mindenkivel, igyekszik lekötelezni mindenkit s transigál minden párttal és érdekkel, csakhogy csend legyen a megyében. A kormány tájékozatlanságában bízva, a csendet és nyugalmat úgy tünteti elő, mint befolyásának s hatalmának eredményét, holott nem egyéb a gyengeség compromissumánál a legellentétesebb tényezőkkel, a legfontosabb állami érdekek feláldozása árán megvásárolt látszólagos nyugalom, mely csak arra szolgál, hogy a kormányt félrevezesse s elhitesse, hogy a megyében minden rendben van. S a kormány valóban elhiszi. Pedig ez alatt panszlávot választat be a közigazgatási bizottságba, panszlávot választat meg szolgabirónak, megyei és községi jegyzőnek; a kormány által pedig panszlávot neveztet ki járásbiróvá, postamesterré stb., azzal indokolva eljárását, hogy ezeket az embereket le kell kenyerezni s ártalmatlanná tenni.

Azonban ezek az emberek ha nyilvánosan nem is lépnek fel a magyar állam ellen, azért nem szűntek meg ellenségei lenni. A hivatalt is a panszláv párt határozata folytán fogadják el s megkapják az engedélyt, hogy passive viselhessék magukat s felmentetnek a nyilvános tüntetések kötelezettsége alól. De kötelezik magukat, hogy kémkedni fognak s elárulnak mindent, a mi a hatóság körében történik. Így fizetünk mi árulókat a magyar állam pénzével, a kik ha mint egyesek meg is vannak akadályozva abban, hogy a magyar állam ellen nyiltan izgassanak, nem szűntek meg tagjai lenni a pártnak, mely Magyarország vesztére tör s mint e pártnak tagjai minden alkalommal ennek érdekében használják fel hivatalos tekintélyöket és befolyásukat.

Egy másik főispán ismét másként jár el. Alapelve családjának érdeke. Egész befolyását ez érdekek kielégítésére fordítja a legnagyobb cynismussal. Semmi eszköz se rosz e czél elérésére. Ha a megsértett nemesség opponál, szövetkezik a panszlávokkal, panszláv képviselő-jelölteket támogat magyar emberek ellen, s megront egy egész vármegyét s átszolgáltatja a panszlavizmusnak.

Mások ismét igazi hazaszeretettel őrködnek hazájok s nemzetök érdekei felett, küzdenek, a mennyire hatáskörük engedi, a haza ellenségei ellen, nem egyezkednek velök, perhorrescálnak minden engedményt s inkább meghalnának, minthogy egy panszlávot engednének bejutni a megyei tisztikarba.

S lehetséges-e, hogy ezek mind egy és ugyanannak a kormánynak a közegei? Lehetséges-e, hogy ily ellentétes irányú tevékenységet egy és ugyanannak a kormánynak közegei fejthessenek ki? Lehetséges-e, hogy a kormánynak megállapított terve és czélja legyen s komoly akarata

megvalósítására, melynek kormányzata alatt ez lehetséges?

Mindez hihetetlennek látszik s mégis úgy van; itt vannak az eltagadhatatlan tények az egész megbotránkozó közönség szeme előtt. S e tényekből mindenki azt következteti, hogy a kormány saját közegeinek se adott irányt, saját közegeit se utasította következetes s a haza érdekeivel összhangzó tevékenységre, hogy nem gondolt velök s nem is tudta mit mívelnek; mindenki látja, hogy kormányainknak nem volt megállapított czéljok és tervök az állam és a magyar nemzet érdekeinek megvalósítására s még azokat se használták fel e czélra, a kik közvetlenűl tőlük függtek s rendelkezésökre állottak. Különös látvány valóban, midőn két szomszéd megyében merőben ellenkező elvek szerint járnak el a kormány közegei, s a mi jót az egyik tesz az egyik megyében, százszor annyit ront a másik a szomszédban.

A kormánynak pedig mind a kettő egyforma főispánja, egyformán bánik velök, de sőt egyforma kitüntetésben is részesíti; s nyoma sincs annak, hogy akár az egyiknek, akár a másiknak működésével nem volna megelégedve.

De azokért a károkért, melyet nehány főispán működése a magyar államnak okozott, nem lehet egészen a főispánokat felelősekké tenni. Nem minden ember bír azzal a képességgel, hogy a helyes utat magától tudja eltalálni s így a főispánoknak se lehet rosz néven venni, hogy magasztos hivatásuknak megfelelőleg nem tudtak működni. Sok ember nagyon használható, ha jó irányt kap, s jó vezetés alatt áll; míg magára hagyatva tévútra kerűl s elvész. A kormány közegét nem figyelmeztette s nem követelt töle semmit. A kormány soha sem adta neki a legkisebb utasítást sem, mely szerint eljárjon, sohasem tűzött ki neki

magas czélt, hogy elérésére törekedjék; sohasem mutatott elégedetlenséget eddigi eljárása felett. Csuda-e tehát, ha a saját initiativával nem bíró ember eltéved s a saját tehetségének s jellemének megfelelő eljárást követi nyilvános működésében? Az az ember, a ki magára hagyatva a kormány által, kárt tett az államnak, ha a kormány által utasíttatik s vezettetik, mint eszköz igen jó szolgálatokat tehetett volna a kormánynak s a magyar államnak; s minden kárért, melyet közegeinek magatartása folytán a magyar állam szenvedett, első sorban a kormány a felelős.

De a gondatlanság és tervtelenség s az állam érdekeinek figyelmen kívül hagyása mindenütt nyilvánul, a hol a kormányainknak volt befolyása.

A magyar kormány panszlávok közűl nevezett ki közjegyzőket, a törvényszékekhez bírákat s a kezelő személyzet tagjait, de sőt postamestereket és távirászokat és vasúti hivatalnokokat is. Az oroszok még idegen országban, Romániában is csak a maguk embereit alkalmazták a postáknál, távirdáknál és vasutaknál. Mi a saját országunkban ellenségeinket alkalmazzuk e fontos állomásokra.

A felvidéken a legfontosabb távirda-állomáson 5 hivatalnok közűl egyik német, három nyílt panszláv s csak egy magyar érzelmű ember van. A tótságon levő 39 állomáson 10 panszláv távirász van alkalmazva.

De még feltünőbb a posta, melyre a kormány alig fordított figyelmet, s a gondatlanság jellemzésére szolgáljon a következő mulatságos eset.

A turócz-szt-mártoni postahivatal kétségkívül megérdemelte a figyelmet politikai szempontból s szükséges lett volna ide megbízható embereket alkalmazni. Ez azonban nem történt, sőt ellenkezőleg e postahivatal évekkel ezelőtt egy panszláv kezében volt, a ki minden levelezést, mely

Turócz-Szt-Mártonban feladatott, vagy oda érkezett, a kiadás előtt a panszláv bizottsággal közölt. E postamester halála után egy nyugalmazott katonatiszt neveztetett ki postamesterré. Ez az egyén azonban nem tudván magyarúl, egy postakezelőt rendeltek melléje, a kinek pénzzavarát a panszláv comité arra használta fel, hogy havi 25 frtnyi díjjal megvesztegette s ez a kormánynak a főispánhoz s a megyéhez intézett összes rendeleteit kiadta áttekintés s lemásolás végett. A panszláv bizottság nem egyszer tette meg azt a tréfát, hogy a lapjában közölte a kormánynak oly rendeletét, melyet a főispán vagy alispán még meg sem kapott. A közönség azt hitte, hogy a panszláv pártnak egy tagja a belügyministeriumban van alkalmazva, s ez követi el a hivatalos titok elárulását. A panszláv comité kétségkívül sokkal többet várt, s azt hitte, hogy nagyon fontos rendeletek tartalmáról fog tudomást nyerni. Azonban csalatkozott, mert e rendeletek oly ártatlanok s rájok nézve oly kevéssé veszélyesek voltak, hogy másfél év múlva megszüntették a kezelő subventióját; a ki is e jövedelmi forrástól megfosztva, pénzsikkasztásra adta magát, mi felfedeztetvén, a vizsgáló bíró előtt bevallotta a fent előadott tényeket is. A turócz-szt-mártoni posta egyébiránt oly rosz hírben állott, hogy példáúl a kir. ügyész, ha bizalmas közléseket akart tenni a kormánynak, más megyében tette fel leveleit a postára, hogy a turócz-szt-mártoni panszláv comité cabinet noir-ját elkerűlje. S valóban semmi sem bizonyítja annyira tehetetlenségünket mint ez az adat. Nem hogy a magyar állam hatóságai gyakoroltak volna felügyeletet a panszláv agitátorok levelezései fölött, s ezek bujkáltak volna a hatóság előtt, hanem a magyar állam hatóságai állottak a panszláv comité policialis felügyelete alatt s azok bujkáltak ez utóbbiak előtt.

De ha a kormány saját közegeinek se parancsolt, a tőle függő embereket se alkalmazta s használta fel tervszerű módon, nagyon természetes, hogy ez még kevésbé történhetett a vármegyével, melynek pedig legtöbb teendő jutott az állami közigazgatás terén.

A kormány csakugyan, ha a felvidéki megyékben simán folyt le a képviselő-, tisztviselő- s mindenféle más választás s a pártérdek nem volt veszélyeztetve, nem volt kiváncsi a többire, abból az igazi magyar felfogásból indúlván ki, hogy a nemzet közéletében a választás a legmagasabb functio, hogy az eredmény a választásoknál, eredmény a nemzet politikai életében is, s hogy a többség, melyet a választásoknál nyerünk, igazi politikai túlsúly és hatalom jele.

Kétségtelen, hogy a választások kedvező eredménye nagyon megnyugtató symptoma minden államférfiúra nézve; de csakis symptoma, s nem az egyedüli czél, melynek elérésére törekednie kell.

Az igazán nagy dolgok, az igazán nagy eredmények mélyebben feküsznek a választások komédiáinak s apró fogásainak színterénél. Az a sphära mélyebben fekszik, hol a nagy államférfiú szelleme, ki ismerve minden legkisebb erőt s mélyen átgondolt terv szerint összefoglalva s felhasználva egy nagy czél érdekében, egész impozáns nagyságában tűnik elő s azt a nagy csendes munkát végzi, mely az állam nagy hatalmánál fogva ellenállhatatlan s szükségkép nagy eredményekre vezet.

A felvidék példája fényesen bizonyítja, hogy a választások lehető legkedvezőbb eredménye mellett az állami érdekek terén mikép szenvedünk nap nap mellett vereséget.

Az országos képviselők magyarok, a megyei tisztviselők, nehányat kivéve, kiket a főispánok csúsztattak be,

szintén magyarok, a megyei bizottsági tagok, valamint a választók túlnyomó többsége magyar érzelmű.

De ne feledjük, hogy még az ősöktől ránk szállott örökségen élősködünk s hogy a mai nemzedék, melyre a tótságon támaszkodunk, még abból az időből való, mikor még a pap nem prédikált gyűlöletet a magyar nemzet ellen, mikor a tanító az iskolában nem tette az ifjúságot a haza ellenségévé, mikor még nem rontotta a népet rendszeresen az izgatók szervezett serege; az a nemzedék ez, mely nem is sejtette, hogy lehet más politikai érzület, mint a ragaszkodásé a magyar hazához.

Ez az örökség azonban szemlátomást fogy; annyira gondatlanok vagyunk, hogy nem vagyunk képesek szaporítani, de még csak meg se tartani azt, a mit örököltünk. Iskoláink nagyobb részében hazaellenes szellem uralkodik, s a most élő nemzedék helyére irántunk ellenséges indulatot tápláló nemzedék fog jönni, s ha megmaradunk eddigi indolentiánkban s e végzetes processust meg nem akasztjuk, néhány évtized mulva a hazafias értelmiség elveszti a talajt, a köznépet, lába alól. Az alapnak, melyen állunk, aláásása már meg van kezdve, a választások színjátéka aláásott téren foly le, melynek nem sok idő kell hogy beszakadjon s az eddig a választásoknál gondtalanúl és vígan szereplő elemeket a mélységbe rántsa.

A választások sikere által tehát ne hagyjuk magunkat félrevezettetni. Nem azé a jövő, a ki ma a választásoknál győz, hanem azé, a kinek azok az eszközök állnak rendelkezésére, melyekkel a nép következő nemzedékeinek politikai érzületét lehet megcsinálni. — A most élő nemzedék elfogy, kihal, de a jövő a következő nemzedéktől függ. Ha ez a mienk lesz, élni fogunk, ha ellenünk lesz, elveszünk.

De kormányaink megnyugtatva a választások ered-

ménye által s nem pillantva az élet mélyebben fekvő rétegeibe, azt hitték, hogy itt «minden jól megy» s nem gondoltak a megyékkel sem. Pedig mennyi hazafiúi érzület van a felvidéki nemességben, mely ma még a megyékben uralkodik! Ha a kormány irányt adott volna, ha a megyékkel közvetlen érintkezésbe lép buzdítva és lelkesítve, ha egy nagy politikai czél elérésére kivánta volna közreműködésöket, ha a kormány megmutatta volna, hogy benne a hazafias elemek erős támaszra találnak, mennyire felvillanyozta volna őket s jó vezetés alá helyezve, mennyire értékesíthette volna a bennök rejlő erőt az állam érdekében, a közigazgatás szervezetének hiányai mellett is.

De mindez nem történt. A megyékkel csak a legközönségesebb bureaucratikus érintkezést tartják fenn, a helytartótanácstól örökölt szellemben és formákban. S a ki tudja, hogy e nagy apparatust mire lehetne felhasználni, s mily szellemet lehetne beléje lehelni legalább a felvidéken, valóban keservesen comicus benyomást tesznek azok a feladatok, melyeknek teljesítésére tényleg felhasználtatnak.

Először a szerb tövis irtását kivánták nagyon szigoruan; azután jött a phylloxera vastatrix, melyre a közigazgatási organumok figyelmét különösen felhívták; azután következett a burgonya-rovar; anután a mezei egerek pusztítása s végre a hörcsögök kutatása. Mindenféle kártékony állatra felhívták a megyék figyelmét s elrendelték pusztítását, csak azt nem kívánták pusztíttatni, a mi a legkártékonyabb.

A kormányt se a megyékben, se saját közegei körében nem érezte senki. Elvesztette tekintélyét, mert a kinevezéseket kivéve, nem volt reális tényezőnek tekinthető az országban. Az erő hiánya, a tervtelenség és gondatlanság

következményei kézzelfogható tényekben nyilvánúltak. Az alsóbb hatóságok körében megszűnt minden fegyelem és tekintély, s a hol a kormány közegei oly megvetőleg nyilatkoznak felőle, a mint ez az országban történik, ott már nincs távol a dissolutió.

A kormánynak minden téren mutatkozó közönye és tétlensége rendkívül leverő és bénító hatást gyakorolt a felvidék hazafias elemeire. Mindenki látta, hogy a kormány nem foglalkozik a vidéki viszonyokkal, nem törekszik e viszonyok kedvezőbb alakulására s az állam nagy hatalmát, nem használja fel az állam érdekeinek megóvására, a hazafias elemek támogatására s erősítésére s a hazaellenes tényezők megsemmisítésére.

Csuda-e tehát, ha a hazafias érzelmü embert, látva hogy ez az állam nem áll a háta mögött, s őt nem támogatja és védi, az elhagyottság érzete fogja el? S ha két évtizeden át kitartással küzdött saját körében a magyar nemzet érdekeiért s híven teljesítette kötelességét hazája iránt, de látja, hogy a küzdelem sikertelen, mert az állam nem védi magát s maga rontja meg azt, a mi üdvöset az egyes szűk körében tett, csuda-e ha felhagy a küzdelemmel, mely neki elkeseredett ellenségeket csinál a nélkül, hogy az állam védelmére számíthatna? A felvidéki nemesség, melynek nem lehet elhagyni birtokát s arra van kényszerítve, hogy ott éljen, a panszláv sajtó nyílt lázítása, az orosz invázióval való fenyegetés, a panszlavismus akadálytalan terjedése s a kormánynak mindezekkel szemben tanusított megfoghatatlan tétlensége által meg van félemlítve. Egy kis tényezőt lát ugyan maga előtt, mely semmi az állam hatalmával szemközt. De a kis tényezőtől biztos veszély fenyegeti, az óriástól pedig nem várhat segítséget. Azért a nemesség, e fő támasza, e legnagyobb kincse a

magyar államnak a felvidéken, lassan-lassan visszavonúl elkedvetlenedve s elkeseredve.

Ott, hol az állam önmagát elhagyja, saját érdekeivel nem gondol, magát nem védi azokkal az eszközökkel, melyekkel csak ő rendelkezik, ott a gyenge egyes ember vagy testület nem segíthet az államon.

A felvidéki megyék hazafias nemessége s összes hazafias elemei, melyek a megyékben igyekeznek megóvni a haza érdekeit, nem képesek határozott és tervszerü működésökkel meggátolni a panszlavismus terjedését, mert a bajok, melyek a felvidéket elárasztják, oly forrásokból erednek, melyeket bedugni csak az államnak van megfelelő hatalma.

A megyének nincs befolyása a papnevelő intézetekre, melyekből a panszláv papok kerülnek ki; nincs befolyása a tanitó-képző intézetekre, melyek panszláv tanítókkal árasztják el az iskolát; nincs befolyása a középtanodára, és az elemi iskolára; nincs hatósága a panszláv sajtó felett, mely évek óta lázit ellenünk. Mindezek oly tényezők, melyeket csak a kormánynak van hatalmában ártalmatlanná tenni.

S itt különös figyelmet érdemel a panszláv sajtó, melynek szereplése nagyon jellemző hazánk viszonyaira nézve.

A panszláv sajtó legnagyobb közlönye, nem jelenik meg minden nap, hanem hetenként háromszor egy kis íven. Nyolczszáz példányban küldik szét, de előfizetője nincs több négyszáznál. A többi négyszáz példány hitelbe megy vagy ingyen. — Ez a tót lapoknál kivétel nélkül szokás s az év végén a tót lapok fel szokták szólítani azokat, a kik a lapot hitelbe kapták, hogy tartozásokat fizessék meg. Már ebből is látható, mily közönsége van a tót lapnak.

A tót sajtó hangja és írmodora egészen a közönségnek megfelelő. Bizton építhet olvasói tudatlanságára, s azért telve van ferdítésekkel s valótlanságokkal, hogy olvasóit felizgassa, s bizton számíthat olvasóinak nyersességére, hogy a nyers hangot rosz néven nem fogják venni.

E politikai lapon kívül vannak olcsó s rendesen papok, tantíók és jegyzők által a nép között ingyen szétosztott néplapok, melyeknek minden sora a legnagyobb számítással van írva; s ezek prózában, egy szépirodalmi lap pedig kötött beszédben izgatnak ellenünk. — Valamennyi tengődik, s pénzsegély nélkül nem állhat fenn, mert a panszláv párt szegény emberekből áll s ezek sincsenek sokan s nem képesek ennyi lapot fenntartani.

Hogy e lapok mily színvonalon állnak s milyen hangon írnak, azt magyar vagy német lapok olvasója nem képes elképzelni sem. De ehhez semmi közünk. De a fő az, hogy lázítanak a magyar nemzet ellen.

S erről a magyar kormány, ámbár volt sajtó-irodája, nem tudott semmit, de sőt annyira nem gondolt ezekkel a dolgokkal, hogy 1872-ig egy Pesten megjelent tót lapot subventionált, mely nyíltan a kormány ellen írt s ép úgy izgatott ellenünk, mint a többi panszláv lap. Ez még Andrássy gróf minister-elnöksége alatt történt, mikor a kormány csupa nagy dolgokkal foglalkozott.

Azóta megtörtént, hogy egyik-másik tót lap ellen sajtó-pert indított a közvádló. De soha se tudott elmarasztaló ítéletet nyerni. Ennek oka pedig abban rejlik, hogy a panszláv lapok a pozsonyi sajtóbíróság területén vannak, a pozsonyi esküdtszék tagjai pedig a jó német polgárokból vétetnek, a kik nem nagyon ismeretesek rokonszenvökről a magyar nemzet iránt, de sőt szívesen látják, ha egy kicsit piszkolnak bennünket. S így a magyar nemzeti érzület nél-

küli, de sőt magyar-ellenes érzelmű emberek itélnek a felett, vajjon a magyar nemzet érdekei szempontjából valaki bűnös-e? S ezek az emberek, a kik egy pozsonyi panszláv ügyvéd informatiója szerint járnak el, fölmentik a vádlottat bár mit írt is a magyarság ellen.

Így a kormány s a közvádló már le is mondott a sajtóvétségek üldözéséről, mert a panszláv sajtó ellen nem lehet semmire se menni s ily körülmények között természetes, hogy a panszláv sajtó vérszemet kapott hozzáférhetlensége tudatában.

De hát hol van az állam érdeke? Hol van az állam, melynek csak van hatalma megvédeni érdekeit? S ha már a sajtótörvényhez nem mernek nyúlni, mért nem intézkedik a kormány, hogy a sajtóbiróság Pozsonyból más helyra tétessék át? S vajjon mit mondana Bismarck herczeg kormányunkról, ha ezeket az állapotokat valaki elbeszélné neki s látná, hogy mily csekélységek képeznek legyőzhetetlen akadályt kormányainkra nézve ott, hol az állam legfőbb érdekeinek megvédéséről van szó?

Mindenütt gyengeség, tervtelenség, mindenütt a magyar állam veresége.

Pedig mily lelkesűlt, reményteljes volt a hangulat a felvidéken 1867-ben, mikor a magyar ministerium átvette az ország kormányzatát. Azt hitték az emberek, hogy kormányaink erélyes, öntudatos nemzeti politikát fognak követni. Egy évtized folyt le azóta s ez évtized keserű csalódásai levertséget és elkeseredést szűltek a kedélyekben s ez évtized alatt sikerült a magyar kormányoknak, az ország legfontosabb érdekeinek figyelmen kívűl hagyása, az okszerű kormányzat elhanyagolása s minden magasabb irány és törekvés hiányára mutató közönye és tétlensége által kiirtani a magyar állam legerősebb támaszát képző néposztályokból a

hitet és bizalmat ennek az államnak a fenállásában. A helyett hogy felvillanyozta s lelkesítette volna híveit, lehangolta s leverte, s a helyett, hogy nagy actióval előidézett nagy eredményekkel megfélemlítette volna a haza elleneit, tehetetlensége által gúny tárgyává tette ezt az államot a haza ellenségei előtt. A kormány nemcsak hogy a földből nem varázsolt elő hadsereget, melylyel a haza érdekeit megvédje, hanem ellenkezőleg a meglevő s küzdelemre kész hadsereget se használja fel, de sőt lehangolja s képtelenné teszi a küzdelemre.

Mindezek tények, melyek azt bizonyítják, hogy államférfiaink nem tanusítottak érzéket az állam méltósága s érdekei iránt, s erős akaratot e nagy érdekek tervszerű megvalósítására. — Nem gondoltak az országgal, hanem csak a parlamenttel s azt hitték, hogy a nagy eredmények maguktól teremnek. Pedig a nagy eredmény az országban csak megfeszített munka, következetes és tervszerű tevékenység által érhető el, csakúgy mint az emberi élet bármely ágában. Még a legtermékenyebb föld is csak szorgalmas és okszerű művelés által termi meg azt, a mire az embernek szüksége van s a ki ezt elmulasztja, azonnal meglátszik földjén s a rosz gazdát már messziről elárulja birtoka külső jellege.

A mi országunk is úgy néz ki, mint a rosz gazda biroka s meglátszik rajta, hogy nem viselik gondját. Szabadon nő rajta a dudva, mert nem gyomlálja, nem írtja senki; vetéseit szabadon túrja, legeli idegen jószág, de senki onnan el nem hajtja; legszebb ültetvényeit, melyek még őseitől maradtak rá, rontják, pusztítják s a mi megmaradt az is hervad és szárad, mert nincs a ki öntözze, nincs a ki ápolja.

VIII.

»Nincsen-e istennek hatalmában Hunyadi győzedelmeit, Mátyás király dicsősségeit kezünkben is még ujonnan megvirágoztatni? De úgy, hogy minnyájan egy szívvel lélekkel segítségül hiván istennek szent nevét, körmösen nyúlunk a magunk dolgához és fáradunk, vigyázunk, tusakodunk az mi életünkért.«

Zerinvári gróf Zrínyi Miklós. U. o.

A ki Bars felől Nyitrába utazik, csupa tótságot lát maga körül. A magyar ember az ilyen vidéken elhagyottnak érzi magát s kétségkivül feltünhetik neki, hogy milyen furcsa ország ez a Magyarország, hol a magyar ember napokig utazhatik s ép oly idegennek érzi magát, mintha a legidegenebb országban volna.

De egyszerre csak falut ér, s a mint az emberek beszélgetve mennek el mellette, magyar hang üti meg fülét. Nem hiheti, hogy itt magyarok lakhatnának. Megállítja kocsiját s kérdezősködik. S ekkor azt tudja meg, hogy itt tótságtól körülvéve hét magyar falu van; hogy e hét magyar falu szomorú maradványa egy egész magyar vidéknek, mely virágzó vagyonos faluival s derék magyar lakosságával Nyitra körül terült el. Ekkor azt is megtudja, hogy azt a harminczhat szép magyar községet sok ezer magyar lakosával nem a török pusztította el, nem is a föld nyelte el, hanem — eltótosodtak.

Tudod-e nyájas olvasó, hogy mit jelent az a magyar

emberre nézve, ha eltótosodik? Ez nemcsak annyit jelent, hogy elveszett a magyar nemzetre nézve, mely úgy sincs nagy számmal a világon, hanem azt is, hogy egy magasabb faj romlik meg s olvad bele egy mélyen alatta állóba. Ha a tót magyarrá lesz emelkedik, ha a magyar lesz tóttá sülyed; az előbbi nyereség, az utóbbi nagy veszteség nem csak a magyar nemzetre, hanem az emberiségre nézve is.

Azonban e jelenség nem csak itt fordúl elő. Pozsonymegyének egész vidéke, mely Nagy-Szombattól kezdve a Vág s az úgynevezett érsekújvári vagy Kis-Duna közt terül el, egykor teljesen magyar volt, ma pedig tiszta tót. Sárosmegye nagyobb része szintén magyar volt egykor s ez is tóttá lett. Vannak községek, melyekben az eltótosodás processusa ép most a jelenleg élő nemzedék szeme előtt megy végbe. Ugyanezek a jelenségek tapasztalhatók az egész vonalon, a hol a magyar elem a tóttal érintkezik.

Nevezetes jelenség ez, mely bizonyítja, hogy ott a hol a magyarság a tótsággal érintkezik az előbbi nem csak nem erősebb, hanem hogy nem bír ellentállni a tót elem behatásának.

Hogy e jelenségnek mi az oka, nem tudom, de oly tény, melylyel számolni kell. A magyar faj minden tekintetben magasabban áll a tótnál. Szellemi képessége nagyobb, erkölcsi érzülete erősebb, önérzete megvetetté teszi előtte a meggörnyedt szolgai tótot. S még is nem ő alakítja át a tótot, s nem ő emeli magához, hanem ő száll le hozzá, ő alacsonyodik le s válik tóttá.

Sok községben, melynek neve magyar, hol minden dülőnek magyar neve van, hol a lakosok csupa magyar nevet viselnek, csak az öreg emberek tudnak már magyarúl, gyermekeik és unokáik már tiszta tótok, s néhol a pap és tanító befolyása által dühös panszlávok. Ebből magya-

rázható meg az a feltünő jelenség, hogy a pánszláv apostolok között, a kik mint papok és tanítók működnek, annyi magyar nevű ember található.

Az ember szíve vérzik, midőn a felvidéken tartózkodik s e viszonyokat közvetlenül maga előtt látja. Aggodalom és a szégyen érzete szállja meg az ember lelkét, midőn tényként áll előtte, hogy annyi magyar község sok ezer magyar lakossal elveszett a magyar nemzetre nézve, midőn elvesztette nemzeti jellegét, s még nagyobb a szégyen, ha meggondoljuk, hogy a magyar államban ezer év óta uralkodó állást elfoglaló népfajjal történik ez, s hogy e nemes fajt egy mélyen alatta álló népfaj assimilálja.

Kétségtelen, hogy a magyar fajban nemes tulajdonságai daczára kevés az ellenálló képesség, s a fölvidék magyar községei eltótosodásának története szomoruan bizonyítja ezt.

E községeket tót papok és tanítók tótosították el, s az utolsó három évtizedben már egészen tervszerűleg a szlávság érdekében. Az egyházi elöljáróság tót papot és tanítót küldött a községbe egyenesen azzal a missióval, hogy a magyar lakosságot eltótosítsák. A pap csak tótúl prédikált s a tanító csak tótul tanított az iskolában, s a lakosság, mely a tótság közelsége folytán gyakori érintkezésben lévén tótokkal, már értett s beszélt is valamit tótúl, nehány évtized alatt csakugyan eltótosodott. S különös, hogy míg a tót pap képes egy magyar községet eltótosítani, a magyar pap, ha tót községbe jön, nem képes azt megmagyarosítani, sőt ellenkezőleg, ha 20—30 évig lakik tót községben, maga is eltótosodik.

S még is nekünk vetik szemünkre, hogy mi erőszakkal magyarosítjuk a tótokat, holott ők tótositanak bennünket kiméletlen eszközökkel. S ily körülmények között nem ne-

vezetes jelenség-e az, hogy míg se Német- se Oroszország nem áll abban a hírben, hogy erőszakos eszközökkel vetközteti ki nemzeti jellegökből az idegen népfajokat, ámbár tudjuk, hogy ez a nevezett államokban a legnagyobb brutalitással történik, addig mi Európában a legerőszakosabb nemzetíségi elnyomók hírében állunk. De sőt a magyar államférfiak is meg voltak győződve, hogy mi vagyunk azok, a kik a nem-magyarokat elnyomjuk, s tájékozatlanságukban komolyan azt hitték, hogy ellenünkben a többi nemzetiségnek van szüksége biztosítékokra, s nem is sejtették, hogy ezek bennünket assimilálnak, hogy ők szaporodnak a mi rovásunkra, s hogy ebben az országban csak mi fogyunk és veszünk.

S midőn e tényeket látjuk, nem kellene-e komolyan foglalkoznunk a kérdéssel, vajjon a magyar faj e hiányát nem kellene-e pótolni állami eszközökkel, tervszerű és következetes tevékenységgel, míg a magyar állam hatalmi eszközei a magyar nemzetiség rendelkezésére állanak?

A magyarság eltótosodásának okait tudjuk. Míg a magyar nemzet hatalmas államférfiai s megyei notabilitásai egymással vitatkoztak, a választásoknál egymás ellen küzdöttek, nagyszerű hazafias beszédeket tartottak s parlamenti diadalokat arattak, az alatt szerény tót papok szép csendesen eltótosítják a magyart s nagyobb munkát végeznek szerény körükben, mint a legnagyobb magyar államférfiu. Mert míg e szegény pap és tanító, kinek lelke el van telve egy nagy politikai eszmével, csekély eszközökkel ugyan, de öntudatosan s tervszerüleg működik s diadalmasan mutathat művére, midőn sikerült neki fogyasztani ellenségét, az úgy is csekély számú gyűlölt magyar fajt, addig nincs magyar államférfiu, a ki az egész állam hatalmával kezében azt mondhatná, hogy, hogy csak egyetlen

egy kisérletet tett volna egy tót falu megmagyarosítására s a magyar fajnak idegen elemek beolvasztása által való szaporítására, de sőt kis ujját sem mozdította meg, hogy megvédje nemzetiségét s megakadályozza a magyarok eltótosodását s a szlávság szaporodását.

Nem kellene-e tehát ugyan azt tennünk, a mi a szlávság apostolai tettek? Ha ők a pappal és tanítóval eltótosították a magyart, nem tehetné-e a magyar állam, hogy tervszerűleg a pappal és tanítóval vissza magyarosítsa azokat a vidékeket, melyekben még él annak emléke, hogy magyarok voltak? Avagy képtelen volna-e a magyar nemzet az állam összes eszközeivel keresztül vinni azt, a mit a szegény és gyenge szláv párt oly fényes sikerrel vitt végbe?

Ha a nemzet föl nem háborodik ily csúfos fogyásán s államférfiai tűrik ezt az állapotot a nélkül, hogy megszüntetésére a czélra vezető eszközöket alkalmaznák, s tovább is hideg vérrel fogják nézni a magyarság fogyását s a ránk nézve veszélyes szlávság szaporodását s a nemzet jobbjai annyira el volnának tompítva, hogy nem volnának többé képesek érezni a gyalázatot s a veszélyt, mely a magyarság eltótosodásában rejlik, akkor a nemzet nem lehet életképes, akkor napjai meg vannak számlálva.

S mit mondanak a doctrina politikusai e tényekhez? Ők, midőn arról volt szó, hogy lehetőleg magyarosítsuk az országban lakó népfajokat, azt mondották, hogy ez teljesen fölösleges. A magyarosítás csak ellenszenvet ébresztene s ellenállásra ösztönözné a nem-magyarokat s a magyarosodás ezzel is több akadályba ütköznék. A magasabb cultura megteszi hatását magában is mesterséges eszközök alkalmazása nélkül, s a mi magasabb culturánk természetszerüleg elő fogja idézni a csekélyebb vagy semmi culturával nem biró népfajok magyarosodását is.

8*

Ez igen szép doctrina s mindenek felett nagyon kényelmes is. Azonban a tények megczáfolják, mert ime láttuk, hogy a cultura alacsonyabb fokán álló népfaj assimilálja azt, mely magasabb culturával bír, s e tényekkel szemközt kinek volna még bátorsága hangoztatni az üres phrásist a cultura hódító hatásáról, minden egyéb eszköz támogatása nélkül?

Kétségtelen, hogy a cultura hódít, s hogy a mívelt népfaj könnyebben assimilál, mint az, melynek culturája nincsen. De a cultura magában nem képes ez eredményt előidézni, ha a terjesztésére szolgáló eszközök nem állnak rendelkezésére ép oly kevéssé, mint a gőz, mely magában nagy erő ugyan, de a legkisebb tárgyat sem lehet vele elkészíteni, ha a megfelelő géppel nem áll összeköttetésben. A cultura egy nemzet magasabb fejlettsége eredményeinek összessége s magában véve nagy erő, de ha az iskola nem áll szolgálatában, hogy terjeszsze mindenfelé, hatása különösen idegen népfajok között nem lesz érezhető. S ekkor megtörténhetik, a mi nálunk tényleg megtörtént, hogy a magasabb culturával bíró magyar nem gondolva a leghatalmasabb eszközzel, az iskolával, magasabb culturája daczára nem csak, hogy nem assimilált, hanem őt assimilálja a majdnem semmi cultúrával nem bíró tót, csak azért, mert a szlavizmus ügynökei elég eszélyesek voltak felhasználni az iskolát, melyben a czéljaik elérésére vezető hatalmas eszközt felismerték. Nem a cultura magában gyakorol tehát hódító hatást, haném a terjesztésére irányzott tervszerű és következetes tevékenység, s a magasabb culturával bíró népfajjal szemben, mely indolens előnyöket vívhat ki a cultura alacsonyabb fokán álló népfaj, ha tevékeny s tevékenységében tervszerű s kitartó.

A phrásis a cultura hóditó erejéről azonban sokkal

jobban tetszett államférfiainknak, mert szépen is hangzik, azon felül még felmenti az államférfiút, a ki nálunk csak nagy dologgal szeret foglalkozni, apró-cseprő viszonyok és részletek tanulmányozásától.

Pedig, hogy e látszólag kicsinységek elhanyagolása mily nagy következményeket von maga után, azt láttuk az előadott tényekből. Addig foglalkoztak államférfiaink csupa nagy dologgal, hogy észre sem vették, hogy saját fajukat egy mélyen alatta álló fogyasztja és assimilálja.

Sokkal nagyobb nemzetek, sokkal erősebb államok államférfiai nem tartják méltóságuk alatt álló munkának behatóan foglalkozni az ily részletekkel s nem tartózkodnak igénybe venni az állam eszközeit, nemzetiségük terjesztésére s nagyságuk épen abban áll, hogy e kicsiségeket nem hagyták figyelmen kívül, s hazájok viszonyainak minden legkisebb részletét ismerik s szellemök átalakítólag hat a kezökre bízott állam legkisebb zugába is. Általánosságokkal nem lehet kormányozni; az igazi kormányzat a megállapított elvből kiinduló részletes tevékenységben áll.

Mennyivel inkább szükséges mi nálunk az állam eszközeinek felhasználása a magyar nemzetiség terjesztésére s erősítésére ebben az országban. A magyar nemzet társadalmának nem minden osztálya magyar, s nincs abban a kedvező helyzetben, mint Európa nagy nemzetei, hol az állam lakosságának minden rétege organicus tagja a nemzet testének s a nemzet egyéniségének jellegével bir. Nálunk a kereskedéssel s iparral foglalkozó néposztályok nagyobb részt nem magyarok; a katonaság a mennyiben a közös hadsereghez tartozik nemcsak nem nemzeti, hanem germanizálja a magyar ifjuságot s még az ország fővárosa sem magyar jellegű s könnyebb benne megtanulni németűl mint magyarúl; legmagasabb aristokratiánknak is,

ámbár részt vesz a nemzet életében, kedvesebb a lerchenfeldi dialectus a magyar nyelvnél; s most vegyük még mindezekhez a sok millió nem-magyart, a ki ebben az országban lakik,s kikkel szemben, ha magára hagyjuk, csekély ellenálló erejénél fogva, mindig a magyar a vesztes.

Ily körülmények között nem venni igénybe az állam eszközeit a magyarság terjesztésére vagy legalább megvédésére s a cultura hódító erejének abtsract elvére bízni az idegen elemek assimilálását s ölbe tett kézzel várni a jó eredményt valóságos esztelenség. Itt is, mint mindenütt csak a megfeszített, következetes tervszerü munka biztosíthatja a sikert. Nam dii laboribus omnia vendunt.

IX.

«De ha az oktalan állatok a magok barlangjoknak bántódásáért, a magok kölyköknek elviteleért készek a halált szenyvedni, mennyivel minékünk inkább, kik dicsőséges magyar vérnek maradéki vagyunk, az mi atyánkfiaiért, atyáinkért, feleségünkért, gyermekünkért, hazánkért meg kell mordulnunk, halálra is ha kívántatik mennünk, mégis legalább boszút ezen a dühödt eben állnunk.»

Zerinvári gróf ZRÍNYI MIKLÓS. U. o.

Hogy az elemi iskola rendkívül nagyfontosságú tényező az államra nézve, azt ma már nem szükséges bővebben bizonyítani; igazságán nem kétkedik senki s oly közhely, mely komolyan elmondva, már majdnem komikus hatást idéz elő.

Államférfiaink nem egy ízben komolyan hangoztatták programmjaikban s országgyülési beszédeikben, s ha az elemi oktatás állapotára e fényes enunciátiókból vonnánk következtetést, azt kellene hinnünk, hogy itt a leglelkiismeretesebb gondoskodás történt arról, hogy az elemi oktatás a magyar állam viszonyainak és legfőbb czéljainak megfelelőleg szerveztessék. S ha még hozzá veszszük, hogy a közoktatási ministeriumnak az országgyüléshez intézett jelentései évről évre nagy haladást tüntetnek elő, s hogy legutóbbi időben Németország hatalmas császárja is megelégedését fejezte ki közoktatásunk állapota felett, melyről a közoktatási ministerium által kiadott könyvből szerzett tudomást, akkor már valóban a vakmerőséggel volna hatá-

ros kételkedni afelett, hogy az elemi oktatás nálunk virágzó s az állam czéljainak megfelelő állapotban van.

S valóban, aki csupán az érintett kútfőkből meríti ismereteit, annak nincs is oka kételkedni. — A közoktatási ministerium meggyőző számokkal képes kimutatni a haladást. Kimutatja, hogy 1868-ban mennyi iskola volt s most mennyivel van több; hogy mennyi uj iskola épült azóta; mennyi képesített tanítóval van több alkalmazva ma mint néhány évvel ezelőtt; hogy mennyivel több gyermek jár most az iskolába a kormány erélyes eljárása folytán. Mindez százalékokban szépen és jól van kiszámítva, s az eredménynyel maga a közoktatási ministerium is őszintén meg van elégedve.

Azonban, aki nem a kimutatásokat tartja szem előtt, hanem az életbe tekint, egészen más eredményekre jut.

A népiskolákra vonatkozó törvény, melyet törvényhozásunk 1868-ben alkotott, kétségkívül oly czélból készült, hogy hazánk elemi oktatásának ügyét előmozdítsa. Az általános tankötelezettség, a tanítók sorsának javítása s biztosítása s az egész népnevelésügy törvényes alapokra való fektetése, magában véve már nagy haladás volt. — Azonban kétségtelen, hogy a törvény inkább abstract jellegű s nem látszik meg rajta, hogy készítői szeme előtt hazánk viszonyai s a magyar nemzet legfőbb életérdekeinek megóvása, legfőbb czéljainak megvalósítása lebegett volna.

Az éles megkülönböztetés, melyet a törvény a felekezeti s felekezeti jelleg nélküli iskolák között tesz, az abstract liberalismus felfogására mutat, mely a felekezeti iskolát kártékonynak, a felekezeti jelleg nélkülit pedig kivánatosnak tartja az államra nézve, s ez utóbbinak határozottan kedvez. De e felfogás nem illik hazánk viszonyaira.

Hazánkban a felekezeti szellem nem oly erős mint más országokban s a felekezeti iskola sohasem volt ellentétben az állammal s nem volt reá nézve veszélyes. A küzdelem az állam s a felekezeti szellem között, melynek egyik főfegyvere az iskola, meg volt s jelenleg is meg van más államokban, de Magyarországban nyomát nem találjuk. Nem volt tehát hazánk viszonyaiból merítve a törvényben nyilvánuló törekvés, hogy az állam háborút üzenjen a felekezeti iskolának s nyilván más államok viszonyai lebegtek a törvény készítőinek szeme előtt, s midőn a felekezeteket a felekezeti jelleg nélküli népiskola ellen keletkezett agitatióra provocálta, oly mozgalmat idézett elő, melynek feltételei hazánk viszonyaiban nem voltak meg.

Népiskoláink kétségkívül elhanyagolt állapotban voltak, de ennek nem a felekezeti jelleg volt az oka, mert hasonló körülmények között elhanyagolt állapotban lett volna a felekezeti jelleg nélküli iskola is. De a felekezeti iskolával meg kellett barátkoznia az államnak már azért is, mert a közös és állami iskola által való kiszorítását az ország pénzügyi viszonyai sem engedték volna meg s a felekezeti iskolák nagy részét tovább is meg kellett volna tartani az elemi oktatás pótolhatatlan tényezőjeként. — Az államnak főérdeke Magyarországon nem az, hogy a felekezeti iskola kiküszöböltessék, hanem az, hogy az iskola jó és mindenek felett, hogy magyar nemzeti szellemű legyen, hogy a magyar hazának hű polgárokat neveljen.

S különös, hogy a törvény készítői ép ez utóbbi szempontot hagyták figyelmen kívül, s úgy látszik abból a feltevésből indultak ki, hogy a magyar nemzetnek nincs szüksége arra, hogy az iskolát a magyar állam megszilárdítására tervszerűen felhasználja, s ez ujabb bizonyítéka

annak, hogy hazánk viszonyait figyelembe nem vették, de nem is ismerték.

A törvény abban a kedvezményben részesíti a közös iskolát, hogy az állam segélyezésében részesülhet, míg a felekezeti iskola az állam segélyezésére nem számíthat. — Ezzel összefüggésbe van a törvénynek további intézkedése, mely szerint a közös iskola az állam kormányának befolyása alatt áll, a felekezeti iskolára nézve azonban lehetőleg tartózkodik mindennemű beavatkozástól.

Ha a törvény másként intézkedik s nem a felekezeti vagy nem felekezeti, hanem *pusztán az iskolát* tartja szem előtt, ha nem ignorálja a felekezeti iskolát, hanem gondoskodásában s pénzzel való segélyezésben részesíti, sokkal nagyobb eredményt lehetett volna elérni a községi és állami iskolákra eddig kiadott pénzösszegekkel a közoktatás érdekében s ami a fődolog, az állam a felekezeti iskoláknak nyujtott pénzsegélylyel befolyást biztosíthatott volna magának a felekezeti iskolában is, melytől jelenleg meg van fosztva s ki van zárva annak lehetősége, hogy a felekezeti iskolában a tanítás szellemére döntő befolyást gyakoroljon, s ki van téve annak a veszélynek, hogy az iskola az államellenes tényezők eszközévé váljék oly vidékeken, hol az állam alapjainak aláásására törekvő elemek befolyással rendelkeznek. Annyi bizonyos, hogy a törvény által létesített állapot lehetetlenné teszi a népiskola tervszerű felhasználását a magyar állam megszilárdítása érdekében, de a mi több, eszközül dobja oda a nemzetiségi izgatásnak.

Egy nagy politikai eszmének s az ország viszonyai részletes és alapos ismeretének hiánya nyilvánul itt is, mint mindenütt közéletünkben. — A népiskolának tervszerű felhasználása a magyar állam megszilárdítása érdekében, nem jutott eszébe államférfiainknak. A kimutatá-

sokban, melyeket készítettek s melyek egyedüli kútfejét képezték ismereteiknek, egyik iskola épen olyan volt mint a másik, egyik tanító ép annyit jelentett mint a másik. — Hogy az a tanító milyen ember, s vajjon nem esküdt ellensége-e hazájának s megrontója a jövő nemzedéknek, s az iskolákban mily szellem uralkodik, ezek oly kicsiségek melyekre nagy államférfiu kiváncsi sem lehet. — Arról, hogy a nem-magyar vidékek iskoláiban hány tanító csöpögteti a gyűlöletet az ifjuságba a magyar haza ellen, nem kivántak kimutatásokat alárendelt közegeiktől s erről nem is lett volna képes felvilágosítást adni egy minister sem.

S ez az abstract közoktatási politika meg is termette keserű gyümölcseit. Ha a közoktatási ministerium kiváncsi lett volna megtudni, hogy a felvidéken mennyi iskola került a panszláv izgatók kezébe, megtudhatta volna s arról győződött volna meg, hogy a felvidék tíz vármegyéje tót részében van 1240 katholikus tanító s ezek közül 730, a 391 protestáns tanító közül pedig 263 panszláv izgató, tehát hogy összesen 1631 tanító közül a jelentékeny többség 993 áll a panszláv párt szolgálatában s ezek nemcsak ügynökei a pártnak a községben, hanem az iskolában a Matica kiadványai szellemében tanítják az ifjuságot s oly szellemi légkörrel veszik körül, melynek hatását nem lehet többé kitörülni az ember kedélyéből.

Aki viszonyainkat nem ismeri azt gondolhatná, hogy e bajokon az állam képviselője a tanfelügyelő van hivatva segíteni. — A közönség tudja, hogy a kormány miként járt el anak idején e fontos állomás betöltésénél. Sok esetben teljesen képtelen s az elemi képzettség legalsóbb fokán álló embereket alkalmazott, akiknek sejtelmük se volt a szakmáról, melyben működni hivatva voltak. — A kormány, hogy társadalmi tekintetben némi tekintélyt kölcsönözzön

nekik, mindnyájokat a kir. tanácsosi czímmel ruháztatta fel. — Másrészt azonban teljesen nullificálta őket s gúny tárgyává tette különösen a felekezetek szemében.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. 14. §-a fenntartja ugyan elvileg az állam főfelügyeleti jogát a felekezeti iskolák felett. Azonban hogy a nagy elvből mi lett az életben, azt legjobban mutatja a tanfelügyelőknek 1869. évi május 15-én kiadott ministeri utasítás, melyben a kormány tényleg lemond a főfelügyeletről, a meghunyászkodást parancsolja a tanfelügyelőre a felekezeti közegek irányában s nem engedi meg neki, hogy az iskola ügyeibe avatkozzék, egy szóval, ha az állam csupa lángészt nevezett volna ki tanfelügyelőkké, ezek semmi üdvös tevékenységet nem fejthettek volna ki se az elemi oktatás, se az állam érdekében, anynyira korlátozza őket a számukra kiadott utasítás. — Maga a kormány kárhoztatja tehetetlenségre saját közegét, nem is sejtve — mert oly csekély az állami érzék még kormányköreinkben is, — hogy midőn a tanfelügyelőt megvetetté és nevetségessé tette a felekezetek legutolsó tanítója szemében, a saját s az állam tekintélyét és méltóságát ásta alá, s hogy midőn az állami főfelügyelet egyedüli közegét a tanfelügyelőt tehetetlenné tette, önmagát s az államot tette tehetetlenné.

Az érintett utasítás illető pontjai oly találóan jellemzik a kormány felfogását, hogy a legszellemdúsabb iró sem képes e száraz szakaszokkal versenyezni. — Az utasítás eltiltja a tanfelügyelőt attól, hogy beleszóljon a tanrendszer és módszer vagy a tankönyvek megállapításába, a tanításba, úgy szintén a tanítók választásába s miként fizetésébe, ép úgy az iskolai kormányzat szervezetébe és miként gyakorlásába, s kimondja, hogy általában semmi rendelkezési jogot nem gyakorol a felekezeti iskolákban. —

Azonban, így folytatja az utasítás, «szivesen veszi ha a tanító növendékeit előtte kikérdezvén, alkalmat nyujt neki, hogy a tanítás sikerét megismerje». — Természetes tehát, hogy ha a tanító ezt az alkalmat nem nyujtja, a tanfelügyelőnek akkor még erről is le kell mondania.

Az utasítás továbbá megengedi a tanfelügyelőnek, hogy a tankönyveket megnézhesse, s ha szükségesnek látja jelentést tehessen rólok. Hogy az ily jogkörrel felruházott kormányközeg mily szerepet játszhatik a közönség szemében, azt könnyű elképzelni. — A kir. tanácsosi czím nem tudott neki tekintélyt adni, mert a legegyügyűbb tanító is tudja, hogy e czím üres hang s a tanfelügyelőnek semmi jogot és hatalmat felette nem ad. Adott volna a kormány a tanfelügyelőnek hatáskört és hatalmat, lett volna tekintélye és befolyása a kir. tanácsosi czím nélkül is.

Azonban a fentidézett pontok után, melyek a tanfelügyelőt teljesen nullificálják, rendkívül komikus benyomást tesz a következő pont, mely a tanfelügyelő kötelességévé teszi, hogy szigorúan megvizsgálja, vajjon a tanterem és az egész iskolaépület megfelel-e a törvény kivánalmainak? különösen egészségi tekintetben nem ártalmas-e? a tanköteles gyermekek feljáratnak-e mind és rendesen az iskolába? megvan-e tartva a törvényben rendelt nyolcz hónapi szorgalom-idő? egy tanító keze alatt hány növendék van? el vannak-e különítve a fiu és leány gyermekek? stb. Ezek mind szükséges dolgok s kétségkívül mellőzhetetlenek, de mégis csak külsőségek. A legfontosabb momentum az államra nézve nem ez, hanem az iskola belsejében uralkodó szellem. Eziránt a kormánynak, mely a tanfelügyelőnek szóló utasítást kiadta, nem volt érzéke s erre egyedüli közegét figyelmeztetni sem tartotta szükségesnek s ez irányban még azt sem kivánja tőle, hogy lásson valamit, annál

kevésbé ezt, hogy valamit tegyen. — A kormány pedig, mely az elemi oktatás állapotáról a tanfelügyelők jelentései útján értesül, nagyon meg van elégedve, ha e jelentésekből az tűnik ki, hogy egy évben nehány iskolai épület a törvénynek megfelelőleg átalakíttatott, ha egy százalékkal több tanköteles gyermek jár az iskolába, mint a megelőző évben stb. s a jelentés, melyet a közokt. ministerium az országgyülés elé terjeszt s a könyv, melyet a népnevelés állapotáról kiad, a legszebb haladást mutatják. De aki mindezekkel nem elégszik meg, hanem mélyebben hatol az iskola belsejébe s annak szellemét kutatja, az nem fog beszélni haladásról, az nem lesz megelégedve ha csak egy kis magyar szíve van, hanem ellenkezőleg a legkomolyabb aggodalmak fogják kínozni. Látni fogja ugyanis, hogy elemi iskoláink legnagyobb részében oly tanítók működnek akik a magyar haza nyilt ellenségei, s a történelem meghamisítása, a jelen viszonyainak elferdítése által s egész tanítói tekintélyökkel csak gyülöletet és megvetést csöpögtetnek az ifjúság fogékony kebelébe s elidegenítik tőle saját fiait, ellenségévé teszik azokat akik lételének egyedüli támaszát képezik. S látva a veszélyt mely ebből szükségkép következik, nem természetes-e, hogy keserű érzés lepi meg az embert a kimutatásokban előtüntetett haladás hallatára s azt kérdezi magától az ember, vajjon a magyar elemre nézve nem volna-e kivánatosabb, hogy minél kevesebb iskola legyen, ahol ellenséget csinálnak a hazának, hogy minél kevesebb tanító legyen aki megrontja az ifjuságot s nem kivánatos-e, hogy minél kevesebb tanköteles gyermek járjon az ilyen iskolákba az ilyen tanítók alatt s a magyar nemzet érdekét szem előtt tartva, nem őrültség-e a hatóság útján belekényszeríteni az ilyen iskolába a tanköteles ifjuságot?

Hogy a kormány a tanfelügyelőnek ily külsőségekre engedett befolyást s nem is tartotta szükségesnek számba venni azt, hogy az iskola belsejében mily szellem uralkodik, világosan bizonyítja, hogy nem volt meg az az ambítiója, hogy a népiskolával a magyar állam megszilárdítására közreműködjék. De még feltünőbb, hogy a kormány 1876-ban is ugyanezt az álláspontot foglalta el, mikor a felekezeti népiskolák szelleme nem volt már titok előtte. A népiskolai hatóságokról szóló törvény, habár tágítja a tanfelügyelő hatáskörét, megint csak érintetlenűl hagyja a felekezeti iskolát és tanítót, az egész közigazgatási apparátust tehetetlenségre kárhoztatja a felekezeti iskolával szemközt s csakis néhány községi és állami iskolára nézve enged neki befolyást, s a magyar állam egész hatalmával megint csak tétlen nézője a destructio munkájának, melyet a panszláv párt szolgálatában álló tanítók a felekezeti népiskolában akadálytalanúl végeznek.

Azonban a kormány mai napig se szorította tanfelügyelőit, hogy legalább a számukra kimért szűk körben teljesítsék kötelességöket. A tanfelügyelőket kinevezte, s azután nem gondolt velök többé. A kormány miatt ugyan tehettek és mulaszthattak akármit. Néhány kimutatás felterjesztését szigorúan megkívánta, azt is szívesen vette, ha a kormánynak valamely község iskolájának közössé tétele által alkalmat adott nagy összegek kiadására oly iskolai épületekért, melyek másfél év múlva düledezni kezdettek. Különben soha utasítást nem kapott a kormánytól, soha kérdést nem intéztek hozzá a nemzetiségi izgatásra vonatkozólag az iskolában s a befolyó kimutatásokat s jelentéseket oly lelki nyugalommal intézte el a közoktatási ministerium, mintha csupa tiszta magyar lakná Magyarországot Kárpátoktól Adriáig.

S így történt, hogy a tanfelügyelők látva a kormány közönyét, tájékozatlanságát s gyengeségét, kezdték semmibe se venni, s némelyik részint hajlamból, részint hogy minél kevesebb kellemetlensége legyen, el kezdett a panszláv párttal kaczérkodni. Ösmertem egy tanfelügyelőt, a ki mielőtt azzá lett, panszláv volt, s mikor azt látta, hogy a kormány nem néz a körmére, csupa panszláv tanítót ajánlott a kormánynak segélyezésre, s nem titkolta ellenszenvét a magyar nyelvnek az elemi iskolába való behozatala iránt. Egy másik tanfelügyelőt ösmertem, a ki egyenesen kereste a népszerűséget a panszláv tanítók között, s egyet közülök, a ki híressé lett egy iskolai könyve által, melyet a kormány államellenes tartalma miatt eltiltott, egyenesen megkínált több jó tanítói állomással, melyeknek betöltése tőle függött, s az erre vonatkozó levelet saját szemeimmel láttam.

A kormány azonban mindezekről nem tudott semmit, s még e közegeit se tudta felhasználni, nem tudott nekik parancsolni, s azért nem ismerték a fegyelmet s azt tették, a mi nekik tetszett. A kormány jóformán azt se tudta, hogy saját közegei hol tartják lakásukat. E tekintetben egy jellemző esetet éltem meg, melyet el kell beszélnem, mert egy ily tény többet mond egész köteteknél.

1872-ben Liptómegyében Hrádeken voltam s ott egy magyarúl alig beszélő egyént, a ki a többiekkel leginkább tótúl, velem pedig németűl conversált, mint kir. tanfelügyelőt mutattak be nekem. Meg voltam győződve, hogy a liptói tanfelügyelővel állok szemközt, mert kitűnt, hogy Liptómegyében Hrádeken lakik, s azért elkezdtem vele Liptómegye népnevelési viszonyairól beszélni. Ekkor tudtam meg legnagyobb meglepetésemre, hogy a nekem bemutatott egyén s hrádeki lakos a trencséni másod tanfel-

ügyelő. Elcsodálkozva kérdeztem, hogy mikép lehetséges az, hogy e minőségben Hrádeken lakik? Ő erre azt felelte, hogy az rá nézve igen előnyös, mert itt rokonai között van s itt sokkal olcsóbban is élhet. Ezek az indokok meggyőzőleg hatottak reám, s nem láttam be, hogy mért ne tegye ezt, ha lehet. Azonban meg voltam győződve arról is, hogy ez az ember mint trencséni tanfelügyelő nem felelhet meg hivatalos kötelességeinek, ha állandóan a harmadik megyében lakik. Alkalmilag megemlítettem ez esetet a közoktatási ministeriumban s azt mondottam, hogy ha már a kormány nem mer parancsolni főispánnak, vármegyének stb., az ilyen kis embereknek talán mégis csak lehetne parancsolni minden komolyabb veszély nélkül. Az illető úr belátta, hogy itt rendet kell csinálni s a tanfelügyelőt utasítani kell, hogy abban a megyében lakjék, melybe tanfelügyelővé kineveztetett. Körülbelől másfél év múlva ismét találkoztam a trencséni másod tanfelügyelővel, s meg voltam győződve, hogy most már trencséni lakos. Próbakép azonban Hrádek felől kérdezősködtem, s ő erre azt a meglepő feleletet adta, hogy ő már nem hradeki, hanem lőcsei lakos. Tehát nemhogy legalább egy vármegyével közeledett volna Trencsénhez, hanem ellenkezőleg egy vármegyével ment tovább ellenkező irányban. Tehát még e szegény alárendelt embert se tudta kényszeríteni senki, hogy ott tartsa lakását, a hol hivatalos működésének színtere van.

Ezek után mindenki meg fogja érteni, hogy a magyar nemzetnek, melynek kormánya ennyire nem gondolt a nemzet legfontosabb érdekeinek megóvásával, szükségkép vereséget kellett szenvednie az elemi oktatás terén s a fent előadott adatok bizonyítják, hogy e vereség csakugyan be is következett.

Pedig egy kis jó akarattal és komolysággal nagyon sokat lehetett volna tenni e téren a magyar nemzet érdekeinek megóvására s az elemi iskola nagyobb része nemcsak hogy nem lett volna a panszláv agitatio eszközévé, hanem ellenkezőleg hatalmas tényezővé lehetett volna a kormány kezében a magyar állam megszilárdítására.

De most sem késő még s a magyar államnak ma is annyi eszköz áll rendelkezésére, hogy kormánya nagyszerű eredményeket volna képes előidézni, ha képes volna magát komolyan elhatározni a nemzet legfőbb czéljainak megvalósítására.

S az elemi oktatás terén a magyar nemzet érdeke szempontjából különösen három tényező érdemel kíváló figyelmet: az iskolai könyvek, a tanító-képző intézetek s a tanítók.

Az iskolai könyveket szabadon gyártják nálunk s a kormánynak engedélye nem szükséges arra, hogy egy iskolai könyv az elemi iskolában használtathassék. Ha az illető felekezeti hatóság elfogadja a könyvet, meg van nyitva az útja az iskolába. De a felekezeti hatóságok nagy része különösen a protestánsoknál panszláv szellemű, s így természetes, hogy ép oly könyvet fognak legszívesebben elfogadni s terjeszteni, melyben az államellenes agitatio czéljaira szolgáló jobb eszközt hisznek feltalálni. Ezek az iskolai könyvek tervszerűleg vannak készítve, s tartalmuk, a mennyiben erre alkalom nyílik, a magyar nemzet iránt a gyűlöletet és megvetést tanítja. A főszerepet játsza itt a magyar történelem meghamisítása a Matica fent jellemzett iratai szellemében, s az olvasó könyvekbe felvett sok költemény, melyek búsongnak az elnyomás miatt, boszszúra izgatnak, harczra buzdítanak a szabadság elnyomója, a magyar ellen.

A gyermekek ezekből könyv nélkül tanulják a gyülöletet és megvetést a magyar nemzet iránt.

De a legjellemzőbb tény az, hogy a kormány maga is adott ki panszláv szellemű iskolai könyveket. Báró Eötvös József minisztersége alatt történt, hogy a kormány tót iskolai könyvek használatát határozta el. A könyvet egy panszláv ember csinálta, azután pedig egy szláv érzületű királyi tanfelügyelő bírálta, a kormány pedig a kedvező bírálat alapján kiadta. Csak később tudta meg a kormány, hogy a magyar állam ellen izgató könyvet adott ki, midőn valamelyik magyar lap figyelmeztette e valóban nevezetes s csak a magyar kormányok praxisában előfordúlható körülményre.

Igaz ugyan, hogy a kormány, ha tudomására jut, hogy a könyv hiányos vagy kártékony, használatát eltilthatja, azonban ez intézkedés nem eredményezi azt, a mit tőle várnak, mert a már kinyomtatott, az iskolákban elterjedt könyvet, igen nehéz elkobzás által az iskolákból kiküszöbölni; mert igen nehéz kifürkészni különösen a félreeső községekben, vajjon az eltiltott könyv használatban van-e, s gyakran három, négy évvel az eltiltás után fedezi fel a szolgabíró vagy a jegyző, hogy a panszláv tanító a tilalom daczára titokban most is használja az eltiltott tankönyvet; baj az is, hogy az ily könyveket, habár csekély értéküek is, a tulajdonosok ha már megvették, nem szeretik kiadni, hanem elrejtik, s így a nép között maradnak s olvasmányul szolgálnak. Mind e hátrány megszünik, a mint a kormány kimondja, hogy minden tankönyv csak akkor használható a népiskolákban, ha a kormány által előlegesen jóvá van hagyva, s használata a népiskolákban meg van engedve.

A tanító-képzőintézetek fontosságát az elemi oktatás szellemére és irányára nézve nem szükséges különösen ki-

emelni. A milyen szellemben tanítanak a tanítóképezdében, rendesen olyan szelleme lesz a tanítónak s ez által az elemi iskolának is. Azért szükséges, hogy a kormány nagy gondot fordítson ez intézetekre.

Ma már a felvidéken alig áll fenn más, mint állami tanító-képzőintezet. Ezekben a tanárok rendszerint magyarok, de a kormány mindenikben megtartott magnak legalább egy pansz lávot, a kik, a mennyire lehet, rontják a növendékek szellemét.

Nagyobb felekezeti tanítóképezde csupán Nagy-Szombathban van, hol Magyarország primásának egyházmegyéje számára nevelik a tanítókat.

Ez az intézet azt a benyomást teszi, mintha kitűzött czélja a panszlavismus terjesztése volna, s egyik főoka annak, hogy Pozsony, Nyitra és Trencsén katholikus tanítói között annyi sok a panszláv izgató.

A ket vezértanár ismeretes panszláv izgató, s megfoghatatlan, hogy Magyarország primása ezeket az embereket az intézetben tűri annak daczára, hogy a kormány az egyik tanár két iskolai könyvét hazaellenes iránya s a magyar történelem irányzatos meghamisítása miatt eltiltotta s igy kétség sem foroghat fenn az illetőnek politikai magatartása iránt. Pedig a mit e tanár irt, nagyon kevés ahhoz képest, a mit szóval tanít, s könyvei nyilván kevesebb kárt tesznek, mint szóbeli előadásai s közvetlen érintkezése a növendékekkel, melyeket arra használ fel, hogy félrevezesse, izgassa s a magyar nemzet ellenségeivé tegye a nép jövendő tanítóit.

Magyarország primása talán tudomással sem bir arról, hogy tanítóképezdéjében a panszlavismus uralkodik, valamint bizonyára nem tudja azt sem, hogy a szinten Nagy-Szombatban levő s a primás védnöksége alatt álló

Szt-Adalbert-egylet, melynek a népiskolák számára kiadott tót könyvei közül kettőt a kormány államellenes szellemük miatt kénytelen volt eltiltani, szintén a panszlavismus szolgálatában áll.

De azt hiszszük, hogy Magyarország kormánya arra való, hogy a magyar nemzet érdekei felett őrködjék, s hogy a rendelkezésére álló nagy hatalommal az érdekeket megvédje. Ha a kormány figyelmezteti Magyarország prímását a nagy-szombati tanítóképezde állapotára s a Szt-Adalbert-egylet működésére, lehetetlen, hogy a prímásban föl ne ébredt volna a magyar ember, s bizonyára kivette volna az eszközöket azoknak a kezéből, a kik az ő tekintélye által födve, ez eszközöket a magyar nemzet megrontására használják fel; s ha ez nem használt volna, kötelessége volt a kormánynak a rendelkezésére álló eszközökkel megtenni azt, a mit az állam érdeke követel. Ez azonban mindeddig nem történt, s a kormány passive nézi a nagy-szombati tanítóképezdében a panszláv tanárok működését. Pedig e bajon csak a kormány segíthet, mert egyedül ő van azzal a joggal felruházva, hogy ezt megtehesse. Ha azt akarjuk, hogy iskoláinkban hazafias szellem uralkodjék, akarnunk kell azt is, hogy a növendékek a tanítóképezdében hazafias szellemben képeztessenek.

Azonban ez magában még nem elég A tapasztalás ugyanis azt mutatja, kogy oly tanító, a ki nem panszláv, a panszláv párthoz csatlakozik a viszonyok kényszere folytán.

Vannak ugyanis vidékek, a hol a papság túlnyomó része s a tanítók kivétel nélkül panszlávok. Ha egy magyar érzelmű fiatal ember ezek közé kerül, annyi zaklatásnak és kellemetlenségnek van kitéve, s oly pressiót gyakorolnak reá, hogy ha egy ideig ellenáll is, néhány év múlva

megtörve az elöljárói és kartársai által reá gyakorlott nyomás által, végre hozzájok csatlakozik. Továbbá az egész felvidéken szétszórva találhatók panszláv papok, a kik nem tűrnek maguk mellett magyar érzelmű tanítót, s e szegény tőlük függő embert rábeszéléssel, fenyegetéssel reá veszik, hogy hozzájok szegődjék. Másutt, különösen a protestáns egyház körében, egész esperességek, de sőt egy egész egyházkerület levén már a panszlávok kezében, a tanító alkalmazást sem nyerhet, vagy ha megnyerte is, nem számíthat arra, hogy előmenetelt tehessen s folyvást a legnagyobb boszantásnak, s üldözésnek van kitéve az egyházi hatóságok részéről csak azért, mert hazafias érzelmű; míg azok, a kik nyilt ellenségei a hazának, előmenetelben, jutalomban, s kitűntetésben részesűlnek a panszlavismus szolgálatában álló s céljaikat kíméletlen eszközökkel megvalósítani tudó egyházi hatóságok részéről.

Mind e bajok onnan származnak, hogy a tanító sorsa, megválasztása és elbocsátása kizárólag a helyi felekezeti tényezőktől függ, s e tényezők politikai szelleme döntő befolyással van a tanító politikai működésére az iskolában, az állam pedig nem tartott fenn magának semmi befolyást és jogot a felekezeti tanítókra nézve. Azért a felekezeti iskolák szellemére az állam döntő befolyást nem gyakorolhat, hanem csupán a helyi tényezőktől függ, vajjon az iskola hazafias szellemű lesz-e vagy nem, s igen gyakran fordúl elő az az eset, hogy oly tanító, a ki az állam javát előmozdítja az iskolában, üldözés tárgya, míg az, a ki az iskolát arra használja fel, hogy az államnak alapjait ássa alá, jutalomban részesűl.

Lehetetlen, hogy e tények meg ne győzzék államférfiainkat arról, hogy ez az állapot tarthatatlan, s hogy a magyar állam érdeke követeli, hogy a törvényhozás útján

oly intézkedések történjenek, hogy az állam képes legyen megóvni legfontosabb érdekeit az elemi oktatás terén.

Sokan abban a nézetben vannak, hogy az elemi oktatást a felekezetek kezéből ki kell venni s közvetlenűl az állam kezelése alá kell helyezni.

De a ki higgadtan gondolkodik, az előtt tisztán áll az, hogy Magyarországon a népiskolának állami kezelése lehetetlen, s hogy ez intézkedés nem is volna czélszerű. A felekezeti iskola nem áll ellentétben az állam érdekeivel; de sőt a felekezeti buzgóság sok jó szülője lehet, különösen az elemi oktatás terén.

A mi az állam érdekével ellenkezik, az a hazaellenes szellemű iskola, s hogy e kettő ma a felvidéken majdnem egyértelmű, annak nem a felekezeti iskola az oka, hanem az állam gyöngesége és közönye.

Az iskola szerepe az államban nemcsak az, hogy katholikusokat, protestánsokat, hanem az is, hogy hű és lelkes honpolgárokat neveljen az államnak.

Az állam e két szempontot nem különböztette meg s nem vonta belőlök az egyszerű logikai következtetést.

A felekezeti szellemet respectálni az elemi oktatás terén, a mily helyes és jogosúlt, époly jogosúlt és mellőzhetetlen e téren az állam életérdekeinek megóvása is, különösen hazánk viszonyai között.

Az államnak joga van megakadályozni azt, hogy az iskola az állam fennállása ellen intézett törekvések eszközévé legyen, mert ha ezt tétlenűl tűrné, önmagáról mondana le, s a ki mint kormányférfiú nem gátolja meg a hazaellenes szellem terjedését az iskolában, vagy a ki a felekezet jogaira hivatkozva ellenezné az állam érdekeinek megóvását, egyszerűen bűnrészesévé válnék a magyar állam ellenségeinek.

S az állam érdekeinek biztosítása az elemi oktatás terén különösen a tanítókra vonatkozólag nagyon könnyen eszközölhető.

Válaszszák a felekezetek tanítóikat s legyen számukra biztosítva a jog, hogy iskoláikban a tanítás a felekezet szellemében történjék. De az államnak is legyen meg az a joga, hogy megakadályozhassa az oly tanító alkalmazását vagy működését, a ki az államnak kárt okozhatna.

Szükséges tehát, hogy az állam igénybe vegye a jogot, a felekezetek által választott tanítók választását megerősíteni, ha az illető eddigi magatartása által azt mutatta, hogy a magyar állam híve, s visszautasítani az oly tanítót, akitől a magyar állam iránt tanúsított ellenséges indulata miatt az állam érdekében üdvös tevékenység nem várható. Ha az állam csak oly tanító választását erősíti meg, a ki a magyar állam híve, akkor a hitközségben befolyással bíró pánszláv izgatók nem lesznek többé abban a helyzetben, hogy a magyar állam iskoláiba pártjokhoz tartozó izgatókat csempészszenek be tanítókúl.

De szükséges, hogy az állam a felekezeti tanítók felett saját organuma által gyakorolja a fegyelmi hatóságot s elmozdíthassa állásából azt a tanítót, a kiről be van bizonyítva, hogy működése ellentétben áll az állam érdekeivel. Mert a legnagyobb képtelenség, hogy az állam ne sújthassa azt, a ki az iskolában az állam alapjait ássa alá, s még nagyobb képtelenség, hogy lehetséges legyen az államban, hogy a hazaellenes működésért a tanító jutalomban és kitüntetésben részesíttessék.

Ez intézkedés haszna a gyakorlati ember előtt nagyon világos. A tanító, ha látná, hogy sorsára az állam is bír befolyással, amennyiben választásának meg nem erősítése által megakadályozhatja azt, hogy a kivánt állomást meg-

nyerhesse, nem fogja érdekében állónak tartani, hogy a panszláv párthoz csatlakozzék, de sőt ellenkezőleg, érdekében fog állni, hogy e párttól távol tartsa magát s jó hírét ne koczkáztassa. Az állam által szigorúan gyakorolt fegyelmi hatóság meg fogja félemlíteni a panszláv tanítókat, (mert a tótnak csak arra van hátorsága, amiről tudja, hogy büntetlnül teheti) fel fogja a pressió alól a magyar érzelmű tanítókat, lehetetlenné fogja tenni, hogy a hazaellenes működés jutalomban részesüljön s lehetővé fogja tenni, hogy a tanító hazaellenes működéseért bűnhődjék.

Ez intézkedés, midőn lehetővé teszi az állam érdekeinek megóvását a felekezeti iskolában, érintetlenűl hagyja magát a felekezeti iskolát, s ép ellenkezője annak, a mire a népoktatási törvény szerzői törekedtek. *A törvény háborút üzent a felekezeti iskolának, s érintetlenül hagyta a hazaellenes iskolát; nekünk feladatunk háborút üzenni a hazaellenes iskolának s érintetlenül hagyni a felekezeti iskolát.*

Erre sokan s talán épen irányadó államférfiaink azt fogják mondani, hogy mindez a protestánsok autonomiájába ütközik s azért meg nem valósítható.

Az előadott adatok és tények minden embert meggyőzhettek arról, hogy a mostani állapot nemcsak káros a magyar nemzetre nézve, hanem ha tovább is tűrjük végzetes következményeket vonhat maga után. Biztosan ki lehet számítani, hogy nehány évtized múlva mi lehet az eredménye oly párt működésének, mely a szellemi eszközöket nemcsak méltányolni, hanem magához ragadni s ügyesen felhasználni is tudja a magyar állam ellen.

S ha mindezekkel szemben a magyar ember azt mondja, hogy neki kedvesebb egy szakasza az 1791. évi XVI. tczikknek mint a magyar állam fennállása, s ha a magyar állam annyira erőtelen, hogy nem képes megtenni

azt, a mi saját fenntartása érdekében szükséges, akkor természetes, hogy e nemzeten és államon nem lehet segíteni s hogy prédájává kell lennie a legkisebb, a leggyengébb ellenségnek is.

A hol minden érvényesíti érdekeit, a község, a megyé, a felekezet stb. s csak az államban nincsen meg az a képesség, hogy érdekeit érvényesítse; s a hol nincs senki, még az arra kiválóan hivatott közeg, a kormány sem, mely erős állami tudattal bírna s erős kézzel érvényesítené az állam érdekeit, ott lehet mindenféle, de élő erőteljes állam nincsen, s legfeljebb az állam neve van meg; s a mely államban az erők és érdekek egyensúlya annyira elveszett s a nemzet és az állam érdeke annyira háttérbe szorúlt, annak nem lehet hosszú élete e földön.

S midőn a magyar nemzet államférfiai oly könnyelműen lemondtak az állam befolyásáról az elemi iskolában, s lehetetlenné tették az iskola tervszerű felhasználását a magyar állam megszilárdítására, nemcsak a magyar államnak okoztak kárt, hanem lemondtak a magyar nemzet culturai missiójáról s leginkább ártottak azoknak, a kik a hazaellenes iskolák szellemét szívták magokba.

A panszláv szellem erkölcsi beteggé teszi azt, a kibe beleveszi magát. Nemcsak elégedetlenekké s szerencsétlenekké teszi az illetőket, hanem a mi a legroszabb, saját hazájok elkeseredett ellenségévé. — S ezt a veszedelmes ragályos kórt rendszeresen terjesztik a magyar állam iskoláiban.

Az az állam, mely törvényt alkotott a marhavész terjedésének meggátlására a szarvasmarha között talán nem kevésbé fontos feladatának tekinthetné meggátolni e veszélyes erkölcsi betegség terjedésének meggátlását a magyar állam polgárai között.

A szegény gyermekek, a kiket mi hazaellenes iskolába járatunk, s kiknek lelkébe a panszláv tanítók a gyűlöletet csöpögtetik a haza iránt s legfőbb erényül a hazaárulást állítják szeme elé, fel fognak nőni s férfiakká lesznek. — Az elhintett mag ki fog kelni s a kinek hazaárulás van a lelkében, annak csak alkalom kell, hogy a hazaárulás tettekben nyilvánuljon. Ezek az emberek a legelső alkalommal meg fogják támadni idegen ellenség szolgálatában saját hazájukat, s mi kénytelenek leszünk itélőszéket tartani s kimondani fölöttük az itéletet hazaárulás miatt.

S midőn ezek az emberek a bennök mesterségesen felszított fanatismus áldozatává lesznek, vajjon kit ér a felelősség súlya? A szegény áldozat politikai érzületét a magyar állam iskoláiban szívta magába, ő a hazaárulást a magyar állam iskoláiban tanúlta, s nem azok-e a bűnösök, akik úgy szervezték az államot, hogy ez lehetséges volt?

S mily feltűnő ellenmondás tapasztalható állami életünkben!

Az igazságügyminister, abban a meggyőződésben, hogy a hazaárulás bűntény, melyet szigorúan kell büntetni, felveszi a büntető törvénybe a bűntények sorába. A közoktatási minister hatósága alatt álló iskolákban pedig akadálytalanul tanítják.

Fel van-e jogosítva az az állam büntetni a hazaárulást, melynek iskoláiban a hazaellenes érzületet terjesztik s könyv nélkül taníttatják, a nélkül, hogy az állam ezt megakadályozni igyekezett volna? Nem. Az ilyen állam csak akkor cselekszik következetesen, ha a hazaárulást kitörli büntető törvénykönyvéből.

X.

«Nem vakmerőségre hivok senkit, nem habahúrjáúl kévánom az mi nemes resolutiónkat, hanem okosságnak mértékletességével és állhatatos szivünknek megkeményitésével akarnám, hogy előállanánk erre a nemzetünknek utolsó szükségére és a szerencsebírónak utolsó sententia-kimondására.»

Zerinvári gróf Zrínyi Miklós. U. o.

Legörvendetesebb látvány, a magyar nemzetiség érdeke szempontjából, a középiskola tevékenysége a felvidéken. Az assimilátio nagy mérvben történik a középiskola által s ennek köszönhető a felvidék értelmiségének magyar jellege. A középiskola olyan mint egy nagy gép, melynek egyik végébe százankint rakják bele a tót fiúkat s a másik végén, mint magyar emberek jönnek ki.

A felvidéken 29 középiskola áll fenn, s az eredmény valóban nagyszerű. Hogy a tótság értelmiségében ma is annyira uralkodó a magyar nemzeti érzület, annak oka a magyar középtanodában rejlik, s ez érzület szükségkép terjedni fog, a míg a középtanoda rendelkezésünkre áll. Ha e hatalmas tényező mostani működésével képesek volnánk összhangzásba hozni a papi seminariumot, a tanító-képző intézeteket s az elemi iskolát, bámulatos eredményeket lehetne elérni s az egész panszlavizmus kiszáradna, mint kiszárad a tó, mely sehonnan se kap vizet.

Egyébiránt kétségtelen, hogy a magyarság óriási túl-

súlyban van a középiskolában. Bizonyítják ezt az országos statistikai hivatal adatai 1875-ről.

Magyarországnak 184 középiskoláját összesen 33984 tanuló látogatja. Ebből magyar 25,405, német 4446, román 2092, szerb 522, ruthén 244. Tótnak csak 1074 tanuló van bejegyezve

Látjuk tehát, hogy 25,405 magyar tanulóval szemben csak 8579 nem-magyar áll szemközt. Ha pedig a magyarhoz hozzá számítjuk a németet, azt látjuk, hogy 29,851 magyar-német tanulóval szemközt csak 4029 román és szláv tanuló áll. Már a számok is kétségbe vonhatatlanúl bizonyítják a magyar faj culturai túlsúlyát s a románok és szlávok gyengeségét.

Feltünő azonban, hogy a statistikai kimutatásban csak 1074 tót tanuló fordul elő, mert a középiskola tanulóinak összes számát az ország lakosságának számához viszonyítva, a tótságra sokkal több tanulónak kellene jutni; és pedig a tótok számát 1.800,000-rel véve föl, 4374 tót tanulónak kellene a középiskolákban előfordulnia.

Hogy a tótság legalább ennyi tanulót szolgáltat a középiskolának, az kétségtelen. S ha mégis csak 1074 fordúl elő a statistikában, ennek oka abban rejlik, hogy nem vallja magát tótnak, hanem magyarnak. — S ez ismét azok közé a jelenségek közé tartozik, melyek felforgatják a nálunk divatos nemzetiségi elméleteket s azt bizonyítják, hogy Magyarországban a nemzetiségi élet oly sajátszerűen alakúlt, hogy nem illik reá semmi theoria.

Képzelhető, hogy azok, a kik a felvidék lakosságát szlavizálni óhajtották, mily szemmel nézték a középiskola működését. Látták, hogy a középiskola szükségkép elmagyarosítja a tót értelmiséget, lehetetlenné teszi a tót jelleg-

gel bíró s tót érzületű értelmiség keletkezését, s ez által lehetetlenné teszi a panszláv párt nagyobb mérvű terjedését, a mennyiben értelmiség nélkül igazán nagy eredmény el nem érhető.

A mint már fent láttuk, a panszlávok érzékkel bírnak a szellemi eszközök iránt, s ha már magyar szellemű középiskoláinkat meg nem semmisíthették, gondoskodni kellett arról, hogy nekik is legyenek középiskoláik, hol a panszlavizmus szellemében nevelhették a fiatalságot.

Az első gymnasium, mely a felvidéken a panszlávok kezére jutott, a beszterczebányai államgymnasium volt, melyből Schmerling idejében kiszorították a magyar tanárokat s helyökre csupa dühös panszláv tanárokat alkalmaztak. — A tót ifjúság fanatizálása nagy mérvben és nyiltan folyt, s ez az intézet maga több száz egyént, kik most mint tanítók, papok, ügyvédek, községi jegyzők működnek, szolgáltatott a panszláv pártnak. E gymnasiumból Zólyommegye felszólalása folytán, 1867-ben báró Eötvös József közoktatási minister távolította el a panszláv tanárokat, kik közül többen Oroszországban nyertek alkalmazást, s magyar érzelmű tanárokat helyezett bele, s azóta e gymnasium kitűnik tanárainak hazafias irányú működése által.

E gymnasiummal azonban nem elégedett meg a panszláv párt. — Ugyancsak a Schmerling idejében alapították, nagyobbrészt magyar urak pénzén, a nagy-rőczei gymnasiumot, mely később oly nagy hírre vergődött az országban; nehány évvel később a túrócz-szent-mártoni algymnasiumot. E két protestáns intézeten kívül pedig a katholikusok számára a znióí algymnasiumot.

S itt az a kérdés merül fel, hogy egy tót gymnasium a lehetséges dolgok közé tartozik-e, s vajjon ha valaki egy

tót gymnasiumot alapít, ez gymnasium-e a szó igazi értelmében?

A tót gymnasiumok története bizonyítja, hogy egy tót gymnasium lehetetlen s ezt azért szükséges különösen hangsúlyozni, mert a közoktatási ministeriumban komolyan gondoltak egy tót gymnasium felállítására.

A panszlávok által létrehozott s gymnasiumoknak nevezett tanintézetek azt bizonyítják, hogy művelt s szakmájokban képzett tanárok nélkül a középiskola nem felelhet meg hivatásának. A panszlávok nem rendelkeztek ily tanárokkal, s különben se tekintettek a műveltségre, hanem arra, hogy az illető fanatikus panszláv legyen.

De a középiskola kifejlett irodalmat feltételez, melylyel az ifjuságot művelni s melybe belenevelni lehessen. De tót irodalom teljességgel nincs. Még az iskolai compendiumokat se tudta közülök megírni senki s vagy német és magyar iskolai könyvek nyomán írott füzetekből, vagy cseh könyvekből tanúlt e gymnasiumok ifjusága. Annál kevésbé volt tót könyv, mely tudományos szakmát tárgyalt volna s a ki a tót gymnasiumot elvégezte, egy nagy pusztaságba jutott, melyben nem talált egy nyomorúlt tót könyvet sem, melylyel tudományos szomját olthatta volna.

De a panszláv párt főtörekvése az volt, hogy e gymnasiumok növendékei se magyarúl se németűl meg ne tanúljanak.

Azt tapasztalták, hogy a tót, a mint magyarúl vagy németűl tud, nem akar tót lenni. — Ennek megakadályozására legjobb eszközűl ismerték fel azt, hogy a tót fiú más nyelvet meg ne tanuljon s még ha akarna se lehessen más mint tót. Minden módon utálatossá tették előtte a magyar nyelvet s elhitették vele, hogy a tót nyelv a legszebb a világon, ámbár ha valaki tótúl beszél, oly benyo-

mást tesz, mintha dióhéjat ropogtatna a foga között, oly ritka benne a magánhangzó.

De minthogy a magyar nyelv e gymnasiumokban is kötelezett tantárgy volt, melyet valakinek még is csak elő kellett adni, e kötelezettségnek akként feleltek meg a panszláv gymnasiumokban, hogy az illető tanár folyvást azt bizonyítgatta növendékeinek, mily csúnya és barbár nyelv a magyar, s az előadás befejeztével a tanulók előtt tüntetőleg vízzel öblítette ki a száját, mert bepiszkolta a magyar szó, a mit előadás közben kénytelen volt kimondani.

E gymnasiumokban tehát, hol nem a szellem nemes fejlődése, hanem a politikai fanatismus felébresztése volt a czél; hol a tanárok műveletlen emberek voltak, a kik se szellemileg se erkölcsileg nem voltak képesek növendékeiket emelni s nemesíteni; a hol az ifjúságtól a panszláv propaganda érdekében távol tartottak minden magyar vagy német irodalmi terméket s culturai befolyást s csupán a tótra szorították, mely a szellemnek semmi táplálékot nem nyujthat; hol a tanárok csupán a legrosszabb szenvedélyeket ébresztették fel a növendékekben s a fanatismus kitöréseit a legnagyobb elégtétellel nézték, mint működésök óhajtott eredményét, ott csak az ifjúság romlása s teljes elvadulása lehetett az eredmény.

S valóban ez az eredmény be is következett. A felvidék hazafias lakossága megbotránkozással látta mindezeket. Maguk a tisztességesebb panszlávok is aggódva csóválták fejöket. Minden egyes tanuló, a ki e gymnasiumok egyikéből, a szünidőkre haza került, durvasága, fanatismusa, orosz dalok éneklése sat. által bőven szolgáltatta az adatokat a tanintézet szellemének megitélésére.

E gymnasiumokba azonban a felvidék tisztességes s vagyonosabb osztályai nem küldték gyermekeiket. — A

legszegényebb sorsú szülők gyermekei kerültek csak oda. Oda édesgették őket mindenféle előnyök igéretével. Tandíjt nem fizettek. Minden gymnasiummal tápintézet is volt öszszekötve, hol a párthoz tartozó papok, tanítók által adományozott, krumplin, babon, borsón sat. tartották őkęt ingyen. A szegény ember tehát örült, hogy fiát minden költség nélkül taníttathatta s valóban e három gymnasiumot évenként összesen majdnem 300 tót fiú látogatta s a panszláv szellemű papok, tanítók ifjabb nemzedéke innen került ki s azt lehet mondani, hogy a felvidék 993 panszláv tanítója közűl legalább 500 e gymnasiumok növendéke. S a panszláv párt czélja valóban az volt, hogy e gymnasiumokban fanatikus papokat és tanítókat neveljen magának, kik által a népre gyakoroljon befolyást.

Ebből mindenki megértheti a középiskola nagy jelentőségét a mi viszonyaink között. S e nagy jelentőség felismerése indította Zólyommegye közönségét arra, hogy kifejezést adjon a felvidéki tótság hangulatának s a kormánytól a panszláv gymnasiumok feloszlatását kérelmezze.

E felszólalás nagy mozgalmat idézett elő a felvidéken. — A megyék, Turóczmegye kivételével, Zólyommegye fölterjesztése értelmében nyilatkoztak. Gömörmegye hazafias közönsége, valamint a gömöri esperesség, már előbb elrendelte a vizsgálatot a nagy-rőczei gymnasium ellen. — Ugyanaz történt az illetékes hatóságok részéről a többi panszláv gymnasium ellen is.

És senki se kételkedett a felvidéken, hogy a kormány örömmel fogja megragadni az alkalmat a panszláv gymnasiumok megsemmisítésére, melyet ép a tót megyék követeltek leghatározottabban. Sőt a panszláv párt meg volt győződve, hogy az egész előre ki volt csinálva s a megyék

csak azért szólaltak fel, hogy a kormány actióját indokolják s megkönnyítsék.

De e hízelgő vélemény nem volt alapos. A közoktatási ministeriumban nagy volt a consternatió. Nem tudták, mit kezdjenek ezzel az esettel. Kerestek formuláréť, mely szerint elintézzék, de nem találtak. Oly eset volt ez, melyre nézve még nem volt rovatról gondoskodva a kimutatásokban. — S azért a közoktatási ministerium, az egész ország bámulására arra határozta el magát, hogy ezt az ügyet el nem intézi.

A ministeriumnak ezt az elhatározását indokolni is kellett. — S az ország most oly undorító látványnak volt tanuja, hogy előidézője, a közoktatási ministerium, compromittálta az egész ministeriumot. Hogy a pánszláv gymnasiumokat ne kelljen bezárniok s az eddigi mulasztásokat eltakarják, azt állították az ország színe előtt, hogy a fent leírt tanintézetek kitünőek s versenyezhetnek az ország bármely tanintézetével; hogy hazafiság szempontjából kifogástalanok s hogy bűn volna ily jeles culturintézeteket üdvös működésökben akadályozni. Kiküldtek Turóczba, egy államtitkárt, a ki egy szót se tud tótul, hogy vizsgálja meg az ottani két gymnasiumot. Ez is a paedagogia szempontjából kitünő, a politikai érdek szempontjából kifogástalan intézeteknek találta, s a ministerium mindezek alapján határozottan kijelentette, hogy a cultura e templomainak szétrombolása a legnagyobb barbárság volna, melynek elkövetésére sohasem fog vállalkozni.

A legmélyebb indignatió hangja hallatszott az egész országban. A közoktatási ministerium e meglepő eljárását nem tudta megmagyarázni senki. A sajtó felzúdult. Az illető felekezetek maguk mondották ki a halálos itéletet intézeteik felett és sokkal hazafiasabb érzületet tanusitottak a közok-

tatási ministeriumnál; a közoktatási minister urnak kellemetlenségei voltak a ministeriumban is, melyek majdnem komoly következményeket vontak maguk után.

De mindez nem ingathatta meg a közoktatási minister urat. Engem tartván minde kellemetlenségek okozójának, azt üzente nekem egy magas állásu személy által, hogy hiába erőlködöm, hiába írok ellene czikkeket, mert őt a panszláv gymnasiumok bezáratásába «bele nem heczczelem», ő sohasem fog művelődési intézetet bezáratni.

Azonban a kormány a panszláv gymnasiumokat mégis bezáratta.

Nehány hónappal később Szapáry grófnál egy ebéden volt szerencsém találkozni a közoktatási minister urral, s legnagyobb meglepetésemre nyájasan közeledett felém, s ekkép szólított meg: «Nos, hogy van velem megelégedve?» Én természetesen a leghizelgőbb feleletet adtam. «A panszláv gymnasiumokat, folytatá ő excellentiája, nem lehetett türni, azokat okvetlenül be kellett záratni. Ő felsége is nagyon érdeklődött a dolog iránt. Ha még tudnak valami rosz gymnasiumot, szóljanak. Én rögtön bezáratom; én bezáratok minden gymnasiumot.» A közoktatási minister ur nézeteinek és intentióinak jobbra fordulása kétségkívül örvendetes tény, de mégis arra az aggodalomra is ad okot, hogy az irányeszmék ily gyors változtatása s az egyik ellentétből a másikba való hirtelen ugrások mellett lehetséges-e a kormánytól a közoktatásügynek öntudatos, tervszerű s következetes vezetését reményleni, mely egyedül képes nemcsak a magyar nemzet érdekeit megóvni, hanem a kormánynak az ország szemében tekintélyt és súlyt kölcsönözni.

E kis történetet csak azért beszéltem el, hogy lássa mindenki, hogy legéletbevágóbb érdekeinkre vonatkozólag

sincs terv irányadó köreinkben, hogy itt a véletlen, s fájdalom leggyakrabban a szerencsétlen véletlen dönt; hogy gyakran egyenesen a kormány akadályozza nemzeti érdekeink megóvását, s hogy nem csoda, ha aggodalom szállja meg annak a lelkét, a ki látja, hogy legfontosabb érdekeink a közoktatás terén oly emberek kezébe van letéve, a kik ma nem tudják, hogy holnapután mily elvek szerint fognak eljárni, s hogy nem csoda, ha a legkisebb ellenséggel szemben vereséget szenvedünk, mert mig az ő eljárása okos számításon és terven alapszik, mi csak a világba élünk minden terv és számítás nélkül.

A három panszláv gymnasium megszüntetése s a tót Matica feloszlatása képezik a magyar kormány actiójának fénypontját a felvidéken. S három kormányférfiunak tartozik hálával a felvidék lakossága, a kik ellentétben a többiek közönyével s hidegségével, meleg érdeklődést tanusítottak a magyar nemzet érdekei iránt s mindig készek voltak megóvni ez érdekeket a mennyire hatáskörük engedte.

Az egyik Bittó István, a ki bezáratta a tót gymnasiumokat; a másik Szapáry Gyula gróf, a ki elrendelte a vizsgálatot a Matica ellen s Tisza Kálmán jelenlegi ministerelnök, a ki feloszlatta a Maticát s azóta is ismételve adta jelét komoly érdeklődésének.

Ez intézkedések megsemmisítették az ellenség fő erősségeit, azonban azóta nem történt semmi az ellenség megsemmisítésére. Ez intézkedések, melyekért nevezett kormányférfiaink a legmelegebb elismerést érdemlik, mégis csak sporadicus jelenségek s kormányférfiaink az egész felvidéket körülölelő nagyszabásu actiót mai napig sem fejtettek ki, oly actiót, melynek czélja nem annyira a hazaellenes elemek üldözése, mint inkább azoknak az eszkö-

zöknek tervszerű felhasználása, melyek egyedül alkalmasak arra, hogy a felvidék tót lakosságában a hazához s a magyar nemzethez való ragaszkodást fentartsák, erősítsék s terjeszszék s a haza elleneit ártalmatlanná tegyék.

Ez az egyedül czélra vezető eljárás, nem pedig az, melyet államférfiaink eddig követtek, mely szerint tétlenűl nézték a baj fejlődését, s mikor a hazaellenes érzület már tényekben nyilvánul, akkor elfogatás és elcsukatás által akarnak segíteni a bajon. Ez az eljárás hasonlít oly orvosnak az eljárásához, a ki a symptomákat gyógyítja és nem magát a bajt. A ki vét az állam ellen, büntetni kell. De ez már az igazságszolgáltatás s nem a politika dolga. A politikai bölcseség nem abban áll csupán, hogy elzárassuk azokat, a kik ellenségei az államnak, hanem az, hogy szép csendesen kivegyünk a kezökből minden fegyvert, melylyel árthatnának s lehetőleg megakadályozzuk az embereket oly tények elkövetésében, melyekért el kellene őket záratni.

XI.

«Ha azért ez a kéntelenség, szükség, fatalis necessitas megorvoslotta görögökben szivöknek lágyságát és tunyaságát, miért minékünk is, levén szintén abban az elkerülhetetlen veszélyben igyünk, nem csinál egy férfiú gondolkodást szivünkben hogy avagy megoltalmazzuk magunkat, avagy vitéz módra haljunk meg. Praestat mori uti leonem, quam vivere sicut asinum.»

Zerinvári gróf Zrínyi Miklós. U. o.

A mint már az eddig előadottakból is láttuk, az egyház oly tényező, mely nagy szerepet játszik állami és nemzeti életünkben s nagy tényező lehet állami s nemzeti czéljaink megvalósításában.

A statistika azt mutatja, hogy a felvidék tíz megyéjében van összesen 703 katholikus pap, e közül 268 a panszláv párt híve; a 178 lutheránus pap közül 99 tartozik a panszláv párthoz. Ez annyit jelent, hogy Oroszország az egyházi élet terén összesen 357 ügynökkel rendelkezik csupán a felvidéken.

Ha meggondoljuk, hogy a lelkészek folytonos érintkezésben vannak a köznéppel, hogy állásuknál fogva bizonyos tekintélyben részesülnek, s ha meggondoljuk, hogy a lelkészek mily befolyással vannak a nekik alárendelt tanítókra, s ez által az iskolára, arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy a nép közt lakó papság fontos tényező, mely megérdemli az állam figyelmét. — Hogy ennyi pap mikép lett panszlávvá, azt már fent láttuk. A vénebbjét a

püspökök nyomása s a jutalomra való kilátás, a fiatalabbját a papnevelő-intézet tette azzá, melyben rendszeresen nevelték őket szláv fanatikussá, az egyházi hivatás rovására.

S ez annyira ment, hogy ezek az emberek úgy szólván megszüntek katholikusok lenni. Az oroszért rajongnak, a katholikusok erőszakos elnyomójáért. Nyiltan hirdetik, hogy a nemzetiség az első s azután jő a vallás, s ha e kettő összeütközésbe jő, a nemzetiségé az elsőbbség. — S egyik közűlök saját neve alatt tett közzé egy ujságczikket, melyben e kérdést behatóan fejtegette s czikkét azzal a patheticus kijelentéssel fejezte be, hogy ha a katholikus papokra rá akarnák parancsolni a közönyt a nemzetiségi ügyekben, nem fognak engedelmeskedni, még a pápai bullának sem!

Láttuk tehát, mit tehet a főpapság befolyása s a nevelés a szemináriumban a papság körében a magyar nemzet kárára. Nem állnak-e most ugyanezek az eszközök rendelkezésünkre? S a mit a panszlavismus saját érdekében sikerrel meg tudott tenni, nem volnánk-e képesek ugyanazt megtenni, tervszerüleg felhasználni e tényezőket saját érdekünkben? Nem magyar emberek-e a mi főpapjaink s vajjon kormányaink nem vonhatnák-e bele a nagy nemzeti actióba a papságot is, hogy a maga körében kiegészítse az állam megszilárdítására irányzott tevékenységet? Nem figyelmeztethetné-e a kormány a főpapságot, hogy mivel tartozik a magyar államnak s az egyháznak s mily veszély rejlik a papság nemzetiségi fanatismusában, mely saját házája és egyháza ellen képes fordulni, az államra és egyházra nézve?

Egy Ipolyit nem kell erre figyelmeztetni. De nézzük Nyitrát, s még inkább a primás egyházmegyéjének tót

részét, mely a legroszabb valamennyi között, hol a papság akadálytalanul s a legszabadabban űzi a nemzetiségi agitatiót. S a kormány képes volt közönynyel nézni mindezt, a nélkül, hogy az illetőket a haza és egyház iránti kötelességökre figyelmeztette volna.

Pedig semmi se könnyebb, mint kimutatni, hogy a magyar klérus jól felfogott érdeke kivánja, hogy egész buzgalommal és erélylyel akadályozza meg azt, hogy tagjai részt vegyenek az államellenes nemzetiségi mozgalomban s eszközei legyenek egy idegen hatalomnak, melynek politikai törekvése, a magyar állam megsemmisítése, s hogy ez által compromittálják Magyarország egész katholikus klerusát is.

A katholikus papság a magyar államban oly kiváló állásban részesűl, melyhez hasonló nincs Európában. — Királyaink elhalmozták földi javakkal, kiváltságokkal. A modern magyar állam nem fosztotta meg a katholikus klerust javaitól s kiváló közjogi állásától. Főpapjai az ország legnagyobb földbirtokosai közé tartoznak s mágnásai az országnak. Az alsóbb klérus szintén egyházi rangjának megfelelő állást foglal el a közéletben és társadalomban. Hogy tehát a magyar állam fennállása, melyben ennyi előnyben részesül, érdekében áll a magyar klerusnak, azt természetesnek fogja találni mindenki.

Azonban e kiváló közjogi állást, a nagy kedvezményeket, melyekben a katholikus papság a magyar államban részesül, sokan nem nézik jó szemmel. Sok jel mutat arra, hogy ha az állam nem is, de a közvélemény szava kezdi zavarni előnyeinek nyugodt és békés élvezetében. — Nálunk a szabadelvűség egyik nélkülözhetetlen kelléke ellenséges indulatot tanusítani a katholikus papság iránt. S minthogy nálunk mindenki szabadelvű akar lenni vagy legalább lát-

szani, és senkinek sincs bátorsága síkra szállani a katholikus klérus érdekei mellett, csakhamar általánossá válhatik az a hangulat, mely már eddig is figyelemre méltó módon nyilvánult s melynek lényege abban a kérdésben áll, hogy mi értelme van annak, hogy a katholikus egyháznak oly roppant birtokai vannak s tagjai oly kiváló közjogi állásban részesülnek s vajjon nem volna e jobb e nagy birtokokat állami czélokra fordítani, s a klerust, megfosztva eddigi állásától, kizárólag a lelki pásztorságra szorítani?

A katholikus papság iránt a közönségben mutatkozó idegenkedés azonban a mi viszonyaink által nincsen indokolva s valóban nem is nőhetett ki a mi viszonyainkból. Ez is oly hangulat, melynek inkább eredete publicistikánk külföldi olvasmányaira s tapasztalataira, mint Magyarország viszonyainak alapos ismeretére vezethető vissza.

A mi magyar papságunk nem indította meg a háborút a modern állam ellen, hanem tapintatosan transigál a hol lehet; a mi papságunk nem vált ki a nemzet testéből, nem vette föl azt a hazátlan cosmopoliticus ultramontán jelleget, melyet nyugati Európában látunk a papságon; a mi papságunk együtt érez a nemzettel, részt vesz a nagy nemzeti munkában az élet minden terén; ott van, a hol adakozni kell nemzeti czélokra, ott van tudományos- és szépirodalmunkban, az akademiában; a katholikus egyház püspökei, papjai legfényesebb nevű bajnokai a magyar tudománynak s törekvéseik a legnagyobb összhangzásban vannak a nemzet legnemesebb törekvéseivel.

Tiszteletet és rokonszenvet érdemelnek tehát s adjunk hálát az istennek, hogy a magyar papság hazafias magatartása megkimélt, annyi bajunk között a legnagyobb bajok egyikétől, az állam és egyház elkeseredett küzdelmétől, melyet más államokban tapasztalunk.

De nem szenved kétséget, hogy e kedvező állapot ép annak köszönhető, hogy a magyar állam nem változtatott a papság viszonyain. — Nem fosztotta meg birtokaitól s ez által le van kötve a hazai földhöz, az érdekek ezer meg ezer szálai fűzik a társadalom többi osztályaihoz; őrködik a vallás érdekei felett, de a megélésről is kell gondoskodnia a neki jutott gazdaságból. A míg a papság lábai alatt földbirtok lesz, nem lehet cosmopolitikus, hazátlan szellemű, nem lehet eszköze az ultramontanismusnak, mint a nyugati államok papsága, s Magyarországra valóságos szerencsétlenség volna a papság mai közjogi és vagyoni viszonyainak megváltoztatása, s ez később a mi papságunkat is szükségkép az ultramontanismus karjaiba hajtaná, úgy a mint ez Európa többi államaiban történt.

Ezt azonban csak a higgadt politikus látja be, de nem azok, a kik csupán politikai hangulatok befolyása alatt állnak. S tagadhatatlan, hogy e hangulat nem kedvező a klerusra nézve, s hogy bizonyos körülmények között veszélyessé is válhatik.

E hangulatot s a belőle keletkező veszélyt nem kis mértékben fokozná az a jelenség, hogy papságunk egy része hazánk vesztére tör és pedig nem vallási, hanem nemzetiségi indokokból, s a főpapok nem is tesznek kisérletet az alárendelt papság államellenes működésének megakadályozására.

Ha a közönség azt látja, hogy egy magyar főpap védnöke egy panszláv egyletnek, melynek iskolai könyveit a kormány államellenes tartalmuknál fogva kénytelen eltiltani; ha panszláv szellemű tanító-képző intézetet tart fenn; ha papjai nyiltan izgatnak a magyar állam ellen s Oroszország mellett, a nélkül, hogy őket sujtaná; ha egy magyar főpap egyházmegyéjében látható a magyarok eltó-

tosítása saját papjai és tanítói által, a nélkül hogy ezt megakadályozná, akkor természetes, hogy azt fogja mondani: ime a magyar állam adott a főpapságnak gazdagságot és méltóságot, de vannak köztök olyanok, a kik nem is tartják érdemesnek őrködni az állam érdekei felett és saját alárendeltjeik által engedik aláásatni a magyar állam alapjait, mely őket annyi jótéteménynyel halmozta el. S megérdemlik-e ezek, hogy tovább is részesüljenek a magyar állam jótéteményeiben? S a felelet az lesz, hogy nem.

E veszélyt a katholikus egyháztól csak az hárítja el, ha papsága megmarad nemzetinek, ha erős támasza lesz a magyar államnak s lelkesült bajnoka a magyar nemzetiségnek. A mely főpap megengedi, hogy papjai a magyar állam ellen izgassanak, nemcsak hazája ellen követett el bűnt, hanem saját egyháza ellen is.

A katholikus egyház körében azonban sokkal kedvezőbbek a viszonyok, mint az ágostai hitvallású evangelikusoknál. Világosan mutatják ezt a számok is. Tíz megyében a protestánsok 178 papja közül 99 panszláv s csak 79 magyar érzelmű, 391 tanitója közül pedig 263 a panszlavismus híve.

De ha a papokon és tanítókon kívül a többi társadalmi osztályokra tekintünk, azt találjuk, hogy a panszláv ügyvédek, orvosok, megyei tisztviselők, biróság hivatalnokok, községi jegyzők stb. nagyobbrészt a prostestánsok közül kerülnek ki s a mennyiben a parasztság is részt vesz a nemzetiségi mozgalomban, ez is majdnem kizárólag protestáns.

A protestáns egyház ez által panszláv szinezetet nyert. A dunáninneni egyházkerület már a panszlávoké. — A bányai kerület nagy részben és sulylyal birnak a tiszaiban is. Sok mulasztás terheli e részben a nemességet, melynek

indolentiája lehetségessé tette a panszláv papok és tanítók felülkerekedését az egyházi életben s most már kezdik a nemességet az egyházból kiszoritani, s a Szentiványiak, Kubinyiak, Radvánszkyak, Platthyak, Justhok, Lehoczkyak, sat. mellé vagy helyére kimondhatatlan nevü egyéniségek kezdenek lépni az egyházi felügyelőségekbe.

A protestans autonomia pedig ma nem a vallás hanem a panszláv izgatás szabad gyakorlatának biztositéka.

S valamint a katholikus papság panszláv részénél azt tapasztaljuk, hogy nem igazi katholikusok, úgy a panszláv protestánsoknál, papoknál és világiaknál azt tapasztaljuk, hogy nem igazi protestánsok. — Ők is Oroszországért rajongnak s nemzetiségi érdekből minden perczben készek lemondani a protestáns autonomiáról, a mint ezt már egyszer tényleg meg meg is tették.

S itt nyilvánúl az a hajlékonyság, a viszonyokhoz való alkalmazkodás képessége, a szlávoknál, mely a magyarnál, mint fent láttuk fel nem található.

1859-ben, mikor a protestánsok közjogi viszonyait jelentékenyen módosító pátens megjelent, melyben minden igaz lutheránus az egyházi autonomia megsemmisitését látta, a panszlávok kivétel nélkül elfogadták s agitáltak mellette a köznép között is, mert érdekeiket a pátens elfogadása előmozditotta. A pátens visszavonatott s a protestáns autonomia megmaradt, s most a panszlávok lelkesülnek érte legjobban mert belátják, hogy most, mikor magyar nemzeti kormánynyal állnak szemközt, nincs intézmény, mely törekvésöket annyira előmozditaná s melynek bástyái mögött biztosabban üzhetnék a haza-ellenes izgatást, mint ez. S képzelhetni, mily megvetőleg tekintenek a rövidlátó protestáns magyar emberre, a ki jóhiszemüleg védi azokat a bástyákat, melyek mögött ők vannak biztosságban, a haza

ellenségei. A panszlávok okosabban tettek. Megtámadták a protestáns autonomiát, mikor akadálya volt a hatalomnak, mely őket czéljaik elérésében támogatta. Védik most, mikor akadálya a magyar állam megszilárdításának, melynek halálos ellenségei.

A magyar embernek a protestáns autonomia czél, oly absolut jó, melyet minden áron még a magyar nemzet érdekei árán is fenn kell tartani. A panszlávoknak a protestáns autonomia eszköz a legfőbb czél, a szláv nemzetiségi czélok elérésére.

S melyik áll magasabban a két felfogás közül?

Az a kis panszláv párt, mely okos számítással védi a protestáns autonomiát, mert törekvéseinek eszköze, oly jelenség, mely, mint minden okos dolog, imponál az embernek. De azok a magyar emberek, a kik oly korlátoltak s vakok, hogy nem látják a magyar nemzet változott viszonyait s a veszélyeket, melyek fenyegetik, s a magyar államnak a legkisebb engedményt se akarják tenni, s a protestáns autonomia minden legkisebb részletét elkeseredve védik a magyar állam ellen s ezzel védik a magyar nemzetnek nyilt ellenségeit is, oly képtelenség s oly látvány, melytől undorral fordúl el minden magyar ember, a kinek szive és esze helyén, hazája és nemzete érdekei iránt érzéke van.

A hazafias protestánsoknak végre is fontolóra kell venni a változott viszonyokat. Az állam befolyását kizárni akarni az iskolából, azok után a mit a felvidéken tapasztalunk, már annyi volna, mint conspirálni a haza-ellenes elemekkel az ország romlására.

Az egyetem hatáskörének tágitása s egy centrális organum alkotása, mely tervszerűleg intézkednék a papok és tanítók hazafias szellemben való kiképzésének feltételei

iránt, s megakasztaná a protestáns egyház teljes elpanszlávosodását, oly feladat, melynek megoldása nemcsak az államnak tett engedmény, hanem biztosítéka a protestáns autonomia fenállásának is.

Lehetetlen, hogy a nemzet komolyan s nemesen gondolkodó részében, ifjúságában s lelkesülésre képes elemeiben végre fel ne ébredjen a nemzetiségi érzület. S akkor ismét oly korszak fog beállni, melyet a történetíró a nemzeti visszahatás korszakának szokott nevezni. Akkor az uralkodó áramlat el fog sodorni mindent, a miről tudjuk, hogy ártalmas a magyar nemzet érdekeire nézve. S azért azok, a kik a korlátoltság makacsságával ragaszkodnak a protestáns autonomia minden legkisebb részletéhez s nem akarnak beleegyezni a legkisebb változásba sem saját nemzetök érdekében, de sőt egy sorbán harczolnak a magyar állam ellen a haza nyílt ellenségeivel, azok a legsúlyosabban compromittálják a protestáns autonomiát s legkomolyabban veszélyeztetik jövőjét.

Minél nagyobb veszély a protestáns autonomia az államra nézve, annál nagyobb veszély az állam a protestáns autonomiára nézve.

XII.

»Szükséges azért, hogy a magyar nemzet, ha ettől a fenforgó víztől meg akar szabadulni, ha magának, posterításának megmaradást kéván, tartson fegyvert kezében, de nem úgy mint eddig, hanem jóval is másképpen.

Egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, és ha kevesen vagyunk is, nem oly kevesen azért, hogy a török ebekkel meg ne bánassuk hogy ily semminek tartott minket.«

Zerinvári gróf ZRINYI MIKLÓS. U. o.

Kötekeket lehetne még tele írni a felvidék politikai életéből merített érdekes tényekkel, melyek előmozdítanák Felsőmagyarország viszonyainak alapos megismerését. De ez részemről fölösleges munka volna. Elég kiszedni a nagyját, a legjellemzőbbeket. A minőségileg kiváló nehány ténynyel ugyanazt a hatást lehet előidézni az értelmes olvasónál, mint a tények nagy sokaságával.

De a számtalan tény mind egyet bizonyít. Azt bizonyítják, hogy a magyar állam megszilárdítására s jövője biztosítására nem törekszünk tervszerű, nagyszabású tevékenységgel; hogy nemcsak nem tudtunk teremteni, szerezni, hanem azt se tudtuk megtartani, a mi örökségkép szállt ránk az ősöktől.

Nem volt ambitióm ujat mondani, mert hisz ez mind ismeretes dolog a felvidéken s mindazt a mit elmondottam, minden faluban tudja minden intelligens ember. Egyedüli

ambitióm az, hogy előadásom a valóságnak megfelelő legyen s hű kifejezést adjak a hangulatnak, mely az előadott tények következménye.

Reménylem hogy azok, a kik érzékkel bírnak a reális viszonyok iránt s ismerik a felvidéki állapotokat, ez iratban hű képét fogják feltalálni a felvidéki viszonyoknak.

De talán azok is, a kik az ország más vidékén laknak, habár csak a felvidék életéből vett példákkal világítottam meg egész politikai nyomorúságunkat, azt fogják találni, hogy habár más viszonyok között hasonló jelenségeket tapasztaltak ők is.

S a gondolkodó politikus nem fog megállni e jelenségeknél, hanem következtetéseket fog vonni belőlök. Érezni fogja, hogy itt nem csupán a felvidéki viszonyokról van szó, hanem e jelenségekben oly aggasztó symptomákat fog látni, melyek biztos következtetést engednek vonni arra, hogy annak az organismusnak, melyen belől a jelenségek lehetségesek, komoly betegségben kell szenvedni.

Az az általános gyengeség, fásultság, mely állami életünkben nyilvánul s melyből bajaink származnak, oly tény, melyet nem tagadhat senki. S valóban nem akartam megtámadni senkit s csupán tényekkel akartam kimutatni nem annyira az egyesek által elkövetett hibákat, mint inkább azt a nagy nemzeti betegséget, mely mindnyájunk baja, kik a nemzet organismusának tagjai vagyunk s a hibákat, melyeket elkövetni láttunk, úgy kell felfognunk, mint e nagy nemzeti betegség kifolyásait.

Ha egy egész nemzetből annyira kiveszett az önérzet és méltóság, ha az önfentartás ösztöne se nyilvánul benne, s megszünt küzdeni a létért, lehetetlen, hogy az a ki meg tudja csinálni a diagnosist a nemzetek organismusában, e jelenségben a legkomolyabb bajt ne ismerje fel, s a törté-

netíró, ha az itt előadott tényekről tudomása lesz, meg fogja érteni bukásunkat is.

S itt az a kérdés merül fel, vajjon ez az aggasztó jelenség a végső kimerülést jelenti-e, vagy csak múlékony állapot, melynek a nemzet erős s szívós testalkotása képes lesz ellentállni s csakhamar beáll a javulás s vissza fog térni az elveszett erő?

Eddig semmi jel se árulja el a javulást.

A javulást oly jeleknek kell megelőzni, melyek most nemzeti életünkben elő nem fordúlnak. A nemzetnek meg kell mutatni, hogy élni akar s hogy képes megtenni mindent, a mi arra szükséges, hogy éljen. Meg kell mutatnia, hogy visszatért önérzete s hogy tudja, hogy az a nemzet, mely megengedi, hogy országában egyik tagját megsértsék, maga van arczul ütve; hogy az a nemzet, mely érdekeit az ország legutolsó falujában megsérteni engedi, nem életképes; hogy az a nemzet, mely nem küzd létéért, meg van halva. Meg kell mutatnia, hogy szakítani tud öröklött előitéletekkel s elfogulatlanúl tekint a jövőbe s minden eszközt jónak tart, a mi hatalmát, létét biztosítja, mindent rosznak, a mi veszélyezteti. Meg kell utálnia mindazt, a mi eddigi sűlyedését okozta; új eszméknek, új jelszavaknak, új törekvéseknek kell elfoglalni a nemzet szellemét, hogy új életet kezdjen. Az lesz a nemzet regeneratiójának előjele, ha nagy nemzeti ideál megvalósítására irányzott nagyszabásu nemzeti politikára határozza el magát, mert csak a nemzeti politika emelheti, ifjíthatja meg s erősítheti a nemzetet; ha egyetlen gondolata a küzdelem lesz a létért, a nagy tervszerű küzdelem, azzal a tudattal, hogy a küzdelemmel megmentheti létét, uralmát, de hogy a küzdelem nélkül biztos a halál.

S mily halál!

Egy nemzet, mely hősi küzdelemben vesz el, hatalmas ellenség csapásai alatt, nagyszerű látvány, mely részvétet és tiszteletet gerjeszt az ellenségnél is.

De ez a lassú fogyás, ez a sok lealázó kis vereség nap nap mellett nyomorúlt gyenge ellenségektől, melyet gyáván tűrünk el minden védelem nélkül; ez az esztelen politika, mely szerint ellenségeinket hatalmas fegyvereinkkel nem megsemmisíteni, hanem kiengesztelni akarjuk az által hogy fegyvereinket nekik adjuk át, hogy annál biztosabban ölhessenek meg, oly jelenség, melyért csak megvetés lehet részünk a történelemben.

Ma ránk illenek Petőfi keserű versei:

«S ez a faj dicsekszik őse érdemével
Híres hajdanával úgy hetvenkedik . . .
Hát majd a jövendő fog-e dicsekedni
Mi velünk? vajon nem fogja emelgetni
Orczapirulással e kor gyermekit?

Erre semmi gondunk. Tengünk, mint az állat,
Megelégszünk azzal, hogy van kenyerünk,
Messze elmaradtunk a világ sorától,
Kitöröltek a nagy nemzetek sorából,
Élni nem tudunk és halni nem merünk.»

Igy tenghetünk még egy ideig eddigi politikánkkal is. De nincs önérzetes férfi e hazában, a ki azt ne mondaná, hogy inkább megsemmisűlni férfias küzdelemben, mint élni e gyalázatban.

Franklin Társulat nyomdája